

TWEEDE TIJDVAK.

OMVATTENDE HET TIJDPERK VAN 1636 TOT 1798,
HET JAAR, WAARIN DE COLLEGIA MEDICA
OF PHARMACEUTICA EN TEVENS ALLE GILDEN VAN OVER-
HEIDSWEGE WERDEN OPGEHEVEN.

Verzoek van
Amsterdamsche
Apothekers.

De ernst, waarmede het stedelijk Bestuur van Amsterdam de invoering van deze eerste pharmacopee en de uitvoering der daarop betrekking hebbende Keur van 29 April 1636 had volbracht, heeft voorzeker bijgedragen, om den Amsterdamschen Apothekers de behoefte aan onderling overleg en aansluiting te doen gevoelen, ten einde hunne uittreding uit het Kramersgilde, waarbij zij nog steeds behoorden, te bewerken en in een afzonderlijk gilde te worden vereenigd.

Waarschijnlijk is een verzoek in dien zin, in dato 28 Januari 1637, aan het Bestuur der stad ingezonden en door niet minder dan 66 Apothekers ondersteund. Eene lijst, waarop achter elken naam het woord „annuit” voorkomt, bevat de volgende onderteeke-ningen:

Rembertus Fonteyn; }
Jan Jans Commersteyn; } (De twee eerste Inspectores.)

- Godefridus van Kempen, in de Granaet-
appel;
- Daniel Verhel, in de Witte Doos;
- Johannes Ram, in St. Annastraet;
- Abraham van Driel, in de Aep;
- Claes Glaudy, in de Gulden Vysel;
- Cornelis Oli, in de Gulde Plemp;
- Augustyn van Thytingen, by den Iselsluis
(Nieselsluis);
- Jan Woutersz., in Christoffel, op de hoek van
de Stormsteegh;
- Jan Jacobs Swammerdam, in de Star by
Monckelbaensbrugge;
- Wed. Jan Tylener, in de Lely op de Breestraet;
- Gerrit Willemsz., in de Pars, in de Nieuwe
Hoochstraet;
- Geisbrant Conyn, in de Boom des Levens op
de Nieuwe Marckt;
- Jacobus Smecking, op de Nieuwe Marckt;
- Joannes Silvius, in de blaauwe Emmer op de
Nieuwe Marckt;
- Abraham Fauconier, in 't Root Corael;
- Jaques de Clercq, in Breeda in de Oude
Hoochstraet;
- Cuvel Griby, in de Lely op de Achterburgwal —
gaat wonen in de Nes in Messina;
- Abraham Fransz., op de hoek St. Agnietestraet;
- Fransys Peny, in de Roos by de Hal;
- Jacob Mavé, in 't Roohart Rockin;
- Pieter Melchiorsz. Weris, op de hoek van
de Nes in de Vysel;

- Gysbert Jochems Ploeg, in de Druiff op
de Oude Ossemarekt — gaet wonen tot Saerdam;
- Adriaen Joossen, in de Roos by de Sluys
met boogen;
- Elbert Dobbess, in de Goutsbloem by de Hal-
vemaensteech;
- Dirk Antonniszen, in de Pynappel by de
Ossessluis;
- Claes Bastiaensz. Vinck, in de Sonnebloem
in de Calverstraet;
- Jan Willemsz. Fonteyn, in de Fonteyn des
Levens;
- Jacobus Teyspil, in de Raep op den Nieuwen-
dyck;
- Christoffel Jacobs, in de Indische Raeven;
- Dr. Claes Fonteyn, in de Notemusckhaet op de
Nieuwendyck;
- Jan Reyniers, in 't St. Janshoofft;
- Wed. Hendrik Ryser, in den Olyphant;
- Jan Theunisz., in de Pool;
- Lubbert van Diephout, in de Witte
Roos;
- Ludolphus Ostorpius, in de Waterroos;
- Dr. Theodorus Berckman, in de Crocodil
op de N. Z. Voorburchwal;
- Pieter Lefèvre, op de hoeck van de Harte-
straet, sal te Mey wonen op de hoeck van de Wol-
venstraet op de Keyzersgraft;
- Volckers Cornelisz., in de Cypersche Cat
in de Hartestraet;
- Willem Dobbessz, in de Bloempot;

- Fransoys Nieuwelandt, in de Lely op de
Keyzersgraft;
- Thomas Jansz., in 't Islantsche hontje op de
Heerengraft;
- Hendrikz Gerrits van Vleuten, in 't
Gecroonde Moriaenshooft in de Reestraet;
- Marten Hanecop, in 't Moriaenshooft;
- Nicolaes Buyck, op de hoek van de Reestraet
op de Prinsegraft;
- Lambertus Anthoni Vreburg, op de
hoek van de Wolvestraet in de Mortier, nu tus-
schen de 2 Regulierspoorten;
- Jan Pieterse Having, in de Huydenstraet
in de Mortier, nu op de Breestraet;
- Gooverth Jacobsz., op de Cingel in de Lauw-
rierboom;
- Pieter Jelis, in de 3 Lelyen op de Haerlem-
merdyck;
- Pieter Lamberts, in de 2 Sonnebloemen;
- Bruyn Gerrits, in de Vyzel op de Haarlem-
merdyck. Verlaat de winkel, verkoopt uit;
- Willem Harmens van Weel, in de Tulp
op de Brouwersgraft;
- Otto Cornelisz. van der Schelling, in
de vergulde Vyzel op de Brouwersgraft;
- Dr. Theodorus Fritsius, op de hoek van
de West-Indische marcct;
- Pieter Herberts, in de Witte Doos op de
Blauweburchwal;
- Roeloff Roeloffsz. de Lange, in den
Gouden Aap;

Willem Harmensz. Bennink, in de Pelicaen in de Heerestraet;

Jacob Martsz., over de Lelybrugge op de Pr. graft;

Andries Hellerus, naest de vette hond op de Lelygraft;

Pieter van Teylingen, in de Gulde Vysel op de Lelygraft;

Jacobus Viverius, in de Amersfoorder Toren;

Leonaert Rieuwerts, in de Witte Doos in de Jan Roon Poortssteech;

Jedes van Breen, op de Nieuwe Zydsmarkt;

Dirk Janz. Coetsfeldt, in de Vysel op de Lelygraft;

Jochem Dronryp, in 't Moriaenshooft op de hoek van de Lauwriergraft op de Pr. graft;

Apothekersgilde te Amsterdam. Na dit verzoek is inderdaad op 15 Januari 1638 de Ordonnantie tot oprichting van een afzonderlijk Apothekersgilde binnen Amsterdam gepubliceerd. Zij luidt als volgt:

„Mijne Heeren van den Gerechte deser stede door verscheyde redenen bevindende dat ten gemeenen beste der selver stede noodig was redres ende opsicht op de Apothekers winckels, hebben na rype deliberatie goed gevonden ende gewillekeurt dat van nu voortaan een apart gilde van de Apothekers sal wesen, ende dat deselve, onder de toe-sicht van de Inspectores, van alle andere Gilden gesepareert en af-gesondert sullen blyven. Ende ten eynde alles met goede ordre soude mogen geschieden, hebben 't selve Gilde voorsien met de volgende articulen.”

I.

„Eerstelick dat van nu voortaan geen Apotheker sal vermogen winkel op te stellen, voor ende al eer hy sy Burger oft Poorter deser stede, voor en al eer hy oock syn examen volkomelick voldoen sal hebben, op pene van terstont syn winkel te moeten sluyten, nadat hy daertoe ge-insinueert sal syn van de Gildeknecht. Ende nader-hand bevonden wesende weder open winkel te hebben, sonder als voren Burger of Poorter geworden te syn, ende sonder als voren oock syn examen volkomelick voldoen te hebben, sal verbeuren de eerste reyse veertig gulden, en niet te min gehouden syn de winkel toe te houden, en de derde reyse gemalcteert werden ter discretie van mijne voornoemde Heeren. Dat mede alle Apothekers al reede binnen deser stede hare winckels hebbende, die geen Burgers of Poorters en syn, gehouden sullen wesen terstond haer Poorter-recht te bekomen, op gelycke pene als voren.”

II.

„Dat de Apothekers, die eerst hunne winckels begeeren op te stellen, ende andere al reede winckels hebbende, maer geen Burgers ofte Poorters synde, naer dat sy eerst als voren haer Poorter-recht sullen gewonnen hebben, bovendien gehouden sullen wesen hare namen by de Inspectores van 't Collegie der Medicyns ende Apothekers in 't selve Collegie-Boeck bekend te maken ende te doen aenteykeninge. So wel een Burger als een Vremdeling sal moeten betalen drie gulden.”

III.

„Dat oock alle Apothekers de Latynse tale (alsoo alle Recepten daer inne worden geordonneert) redelicker wyse wel sullen moeten verstaen, na 't oordeel van de Inspectores.”

IV.

„Dat mede een Apotheker begeerende winkel op te stellen al voren op de Inspectores sal moeten werden ge-examineert ende daer toe bequam geoordeelt, eer hij in 't voorsz. Gilde geadmitteert sal worden.”

V.

„Dat hy ook aen de selve Inspectores sal moeten betoonen syne kennisse van de simplicia ofte drooge ende groene kruyden, die hy dagelix moet gebruycken. Voor welck ondersoek en examen hy sal moeten betalen ses gulden.”

VI.

„Dat hy in 't by-wesen van de Inspectores gehouden sal syn te maken eenige composita medicamenta, als een massam pilularum, een compositum laxativum, een opiatum, een unguentum, een emplastrum, syrope of yets anders, naer tyds gelegentheyd; sonder dat hy nochtans daer voren iets schuldig sal wesen te geven, maer sal 't selve in 't voorgaende articul begrepen syn.”

VII.

„Dat insgelyx een Meester-knecht by de Inspectores sal moeten werden geexamineert en in-geteykent als voren, ende betalen drie gulden voor 't examen, ende

dertig stuivers voor in-schryven, soo wel Burger als Vremde."

VIII.

„Dat oock een Apothekers weduwe sal vermogen winkel te houden met een Meester-knecht, ge-examineert als voren."

IX.

„Dat alle de voorsz. Apothekers, mitsgaders Meester-knechts voor weduwen winkel ophoudende, sullen moeten by trouwe ende eere beloven alle ordonnantien, soo van het Dispensatorium als van de Doctores Medicinae, na te komen, daer niet af of toe te doen, noch te quid pro quo te nemen na haer goed-duncken; maer indien daer iets in ware, dat sy in haer winckelen niet en hadden noch bekomen konden, of daer aen sy eenig misduncken, sullen 't selvige of den Doctor selve, ofte imand van de Inspectores aen-dienen, om daer in na behooren te voorsien: ende dit alles op de boete van negen gulden."

X.

„Dat oock alle Apothekers gehouden sullen wesen alle jaren tot onderhoud van 't voorsz. collegie te betalen dertig stuyvers."

XI.

„Dat geen Apotheker sal mogen in syne winkel houden eenige medicamenten, die in andere steden oft plaetsen gemaect syn, 't en ware met kennisse van de Inspectores; op pene van zes gulden."

XII.

„Dat alle jaren op 4 February by myne Heeren van den Gerechte absolutelick genomineert ende gecommitteert sullen werden drie Doctores ende twee Apothekers, omme als Inspectores 't voorsz. Gilde den tyd van een jaer te bediennen.”

XIII.

„Dat de Inspectores t' allen tyden als 't haer goetdunckt inspectie sullen nemen van de medicamenten, die in de Apothekers winckels bevonden worden; ende wat verdorven ende krachteloose kruyden ende medicamenten sy daer in bevinden sullen deselve na haer mogen nemen, sonder imands tegen-seggen.”

Bereiding van
de Theriak.

Behalve met de visitatie waren de Inspectoren ook belast met het bijwonen van de vervaardiging der Theriak in de verschillende apotheken, waarvan zij na goede bereiding het volgende attest uitreikten:

„Nos Inspectores Collegii medici Amstelredamensis Theriaces a..... Pharmacopaeo Amstelredamensi, sub insigni..... confecta, — simplicia visitavimus et approbavimus, earundem contusionem et mixtionem fieri vidimus, eamque-deinceps obsiquavimus, et usque ad exactam fermentationem agitavimus, quod manu nostra et sigillo collegii appposito per presentes testamur.”

Dit attest, door het Collegium vastgesteld, was tevens door het Bestuur der stad gezien en goedgekeurd, zooals blijkt uit de volgende ordonnantie:

„Mijne heeren van de Gerechte, gezien hebbende

het bovenstaende project van attestatie, hebben hetzelfde geaprobeert, ende voorn. Inspectores collegii medici geautoriseert, om voortaan allen Apothecars, die nae dese eenige Theriace zullen toestellen en confectieeren, nae voorgaende visitatie en opneeminge der simplicia en visie der contusie en menginge der zelve, te moogen verleenen gelyke Attestatie onder 't zegel van 't voorzegde collegie. Gedaen in Amsterdam, — den XXXe Juny 1639."

Bij het gebruik der Pharmacopoea Amstelredemensis bleek al spoedig, dat niet alle geneesmiddelen waren opgenomen, die hier ter stede verlangd werden, zoodat op 29 Januari 1639 de volgende Dispensatie werd bekend gemaakt:

„Myne heeren van den Gerechte naerder geexamineert hebbende de Keure aengaende 't Dispensatorium, den 29sten Apprillis 1636 geëmaneert, hebben by maniere van interpretatie verclaert, dat de compositien in 't selve Dispensatorium (daer op de voorsz. keure is slaende) gestelt, alleenlick op de wyse aldaer voorgeschreven gemaect sullen moeten worden; dog dat de Apothecars daer buyten wel iets sullen mogen hebben en houden tot geryf van de buyten-luyden ende anderen."

Ook de tijd der examens werd bij Resolutie van 23 Maart 1639 nader geregeld:

„Myne heeren van den Gerechte gelet hebbende op den inhouden van sekere Requeste aen hen-luyden gepresenteert, hebben goedgevonden ende geordonneert by maniere van Ampliatie van 't articul V der Ordonnantie van de Apothecars, dat de examina der nieu aen-komende Apothecars van nu voortaan ge-

schied en sullen ende gedaen worden van half April af tot den laetsten November toe, waer voor sy van deselve nieu-aen-komende voortaan sullen mogen eysschen en genieten 24 gulden in plaetse van 6 gulden in 't selfde articul begrepen."

Hiermede was nu in dezen tijd de uitoefening der artsenijsbereidkunst, binnen Amsterdam, op vrij loffelike wijze geregeld.

Voor al bleek de uitgave eener eigen plaatselijke pharmacopee van groot nut en al spoedig werd dit voorbeeld door andere steden nagevolgd.

Zoo verscheen in 1638 in Leiden:

Leidsche pharmacopee.

„Pharmacopoea et Hortus ad usum pauperum rei publicae Leydensis, publicabantur ex decreto Magistratus Lugduni Batavor. Ex officina Elseviriana 1638."

Het boekske draagt tot motto: „Medicamenta ipsa per se nihil sunt, sed cum iudicio usurpata manus Dei sunt," en is in vier afdeelingen gesplitst, waarvan de eerste, onder het opschrift: „Hortus pauperum" eene alphabetische opsomming geeft van de gebruikelijke planten. De tweede is getiteld: „Medicamenta simplicia quae in Pharmacopoea pauperum extant" en bevat eene alphabetische lijst van geneesmiddelen uit de drie natuurrijken, o.a. Acetum vini, Aerugo, Aloë, Alumen crudum et ustum, Auricula Judae, Argentum vivum, Cantharides, Castoreum, etc. De derde afdeeling bevat de „Pharmaca composita secundum Dispensatorium Valer. Cordi confecta", als: Aceta, Aquae stillatitiae, Confectiones siccae et salia, Conservae, Electuaria, Syrupi, Trochisci, Pilulae, Olea, Unguenta et Emplastra, terwijl in de vierde afdeeling verschillende

voorschriften worden gegeven van zeer uiteen loopende samenstelling. Hier vindt men de Lapis prunellae, te bereiden door herhaalde smelting van salpeter onder toevoeging van zwavelbloemen, oplossing in water, „crystallatie en recrystallatie,” maar ook het Saturni sal, dat door verwarming van menie met acetum destillatum, filtrering, indamping en „crystallatie” moest verkregen worden.

In de stukken van het Amsterdamsche Collegium Taxe voor geneesmiddelen te Amsterdam. medicum wordt, uit dezen tijd (1640), een taxe van geneesmiddelen gevonden, die waarschijnlijk dienst heeft moeten doen bij de herhaaldelijk voorkomende klachten over te hooge rekeningen. Zij luidt als volgt:

„Lyste ende Taxt, waerna de Stads-Apothekers in het opmaken van de Ordonantien en leveren van Medicamenten haer sullen hebben te reguleren, ende dienvolgens haere Rekeningen te formeren:

	Guldens. Stuivers. Penningen.		
Een hand vol kruiden	0	—	12
„ pint Gemeene wateren	„	—	4 — „
„ „ Aqua Betonicae	„	—	5 — „
„ „ „ Pulegii	„	—	5 — „
„ once Gemeene syropen	„	—	1 — 8
„ „ Syr. d. Absynthio	„	—	2 — 8
„ „ „ de Portulaca	„	—	2 — 8
„ „ „ deMentha et Myrtino	„	—	3 — „
„ „ „ Granatorum acido-			
rum	„	—	3 — „
„ „ Rob de Berberis	„	—	2 — 8
„ „ Gemeene Conserven	„	—	1 — 8

Guldens. Stuivers. Penningen

Een once Myrobalani conditi	0	—	5	—	„
„ „ Nuces Moschatae conditae	„	—	6	—	„
„ „ Passulae purgantes	„	—	3	—	„
„ „ Conserva flor. Rorismar.	„	—	4	—	„
„ „ „ Salviae	„	—	3	—	„
„ „ „ Violarum	„	—	4	—	„
„ „ Saccharum perlarum	„	—	8	—	„
„ „ „ Althaeae	„	—	2	—	8
„ „ Electuar. solutiv.	„	—	4	—	„
„ „ „ Hierae Diacolocyn-					
thidis	„	—	5	—	„
„ „ „ „ picrae	„	—	5	—	„
„ drachma Theriaces	„	—	1	—	8
„ „ Mithridatium	„	—	1	—	„
„ „ Diascordium	„	—	1	—	„
„ „ Philonium	„	—	1	—	„
„ once Requies Nicolai	„	—	3	—	„
„ „ Theriaca Deatessaron	„	—	3	—	„
„ „ Confectio Alkermes	3	—	„	—	„
(Dit was een electuarium met blad-					
goud, ambra grisea etc.)					
Een drachma gemeene pulveres	„	—	2	—	„
„ „ Pulveres Diamar-					
gariton frigid.	„	—	5	—	„
„ once Pulveres Diabrae	„	—	12	—	„
„ „ Cremor tartari	„	—	10	—	„
„ „ Cristalli ejusdem	„	—	12	—	„
„ „ Vitriolatum Tartarum	2	—	„	—	„
„ „ Flor. sulphuris	„	—	4	—	„
„ „ Lap. prunellae	„	—	6	—	„

	Guldens. Stuivers. Penningen.		
Een once Merc. praec.	"	— 6 —	"
" " Sal Absinthii	"	— 6 —	"
" " " Cardui	1	— 12 —	"
" " " Fabarum	1	— 12 —	"
" drachma Pilulae ende			
Trochisci	"	— 2 —	8
" " " Alhandal	"	— 3 —	"
" " Pilulae Aloë-phan-			
ginae	"	— 3 —	"
" " " pestil. comm.	"	— 3 —	"
" greyn Laudanum opiatum	"	— 2 —	"
" once Gemeene oliën	"	— 1 —	8
" " Oleum Ovorum	"	— 12 —	"
" " " Scorpionum	"	— 3 —	"
" " " de Castoreo	"	— 3 —	"
" " " Nardinum	"	— 3 —	"
" " " Vulpinum	"	— 3 —	"
" " Gemeene salven	"	— 1 —	"
" " Ung. Althaeae	"	— 1 —	"
" " " Basiliconis	"	— 1 —	"
" " " adstr. Fernelli	"	— 3 —	"
" " " de Arthanita	"	— 1 —	"
" " Empl. diachylon simpl.	"	— 1 —	"
" " " gratia Dei cum			
et sine aerug.	"	— 1 —	"
" " " diapalmae	"	— 1 —	"
" " " de Minio	"	— 1 —	"
" " " " Meliloto	"	— 2 —	"
" " " " Betonica	"	— 2 —	"
" " " ad rupt. Fernelli	"	— 2 —	"

	Guldens. Stuivers. Penningen.		
Een once Empl. de lap. calaminaris	0	— 2	— ”
” ” ” oxycroceum	”	— 6	— ”
” ” ” cerot. santalini	”	— 2	— ”
” ” ” stomachalis	”	— 2	— ”
” ” Reliquarum radicum	”	— 1	— ”
” ” Radic. Scorzonerae	”	— 3	— ”
” ” ” Contrajerv.	”	— 1	— ”
” ” Aqua theriacalis	”	— 5	— ”
” ” ” Alexipharmacae	”	— 3	— ”
” ” Fol. Sennae	”	— 6	— ”
” drachma Rhabarbari	”	— 5	— ”
” once Tamarindor.	”	— 1	— ”
” drachma Ruptorii	”	— 1	— 3
” ” Cantharidum	”	— 3	— 8
” once Empl. Drach. c. Gummi	”	— 2	— 8
” ” ” de mucilagibus	”	— 3	— ”
” ” Bolus Armenae	”	— 3	— ”
” ” Terra sigillata	”	— 5	— ”
” drachma Camphora	”	— 3	— ”

Maatregelen
tegen de kwak-
zalverij.

De krachtige maatregelen, die vooral in de grootere steden van ons land in dezen tijd tegen de kwakzalverij genomen werden, blijken ook in de kleinere alleszins noodig te zijn geweest. Enkhuizen gaf op 13 Jan. 1646 een Keur in den hier bedoelden zin. Zij luidt:

„Alzoo dagelycks binnen dezer stede, verscheyden mannen ende vrouwen hen beroemen en swetsen de gebreken der Menschen te willen cureren ende helpen, tot dien eynde oock stroyende ende aenplackende Biljetten, mitsgaders Urinalen uythanghende, ende

henluyden verre boven hen-luyder Professie vermetende, waer door veele goede inwoonderen dezer stede, door sulcke Landtloopers bedrooghen, ja dickwils van levende lyve ter doodt gebraght worden; ende om daer inne te voorsien ende remedieren, hebben mijn E. Heeren Schout, Burgemeesteren ende Scepenen deser stede, geordonneert ende gestatueert dese navolgende Ordonnantie:”

I.

„Eerst, dat niemant, 't zy Man ofte Vrouw, door hun selven ofte door andere binnen dezer stede, sal vervorderen eenige Biljetten ten-fine voorsz. aen te placken, of te stroyen, noch ook eenige Recepten te ordonneeren, Kaerten, Brieven, noch Urinalen uyt te hangen, komen te besichtigen, ofte daer uyt yets te judiceren, tenzy deselve tot sulcks gepromoveert, ende daer van zijne letteren van Promotie, den Burgemeesteren vertoont, ende by deselve, tot sulcks te doen toegelaten sal zyn op poene van seventhien Guldens, ten profyte van den officier.”

II.

„Sullen oock gheene quacksalvers ofte Landtloopers, met geenderhande olyen, salven, unguenten, kruyden ofte anders mogen voorstaen, dan met consent van de Heeren Burgemeesteren, ende dat op Weeck- ende Jaermarkten, op poene van drie gulden, ten profyte als boven.”

De vorming van zelfstandige gilden onder de vader-
landsche apothekers, werd toen allengs met meer aan-
Apothekers-
gilde te Gronin-
gen.

drang begeerd. In Groningen werd in 1644 door de apothekers aldaar, gezamenlijk met de kruideniers, de afscheiding uit het Kremer- of Kramer-gilde verzocht, waarbij zij toen juist 200 jaren hadden behoord. Of schoon op dit verzoek reeds meermalen afwijzend was beschikt, werd nu eindelijk aan de requestanten toegestaan, dat voortaan om het andere jaar een Olderman en Hoveling uit de apothekers en kruideniers en omgekeerd benoemd werden, terwijl deze laatste tevens jaarlijks twee adjuncten zouden mogen aanstellen, die met Olderman en Hoveling het toezicht hielden.

H. en A. Munting.

Het is inderdaad bevreemdend, dat juist in Groningen, waar reeds sedert vele jaren wetenschappelijke mannen de pharmacie beoefenden, het zelfstandig optreden van het apothekersgilde werd belemmerd. Dáár toch leefde in dien tijd o. a. Henricus Munting, die, na op jeugdigen leeftijd zijn pharmaceutische opleiding te Middelburg genoten en later een groot deel van Europa te hebben bereisd, waar hij kennis aanknoopte met beroemde kruidkundigen, zich in 1613 in zijn geboortestad als apotheker had gevestigd. Zijn voortdurende ijver en lust voor wetenschappelijke ontwikkeling noopten hem, zich op 16 Jan. 1633 als student te laten inschrijven, waarop hij in 1637 het doctoraat in de geneeskunde verwierf. In 1642 werd hij benoemd tot Provinciaal Botanicus met den titel van buitengewoon Hoogleraar en in 1654 tot gewoon Hoogleraar aangesteld.

Munting had naast zijn woning in de Rozenstraat een uitgestrekte tuin, waaraan vader en zoon kosten noch

moeite spaarden voor het aankweken van vreemde planten en gewassen. H. Munting, en later zijn beroemde zoon Abraham Munting, eerst adjunct bij het onderwijs van zijn vader sinds 1654, en na diens overlijden in 1658 tot zijn opvolger benoemd met den titel van buitengewoon en later (1660) van gewoon Hoogleeraar, zijn de grondleggers geweest van den tegenwoordig nog bestaanden Hortus medicus der Rijks-Universiteit te Groningen.

Van laatstgenoemde verscheen in 1696 „Nauwkeurige Beschryving der aerdgewassen, door Abraham Munting, Hoogleeraar der Genees- en Kruidkunde in de vermaarde Akademie te Groeningen.”

Dit werk, in groot folio druk, bevat 929 bladz. en meer dan 250 platen „alle naer 't leeven geteekent en konstiglyk in 't koper gesneeden.”

De schrijver overleed tijdens het boek gedrukt werd, zoodat een voorwoord van de uitgevers — Pieter van der Aa, te Leiden, en François Halma te Utrecht — voorafgaat, waarin o. a. deze aanprijzing van het werk voorkomt: „Dit zeer heerlyk en met byzonder groote kosten der Uytgeevers volvoerd werk, word nu den Liefhebbers van Hoven, Bloemen, Kruiden hier aangeboden: en wy, die dit schryven, derven haar vergewissen, dat 't geld, 't welk ze hier voor uyttschieten, hen nooit zal berouwen.”

„Degeene, welke geen Hoven hebben, en echter dit Boek zich eygen maken, zullen haar de koop niet misdanken, maar genieten de verlustiging haars Gemoeds in 't betrachten van de zeldzaamheeden der Natuur omtrent allerley Gewassen; en de Printver-

beeldingen zullen hunne oogen verstrekken voor een Hof in haar huys. Dan noch zullen ze hebben een Doctor aan hare zyde, een Apotheker binnen haar deur; 't harer geneezing, als ze qualyk gesteld zyn, 't harer nut, om de aankomst der krankheiden den wech af te snijden."

Het boek is natuurlijk zeer empirisch ingedeeld en de planten zijn achtereenvolgend onder „Boomen; Lage Boomen en Heesteren of Struvelen; Lage Planten; Kruiden; Bollen en Bloemen" gerangschikt.

Apothekersgilde
te Rotterdam.

Rotterdam gaf zijn eerste Keur en Ordonnantie op het Apothekersgilde, den 6den Januari 1649. Vóór dien tijd maakten de Apothekers aldaar, gezamenlijk met de Chirurgen, zooals in meerdere steden, deel uit van het Cosmas- en Damianusgilde. Genoemde Ordonnantie bepaalde het volgende aangaande de toelating tot het gilde:

„Niemand werd tot de proeve gepermitteerd, tenzij men burger of poorter van Rotterdam was en goede certificaten aan Dekens en Hoofdmannen kon overleggen, van een meester 3 jaren in den winkel getrouw te hebben gediend, en de recepten en ordonnantiën der Doctoren wel te kunnen verstaan en lezen. De proeve werd afgenomen ten huize van den Hoofdman, waar men blijken moest geven van de kennis van simpele en gecomponeerde medicamenten en 3 samengestelde praeparaten op eigen kosten tot welgevallen van examinatoren (Hoofdman en Dekens) bereiden, die ieder drie gulden vacatiegeld ontvingen, zonder verdere kosten."

Werd de proeve „vuyl geschouwen”, dan moest de candidaat „1 jaar en 6 weken stil zijn”. Was zij goed uitgevallen, dan werd de candidaat als gildebroeder aangenomen „onder eede, dat hij zijne medicamenten volgens de generale lijst en volgens de particuliere recepten der Doctoren getrouwelijk en naar zijn beste kennis zou bereiden, vermengen en afleveren.”

Tot profijt en onderhoud van het Gilde moest dan vijftwintig gulden gestort worden.

Aangaande de uitoefening en het toezicht bepaalde deze Rotterdamsche Ordonnantie het navolgende: Uitoefening en toezicht te Rotterdam.

„Niemand, geen lid van het gilde zijnde, mag medicamenten verkoopen, behalve drogisten, die echter geen doctorale ordonantiën mogen gereed maken, op een boete van zes Carolus gulden ten profijte van het gilde, zoo menigmaal hij of zij daarop zullen bevonden worden.”

„Een weduwe kan haar zaak met een meesterknecht, die geëxamineerd en geëxamineerd is, en een leerjongen continueeren, zoolang zij wil of tot dat zij hertrouwt. Als zij hare zaak verkoopt of aan kant doet, mag zij geen winkel meer opzetten.”

„Een meesterknecht mag zich niet vestigen of op een anderen winkel gaan, voor zijn huurtijd bij de weduwe geëxpireerd is. Na dien tijd een winkel voor zich zelf beginnende, moet hij ten profijte van het gilde vijftwintig gulden betalen, doch trouwende met eene weduwe, die een winkel heeft, behoeft hij niet te betalen.”

„De visitatie zal 4 maal of zoo noodig meermalen 's jaars plaats hebben door Dekens en Hoofdmannen.

De ordonnantien moeten twee maanden voor aan

den haak blijven en desgevorderd vertoond worden aan de Doctoren op verbeurte van 4 gulden telkens. Daarna moeten zij geliasseerd en bewaard worden." (zonder tijdsbepaling.)

„Indien iets voorgeschreven wordt, dat niet in gebruik of niet voorhanden is, mag de apotheker niet iets anders geven, maar moet hij den Doktor vragen wat te geven, of als die er niet is, dan een anderen Doctor, op boete van 6 gulden.”

„De apothekers mogen niet zieken bezoeken of zonder voorschriften van den Doctor medicamenten afleveren, tenzij bij den naam in de apotheek gevraagd, op boete van 6 gulden. Ook mogen zij geen fontenels, pleisters, pappen enz. toedienen op boete van 6 gulden, ten voordeele van het chirurgijns-gilde.”

„Apothekers kunnen Chirurgijns tot 6 gulden boete voor het apothekers-gilde bekeuren, als zij buiten Art. 25 van hun gilde gaan, dat alleen toelaat te gebruiken en patiënten te administreeren alle wondedranken, julapiën, purgatiën en decocten contra morb. gall. en andere uitwendige geneesmiddelen.”

„Geen practizijns mogen de practijk der medicijnen uitoefenen, zonder hun promotiebrief aan Dekens en Hoofdlieden van het apothekers-gilde vertoond te hebben.”

„Nieuw aankomelingen of leerjongens moeten worden ingeschreven in het register der leerlingen van de pharmacie ten huize van den oudsten Hoofdman en betalen 3 gulden. Als hun leertijd geëindigd is, verzoeken zij een leerbrief of getuigenis harer voldoeningen, gemaakt en geteekend bij Dekens en Hoofdlieden, en betalen daarvoor 5 gulden.”

„De meesterknechts moeten hunne namen ook laten registreeren ten huize als voren en betalen 1 gulden 10 stuivers.

Bij vertrek ontvangen zij een testimonium van de confraterniteit. Voor dezen en der leerjongens betaling moeten de meesters „binnen staan” en dubbel betalen, als het verschuldigde niet is voldaan.”

„De gildebroeders moeten op een oproeping daartoe compareeren en betalen jaarlijks 1 gulden 10 stuivers.”

„Het gilde heeft uit de Doctoren 2 tot Dekens, en uit de Apothekers 3 tot Hoofdlieden. Zij blijven 2 jaren in functie, zoodat jaarlijks 2 of 1 van ieder aftreden.

Jaarlijks wordt een 3 of 6-tal opgemaakt; deze nominatie wordt aan Burgemeesteren aangeboden, die daaruit kiezen.”

„De apothekerswinkels moeten voorzien zijn met alle medicamenten, in de lijst met ronde Romeinsche letters uitgedrukt, op poene van voor ieder bij de visitatie defect bevonden medicament 6 stuivers te betalen. Verder mag men buiten de lijst zooveel medicamenten hebben als men wil. De gecomponeerde medicamenten, in de lijst genoemd, zal men moeten bereiden en opmaken volgens de ingrediënten van Cordus, op boete van 3 gulden, telkens als men daar buiten gaat.”

Eindelijk vindt men ook nog de volgende curieuse bepaling in bedoelde Ordonnantie :

„Een der gildebroeders of hare huisvrouwen overlijdende, zal van des overledenen wege betaald worden 6 gulden, mits dat alle gildebroeders, zoo zulks begeerd werd, gehouden zijn het lijk ter aarde te dragen op boete van 1 gulden. Geen excuus is hiervoor geldig,

dan ziekte of daags te voren uit de stad geweest zijn. Een der gildebroeders kinderen of een knecht, in het gildeboek bekend, stervende, moet aan het gilde 3 gulden betaald worden, terwijl de gildebroeders alsdan gehouden zijn ter begrafenis te komen op boete van 12 stuivers. Zoo het kind maar van 6 of minder personen gedragen wordt, zal het aan weerszijde half geld zijn."

De lijst van medicamenten, waarop in de Ordonnantie bedoeld wordt, is aan deze toegevoegd en bevat 278 artikelen, verdeeld in Aceta, Antidota, Aquae comp., Aquae simpl. stillatitiae, Cerata, Conditia, Conservae, Elect solutiv., Emplastra, Mellita, Olea per deliq. (Ol. plumbi en Ol. tartari), Olea per express., Olea per infus. et decoct, Opiata, Pilulae, Pulveres aromatici, Pulver. chymici, Pulv. praep., Pulv. purgantes, Rob (Rob Acaciae, Berberorum, Ribesiorum), Sales, Succ, Syrupi, Trochisci, Unguenta.

Het examen duurde toenmaals 2 dagen, terwijl de praeparaten, die gemaakt moesten worden, in den regel waren: Empl. de Calce viva, Ung. Apostolorum en Elect. de Succo rosar. in tabulis.

Taxe te Rotterdam.

In 1661 werd te Rotterdam een Taxis medicamentorum opgesteld, bevattende 323 geneesmiddelen van allerlei aard. Deze prijslijst werd den 2den November van dat jaar door de geheele confraterniteit ongeteekend. De geneesmiddelen zijn daarop verdeeld als in de boven reeds genoemde lijst, met dit verschil, dat in plaats van O p i a t a zijn opgenomen Extracta en dat de Rob daarop niet voorkomt. Antidota zijn er 4: Diascordium Fracastorii, Confectio Alkermes,

Mithridatium Damocratis en Theriaca Andromachi. Onder de Olea per infusionem et decoctionem, is de Oleum Cydoniorum opgenomen. De Sales zijn die van: Absynthii, Cardui bened., Fabarum, Prunellae en Rutae. Onder de Emplastra: Empl. ranorum cum et sine mercurio vigonis. Bovendien komt er nog op voor eene afdeeling Simplicia, waaronder de volgende 9 artikelen vermeld worden: Rhabarbarum, Folia Sennae, Jalappa, Agaricus, Lapis bezoar or. en Lap. bezoar occid., Margaritha, Scammonium en Aloë.

Utrecht vaardigde op 13 Juli 1655 de eerste Ver-^{Apothekersgilde} ordening uit ter oprichting van een afzonderlijk apo-^{te Utrecht.} thekersgilde, welke Keur den 20sten Juli 1657 werd geamplieerd. Alleen burgers der stad mochten apothekerswinkel houden, op belofte van alles naar hun beste weten gereed te zullen maken en na het afleggen van een examen, dat zich uitstreckte over het onderzoek naar de kennis van „simple en gecomponeerde medicijnen” en voorts tot „het bereiden van drie verscheyden composities.” Tot dit examen, dat afgenomen werd ten huize van den oudsten Deken en in het bijzijn der stadsdoctoren, werd alleen toegelaten hij, die een certificaat kon overleggen van de stadsdoctoren en van de Dekens, dat hij „als winkelknecht” een meester drie jaar achtereen trouw had gediend, „ende der doctoren recepten ende ordonancien lesen ende verstaen kan.” Het afwijzen bij het examen geschiedde voor den tijd van een jaar en zes weken.

Terwijl vroeger het verkoopen van alle geneesmiddelen aan hen, die tot het gilde der marsluiden behoorden,

was vergund, werd dit recht nu ingetrokken voor verschillende artikelen: „Vorders sullen geen cruydeniers ofte yemandt anders mogen vercopen eenighe purgantia, narcotica of mercuralia, Gutta gamba, Scammonium, Hiera picra (een elect. met aloë), Theriaca, Mithridatium, Requies Nicolai (een elect. met 18 bestandd. w. o. Opium), Mercurius sublimatus ofte praecipitatus ende diergelyke, ten ware by speciale dispensatie van de Ed. Vroedschap dezer stadt, op poene, dat deselve andersins teleken reyse verbeuren sullen drie guldens.”

Ten einde er voor te waken, dat de meestal zoo samengestelde geneesmiddelen van dien tijd behoorlijk werden bereid, was bij boete van f 12.— verboden, deze uit andere steden te halen en in Utrecht te verkoopen, en op even zware boete voorgeschreven, dat Theriaca (voorschrift van Andromachus), Mithridatium (49 bestanddeelen als boven ongeveer), Dioscordium (19 bestanddeelen w.o. de Herba Scordii van daar de naam; het was voor kinderen en zwangeren bestemd) en Aqua vitae Mathioli (een spiritueus destillaat uit 41 meest aromatische stoffen, waarin dan nog Moskus en Amber werden opgelost) niet bereid mochten worden, dan onder toezicht eener commissie, bestaande uit de zes stadsdoctoren, de 2 Dekens en den busmeester van het apothekersgilde.

Verder mochten de apothekers in het klein specerijen verkoopen, doch het recht om suiker, rozijnen en dergelijke artikelen te slijten werd ingetrokken, terwijl bij een beslissing der Vroedschap in een geschil, tusschen de apothekers en hun vroegere gildebroeders over het verkoopen van vet en olie, op 20 Juli 1657

werd bepaald, dat zij niet mogen „boom- of raapolie, smoutpuyr (zuiver vet) bij de pont vercopen ofte veyl houden” op boete van 3 gulden. Wel was het geoorloofd deze vetstoffen, waarvan de „boterluyden” het verkooprecht bezaten, in samengestelde geneesmiddelen af te leveren. Deze beslissing was vooral uitgelokt door moeielijkheden, die de afdeeling der kramers en boterkoopers aan de apothekers in den weg legde, ook, door te verlangen, dat deze zich bij hun gilde zouden doen inschrijven. Bij hetzelfde Besluit van 1657 werd dan ook den kramers en boterkoopers aangezegd, dat zij „de nieuw aankomende apothekers niet sullen vermogen eenig indracht of emplasement te doen ter sake van niet winnen haeren Gilde als aenwerpelingen, alsoo men verstaet 't Apothekersgilde een apart ende separaet gilde te syn.”

Het gebruik der vergaderkamer in het oude Abraham Dole klooster, thans voor een gedeelte tot Luthersche kerk verbouwd, gaf evenzeer aanleiding tot moeielijkheden, die uit den weg geruimd werden door eene beslissing van 22 Maart 1669, waarbij aan de apothekers het recht werd verleend in de gildekamer der marsluyden bijeen te komen, mits aan het gilde van laatstgenoemden eene som betalende van 200 gulden.

De rechten der apothekers, met betrekking tot de rechten van doctoren en chirurgijns, werden bij afzonderlijke artikelen omschreven. Zoo verbiedt eene Ordonnantie van de vroedschap der stad Utrecht, „waarnaar de doctoren in de medicijnen binnen die stad practiseerende en ook de apothekers zich zullen hebben te regelen, dat niemand die apothekerswinkel houdt,

tegelijk zal mogen practiseeren als doctor, noch ook een practiseerend doctor zal mogen houden een apotheek in 't openbaer ofte oock bedecktelyk ende binnens camers. De contraventeurs sullen verbeuren voor de eerste mael 21 guldens, voor de tweede 50 guldens en voor de derde reyse arbitralyk gecorrigiert worden." De boete was voor de eene helft ten behoeve van den officier (rechtspersoon) en de andere helft ten profijte van de armen.

De apothekers mochten geen pappen, pleisters, enz., appliceeren op boete van zes gulden voor het chirurgijnsgilde.

Het toezicht op de apotheken geschiedde door eene commissie, bestaande uit de zes stadsdoctoren, de beide Dekens van het gild (die tot op 2 jaren vóór de opheffing van het gild, toen de leden de verkiezing deden, door den raad jaarlijks op St. Paulus werden benoemd) en den busmeester (penningmeester), die jaarlijks aan de beide Dekens en de vier oudste gildeleden rekening en verantwoording doen moest en die door de gildeleden gekozen werd. Deze commissie was bij art. 14 van de Verordening van 23 Juli 1655 belast, om tweemalen of, zoo noodig, meermalen 's jaars in de apothekerswinkels „serieus ondersoek" te doen en na te gaan of deze van goede geneesmiddelen waren voorzien. Zij moest aantekening houden van al hetgeen ontbrak of in onvoldoenden staat gevonden werd.

Den apothekers werd bevolen „de voorschreve visatateurs, doende 't voorschreve ondersoek, behoorlyk te respecteren, ende sonder tergiversatie van alles, dat

vereyscht sal worden, aenwysinge te doen op de verbeurte van 25 guldens ten behoeve van dit Gilde ende de armen half en half."

De eerste Utrechtsche pharmacopee verscheen in 1656, onder den titel van „Pharmacopoea ultrajectina. Senatus auctoritate edita et munita". Het is een klein boekje (12°) van 116 pag., dat met een opdracht aanvangt: „Nobilissimis, Amplissimis, Prudentissimis Consulibus et Senatoribus Reipublicae Ultrajectinae Patribus et Gubernatoribus" en door vier Doctoren, alsmede door de beide Dekens van het apothekers-gilde: Albertus van Overmeer en Georgius Hoethuysen is ondertekend. In de Voorrede wordt uiteen gezet hoe, bij de bereiding der geneesmiddelen, nu eens Cordus, dan Rodonaeus of ook wel Bauderon wordt gevolgd, waardoor de geneesheeren in groote onzekerheid verkeerden omtrent de sterkte van velerlei voorschriften, waarin Scammonium, Colocynthis, Opium en andere bestanddeelen voorkomen, zoodat reeds verschillende steden als Londen, Keulen, Brussel en Amsterdam een eigen pharmacopee hadden ontworpen, welk goede voorbeeld nu ook voor Utrecht gevolgd was, opdat de geneesheeren voortaan met meer vertrouwen de geneesmiddelen voor hunne zieken zouden voorschrijven.

In deze pharmacopee werd tevens een Taxa seu Pretium medicamentorum opgenomen, die vrij wat hooger berekend is dan de op pag. 99 voorkomende Amsterdamsche Taxe van 1640. Voor 1 drachma Theriaca Andromachi, Mithridatium Damocratis, Dias-

cordium Fracastorii of Philonium Romanum, werd in Utrecht 3 stuivers berekend, in Amsterdam echter slechts iets meer dan 1 stuiver.

Zoowel door indeeling als uitvoering maakt deze Utrechtsche pharmacopee een gunstigen indruk. Zij eindigt met de hierboven aangehaalde, nu in het Latijn gestelde Verordening van 14 Juli 1655.

De eerste der vier doctoren, die de opdracht dezer pharmacopee hebben ondertekend, Isbrand van Diemerbroek, was sinds 1649 buitengewoon- en van 1651 gewoon Hoogleeraar in de ontleed- en geneeskunde aan de Utrechtsche Hoogeschool. Van 1635 tot 1646 was hij als stadsgeneesheer te Nijmegen gevestigd, waar hij in 1636 mede de pest behandelde, waarover hij later een afzonderlijke verhandeling heeft geschreven. Zijn voornaamste geneesmiddel bij die vreeselijke ziekte, die ons vaderland in dien tijd teisterde, was de Theriak, waarnevens hij bij constipatie *Pilulae Rufi* voorschreef. Met dit eerste geneesmiddel was hij zeer ingenomen en verdedigde het tegen de Fransche geneesheeren, die het verwierpen. Mocht, volgens hem, de Theriak in Frankrijk uit slechte geneesmiddelen door onkundige apothekers bereid worden, dit was geenszins het geval in Nederland, alwaar daaromtrent de beste zorg en grootste omzichtigheid werden in acht genomen en wel bijzonder in Utrecht.

Eerste Haag-
sche pharmaco-
pee.

Drie jaar later — in 1659 — werd 's-Gravenhage, door de zorg van het Collegium medicum aldaar, in het bezit gesteld van een eigen stedelijke pharmacopee, de *Pharmacopoea Hagiensis*, een quarto uit-

gave van 115 bladz., met de bekende ooievaar — het stadswapen — op het titelblad.

Het werk onderscheidt zich weinig van de reeds hier beschreven pharmacopeeën uit dien tijd. Achter den Index zijn opgenomen de Statuta collegii medicorum Hagae Batavorum, waaruit blijkt, dat tot dit college uitsluitend med. doctoren als leden werden toegelaten.

In Leiden behoorden de apothekers in hetzelfde ^{Apothekers-} ^{gilde te Leiden.} gilde met „de cruydeniers en vetwariers.” In 1655 was de eerste „Gildebrief ende Ordonnantie” voor deze weinig bij elkander passende beroepen uitgevaardigd, die in 1662 geamplieerd werd met een „Ordre op de Schalen, Wichten ende Maten.”

In eenen in 1665 gedrukten „Catalogus medicamentorum ad usum pauperum Reipublicae Leydensis” zijn de volgende prijzen opmerkelijk:

	Guldens.	Stuivers.	Per \mathring{u} (= $\frac{1}{3}$ XVI).
„Aloë	3	10	„
Camphora	2	8	„
Castorium	28	—	„
Cera flava	—	16	„
Cinnamomum	2	18	„
Crocus Anglic.	36	—	„
Flor. Chamaem.	—	9	„
„ Pap. Rhoead.	2	28	„
Fol. Sennae	1	14	„
Gummi Arabic.	—	7	„
„ Tragac.	3	—	„
Ol. olivar.	—	6	„

	Guldens.	Stuivers.	Per \mathfrak{C} (= $\frac{3}{5}$ XVI).
Opium	7	4	„
Rhabarbarum	11	—	„
Salsaparilla	4	—	„
Aqua Cinnam.	16	—	„
„ Foenic.	—	12	„
Cremor Tartari	4	—	„
Tartar. vitriolatus	25	12	„
Theriac. Andr.	4	—	„
Syr. Papav. albi	1	16	„
„ „ Rhocad.	—	16	„
„ Rhabarb. sylv.	3	4	„
Spiritus Nitri	4	—	„
„ Salis dulcis	4	16	„
Ol. Amygd. recens	3	4	„
„ Anisi	19	4	„
„ Vitrioli	3	12	„

Eerste Ordonnantie te Leiden.

De eerste Ordonnantie, waarbij te Leiden een afzonderlijk apothekersgilde werd ingesteld, dateert van 1669 en daarbij is in 22 artikelen bepaald: „dat niemand binnen dese stad eene apothekerswinkel mocht houden of opzetten, tenzy Burger of Poorter en daartoe by Deecken en de Hoofdmans bequaem gevonden en ge-admitteerd, op boete van 25 guldens, zullende de Quacksalvers buiten de ordinariis Saturdagsche Marcktdagen en de vrye Jaermarkten, met geen medicamenten, die inwendig worden geapliceert, mogen voorstaan en deselve verkoopen, dan mits betalende yder dag vier en twintig stuyvers;”

„dat geene Quacksalvers tot het houden of opzetten van winkel en het verkoopen van eenige medicamenten

of remedien binnen 's huis zullen worden geadmitteerd voor en aleer zij haar Poorterregt verkregen en by Deecken en Hoofdluyden van 't Gilde behoorlyk zullen geexamineerd zyn, ende ten believe van de selve eenige Composita zullen hebben gemaect;

„dat alvorens tot het Examen te worden geadmitteerd, zal betaald worden ten behoeve van 't Gilde *f* 18,— door een geboren Burger, of anders *f* 24,— en aan de Deecken en Hoofdluyden ieder 24 stuyvers daags voor hare vacatie, en zoo iemand onbequaem bevonden werd, zal hy tot het tweede Examen niet worden toegelaten dan na verloop van één jaar tijds;”

„dat de Apothekers gehouden zullen zyn hare winkels te voorzien met zoodanige Medicamenten als in het Dispensatorium begrepen zyn, op pene van zes stuyvers voor yder der gemelde Medicamenten, hetwelk by de visitatie defect werd bevonden. Het staat echter iederen Apotheker vry, boven de Medicamenten in het Dispensatorium begrepen, in zijn winkel te houden zoodanige Simplicia of Composita, als hem goed duncken zal;”

„dat geene buitenluyden gecomponeerde Medicamenten mogen veylen binnen deze stad als alleen aan de Apothekers;”

„dat al de Composita by de Apothekers moeten gemaakt worden precyselyck volgens het Dispensatorium, op boete van *f* 3,— voor elk Medicament en zullen de Apothekers de ordonnantiën der Doctoren getrouw volgen, en niet *quid pro quo* naar haar goed-duncke substitueeren, maar zoo noodig er den Doctor

over aanspreken of by diens afwezigheid er een ander Doctor over raadplegen;”

„dat de Apothekers moeten toestaan, dat hunne winkels 2 à 3 maal 'sjaars worden gevisiteerd, (om de overtuiging te verkrijgen dat goede geneesmiddelen zoo mede deugdelyke Schalen, Maten en Gewichten voorhanden zijn), doch alleen door Deecken en Hoofdlieden van het Gilde;”

„dat de recepten minstens 6 maanden aan den haak gehouden en daarna geliasseerd en bewaard moeten worden; dat de weduwen der Apothecarissen hare winkels mogen continueeren met een knecht, die door Deecken en Hoofdlieden bekwaam wordt geoordeeld;”

„dat een knecht by eventueel huwelyk met de weduwe zyne proef moet doen op de vermelde voorwaarden; dat niemand zal geadmitteerd worden tot zyn examen of proef om alhier een winkel op te zetten, tenzy hy het bewys overlegge, dat hij 2 achter-eenvolgende jaren bij een Meester hier ter stede gediend heeft, terwyl een Meesterknecht gelyke 2 jaren by eene weduwe gediend moet hebben; dat niemand een knecht mocht aannemen die by een ander verbonden was, tenzy met diens schriftelyke toestemming, op boete van f12,—;”

„dat iedere knecht zich binnen den tyd van 14 dagen, na zyne aanneming, by den Deecken en de Hoofdlieden moet presentereen en f2,— betalen ten behoeve van 't Gild, wordende hem alsdan den inhoud dezer Ordonnantie voorgelezen, ten eynde hy weten mag waarnaar hy zich zal hebben te reguleren;”

„dat als een knecht zich verhuurt by een Apothecker door den Gildeknecht, deze daarvoor 30 stuyvers zal genieten en by faalte van succes 15 stuyvers voor zijne moeite;”

„dat als een Gildebroeder of syn vrouw, Gildezuster of kind van deselve komt te sterven, zullen alle de gildebroeders (wanneer de Begravenisse by den dag geschiet) gehouden wesen mede ter Begravenisse te gaan; op een boete van twaelf-stuyvers, met dezen verstande, dat de knecht van het Gilde tot het doen van de nodiging zal moeten worden gebruykt, ende by versuym van dien zal het sterfhuys voor yder Gildebroeder, die vergeten soude mogen zyn te noodigen, promptelyck hebben te betalen de somma van twaelf ghelycke stuyvers als vooren;”

„voorts zullen jaarlycx tot beleyt zeszes Gildes, by die van de Geregte verkoosen worden een Deecken en twee Hoofdmans, te weten een Deecken uit een van de twee het voorgaande jaer gediend hebende en uyt den voorslag van vier personen, jaarlycx acht daghen voor nieuwe Jaer over te leveren, twee Hoofdmans, de welke benevens de Hoofdluyden van andere Gilden, jaerlycx op den eersten January zullen worden vereedpligt.”

In 1687 werden in Leiden maatregelen genomen, om ongevallen, uit den vrijen verkoop van rattenkruit voortspruitende, te voorkomen en werd daartoe de volgende Publicatie afgekondigd:

Leidsche publicatie tegen den verkoop van rattenkruit.

„Die van den Gerechte der stadt Leyden hebben omme zoo veel doenlyck voor te komen en te weeren de ongelucken, die door het al te vry verkoopen van

arsenicum, ofte Rotte-kruyd souden kunnen voorvallen, goed gevonden en verstaan, dat niemand hetselve Rotte-kruyd binnen deze Stadt sal mogen verkoopen, als een Persoon alleen, die daartoe by speciale commissie van die van de Gerechte albereyts is aangestelt, ende namaels vervolgens aangestelt soude mogen werden, ende dat op een boete van 25 Guldens by de tegendoenders telkens te verbeuren, welcke aangestelde Persoon hetselve Rotte-kruyd niet sal vermogen te verkoopen dan aan die gene die hy kent, of ten minste yemandt van kennisse by hem hebbende, die allen ten minste yeder 20 jaren of daarboven oudt sullen moeten zyn, van alle hetwelcke de Gecommitteerde ten desen pertinente aanteyckening sal moeten houden, met expressie van den name der genen, die het voorsz. Rotte-kruyd t' zynen huize hebben gekoft ende de koopers in cas als voren geadsisteert, ende uytdrukkinge van de quantiteyt van hetselve Rotte-kruyd."

„Dat wyders niemant buyten de geauthoriseerden eenigh Rotte-kruyd, naar verloop van acht dagen na dato deses, in zyn huys zal mogen hebben om te verkoopen, op een boete van 25 guldens, maar hetselve gehouden zal zyn binnen denzelven tijd ten huise van Johannes Leuven, Apothecarius, by die van den Gerechte tot het verkoopen van het voorseyde Rotte-kruyd bij dezen specielyk geauthoriseert, te brengen of doen brengen. daar voor de selve den behoorlycken prys zal werden betaalt."

„Aldus gedaan by die van den Gerechte der stadt Leyden ende op den negenden December des Jaers

1687 in tegenwoordigheid van den Schout, Burge-
meesteren ende Schepenen der selver stede, ter poeye
van 't Raedthuys voor den Volcke afgelezen."

De afscheiding der apothekers uit de Gilden, waarbij Belemmering
in de oprichting
van afzonderlijke
apothekers-
gilden. zij eenmaal ingedeeld waren, ging niet overal even
gemakkelijk. In vele steden werd in den bestaanden
toestand dan ook lijdelijk berust. Zoo behoorden
nog in 1663 te Middelburg, ofschoon daar reeds van
1603 af verordeningen waren uitgevaardigd omtrent de
toelating tot het apothekersvak en de visitatie der
„kruyden ende drooges," de apothekers aldaar nog
steeds tot het kruydeniersgilde.

In Dordrecht werd op het request der aldaar ge- Request der
apothekers te
Dordrecht. vestigde apothekers, in dato 14 April 1666 — ver-
zoekende, „dat niemand vergund zou worden apotheek
te houden, tenzij hij drie jaren als leerknecht op
eenen winkel binnen deze stad had gestaan en daar-
enboven nog twee jaren de kunst had geoefend" —
gunstig beschikt en de uitvoering aan adressanten
overgelaten, die zich toen terstond vereenigden tot
eene confrerie of Collegium pharmaceuticum en, reeds den 3^{den} Mei van hetzelfde jaar,
een Reglement vaststelden met verschillende bepalingen
omtrent toelating, uitoefening, vergaderingen en boeten.
Ook werd daarby geregeld het voorhanden hebben
van goede compositiën, volgens de Pharm. Amstelre-
damensis, terwijl tevens bepaald werd dat de bereiding
van de Theriaca ofte Mitridaat in bijzijn der visita-
toren, na voorafgaande keuring der simplicia, zou
geschieden.

Apothekersgilde
en Privilegie te
Vlissingen.

Het apothekersgilde te Vlissingen, waarvan de op-
richting nog onbekend bleef, vond op zijn klachten in
1674 over de onbehoorlijke uitoefening van het vak,
bij de regeering der stad een gunstig gehoor. Op hare
lastgeving werd het volgend Privilegie afgekondigd:

„Allen dengeenen die dezen jegenwoordigen zullen
zien ofte hooren leezen Saluyt, doen wij Baillu, Bur-
gem., Scepenen en de Raden der stad Vlissingen te
weeten, dat wy in agtinge genomen hebbende het
vertoog ons door de Apothecarissen dezer stede gedaan.
Namentlyk dat zij in haar jongheit met groote moeyte,
neerstigheid ende kosten hebben geleerd, ende hun
geexerceert in de konst der Pharmacie, ter tyt zy
bequaam geworden zyn deselve conscientieuselyk tot
nut en dienst van die haar van doen mogten hebben
te Practiseeren en nu bevinden, dat eenige tyt her-
waartz, eenige in dezelve kunst onwetende en oner-
varene chirurgyns, ende andere haar verstantende
Pharmacie te gaan exerceeren ende daarvan openbare
wynkels op te stellen, sonder ooyt dezelve konst met
tyd behoorlyk te hebben geleert, veel min dat zy de
proev ofte examen daarvan zoude kunnen uytstaan,
daar nogtans zooveel aan de exercitie ende kennisse
derzelver konst is geleegeen, als door welkers onkennisse
niet alleen de gezondheid, maar ook het leven (het
dierbaarste dat de mensch hier op aarde heeft)
meenigmaal werd verwaarloost, is het dat wy genegen
zynde het verzoek der supplianten als ten hoogsten
nodig en redelyk te voldoen by forme van Privelegie,
hebben vergunt naar volgende:”

Art. 1.

„Niemand en zal tot het examen ende proeve des Apothekersgilde geadmitteert worden, tenzy hy alvooren Poorter ende Burger deser stad zy ende klaarlyk aan den Heer Overdeeken, ende Deekens van den gilde, beneffens de Heeren Inspectatores betoone, dat hy dry volle jaren by eenen Mr. en geapprobeerd Apothecaris, ofte weduwe dezer stad ofte Apothecaris van andere gerenomeerde steeden neerstig en wel heeft gedient ofte dat hy zelfs buyten deze stad wynkel gehouden heeft in een stad als boven.”

Art. 2.

„Niemand en zal vermogen de konst der Pharmacie alhier te exerceeren ofte een apothekerswynkel op te stellen, tenzy volkomentlyk zyn examen en proeve voldaan heeft in manier naar volgende:”

„Eerstelyk dat hy de Latynsche Tale redelyker wyze versta, opdat hy niet alleen de recepten der respectieve Doctooen, maar ook het Dispensatorium, beneffens andere autheuren, die over de Pharmacie geschreeven hebben, grondelyk kan verstaan ende begrypen;”

„Ten tweeden zal de proefdoender gehouden zyn, zich te laten examineeren by de Deekenen van den Gilde, ten overstaan van de Heeren Overdeeken ende Inspectatores, zoo over de kennisse der simplicia, 'tzy groene ofte drooge kruyden, haar onderscheit, uytleezinge, keure, bewaringe, toebereydinge, etc., de

fouten en erreuren ter arbitrage der examinatores, Overdeeken en de presenter Hr. Inspector;”

„Ten derden zal de Proefdoender daar naar gehouden zyn, in presentie van den Hr. Overdeeken, Deekens ende Inspectatores te maaken eenige medicamenta composita, 't zy Massam pilularum, Opiatum, Electuarium, Unguentum, Oleum, Emplastrum, Syrupum vel Tabellas, waarby hy, ten minste na het goeddunken van den gemelden Heer Overdeeken, Deekens en de Hr. Inspectatores, ook aanstonds zal ge-examineert worden over de ingredienten, basis compositionis, bewarynge, geduursaamheid derzelve, etc., de fouten en erreuren ter arbitrage als boven;”

„Ten vierden de Proefdoender hier in behoorlyk voldaan hebbende, zal dan geadmitteerd worden de Pharmacie te exerceeren ende wynkel op te stellen, mits zig verbindende en onderteykenende de wetten van den Gilde, alreede gestatueerd of nog te statueeren:

Punctuelyk en conscientieuselyk te zullen nakoomen ende onderhouden op de boeten en peenen daartoe staande, en zal voor 't inkomen derzelver Gilde betalen voor den examiner en de overstaande Heeren Overdeeken ende Inspectatores voor hare vacatiën Twintig Gulden, ten profyte van den Gilde agt en dertig guldens, ende voor den Gildenknaap twee gulden, zynde samen Sestig Caroly Gulden ende daarenboven nog een heerlyk tractement aan den Hr. Overdeeken, Deekens en de Heeren Inspectatores, ende zal de tyd van het examen en proeve alleen zyn ende geschieden van half April tot den laatsten November toe.”

Art. 3.

„Niemant en zal vermoogen de konst der Pharmacie zonder zyn vrydom in 't Gilde te exerceeren binnen deze stad Vlissingen ofte resorte, van dien af op de verbeurte van vyf en twintig guldens, zoo dikwyls als hy daarin zal bevonden worden.”

Art. 4.

„Niemant (als alleen vrye Apothecarissen in den gilde) zal vermogen eenige medicamenten, zoo inwendige als uytwendige, zoo eenvoudige als gecomponeerde, aan eenige zieken, gequeste of andre persoonen te bereyden, leveren of verkoopen, behalven dat het den Chirurzyn vrystaat aan hunne patienten ofte gequesten te apliceeren en toe te dienen zoodanige chirurgicale medicamenten als tot curen derzelve accidenten, wonden en quetsuren zal van nooden zyn, maar verder niet, ende dat alles op de boete van ses gulden yder reize. Veel min zal iemand vermogen te prepareeren, toe te maken, leveren ofte verkoopen eenige medicamentkisten voor varende chirurgyns, scheepen ofte carga-soenen, alwaar 't zelfs voor eige rekeninge, op de verbeurte van de gemelde medicamentkisten ende nog daarboven de somma van 25 Gulden yder reise, alles ten profyte van den Gilde.”

Art. 5.

„Alle ende een yder Apothecaris zal gehoude zyn by trouwe en eere, soo het nieuw gemaakt Dispen-

satorium Flissingarium als andere recepten der respective doctoren getrouwelyk na te komen ende voldoen, daar niet af ofte toe te doen, nog te geen quid pro quo te nemen naar haar eigen goeddunken, maar zoo iets ontydelyk of niet te krijgen is, zal hij daarover 't oordeel van den Doctoor zelfs of van Hr. Inspectoros afvragen op de verbeurte van ses gulden."

Art. 6.

„Alle en een yder Apothecaris zal gehouden zijn alle jaren tot onderhoud van 't voorschreven Gilde te betaalen voor zyn aanpart, zoo veel als op 't doen van de reekening zal verteert werden, uytgezondert de Weduwen, die daartoe maar zullen contribueeren jaarlyks de somme van dry gulden, welke rekening jaarlyks zal gehouden worden op 18 October."

Art. 7.

„De heer Overdeeken en Deekens, ten overstaan van de Hr. Inspectoros, zullen vermogen op aanklagte, en naar gelegenheid des noots zynde, de winkelen der Apothecarissen te gaan visiteeren ende inspectie nemen van de medicamenten, drooges, kruyden, etc., zonder eenig tegenspreken ofte stuurs onthaal derzelve, en die 'tzelve zal wygeren toe te laten zal verbeuren vyf en twintig gulden en niet te min gehouden blijven 'tzelve te laten doen."

Art. 8.

„Niemant, wie hy ook zy, als alleen de respective Doctores medicinae, zal vermogen over eenige zieken

ofte patienten te praktiseeren, haar medicamenten, aderlaten, potten, etc., te ordonneeren, wateren te bezien ofte over dezelve zieken te gaan of te komen, op de verbeurte van ses gulden yder reysse voor den Gilde, behalven dat het een Apothecaris zal vrystaan in zyn winkel purgatiën, sweetdranken ofte alle medicamenten te geeven, leveren ofte verkoopen, dat van hem geesicht ende verzogt wort zonder nogtans aldaar formeele Practyk te exerceeren."

Art. 9.

„Geen Apothecaris zal vermogen in zyn winkel enige medicamenten, gecomponeerde of chimalia te houden, die in andere steden of plaatsen gemaakt zyn, tenzy alleen zoodanige die hier ter plaatse niet bequamelyk kunnen gemaakt worden, maar gehouden zyn die zelfs te maken ofte hier in deze stad by een vry Apothecaris ofte goed Chemicus gemaakt te koopen ofte anders door de Hr. Overdeeken en Deekens en Inspectores de chimalia te laten visiteeren op poene van ses gulden."

Art. 10.

„Niemand zal vermogen door directe ofte indirecte middelen, hetzy door zig zelven of door recomman-datie ofte anders malkanders patienten ofte calanten af te trekken, maar laten yder zyn vryheid te winkel te gaan daer 't hem gelieft, op poene van 6 gulden yder reise."

Art. 11.

„Geen Apothecaris en zal vermogen, daartoe door den Gildeknaap verzogt zynde, ymandt te dienen of medicamenten te leveren, die aan een ander Apothecaris ten agter en schuldig staat, vooraleer de crediteur promptelyk is voldaan, op poene van 6 gulden voor 't Gilde.

Art. 12.

„Als eenig Apothecaris komt te sterven, zoo zal de weduwe ofte erfgenamen voor doodschuld betalen de somma van vyf schellingen.”

Art. 13.

„De weduwe van een der overleedene Apothecarissen vry geweest zynde in den Gilde, zal vermogen gedurende haar weduwelyken staat hare wynkel op te houden met een Mr.knegt, welke dry jaren by een geaprobeert Apothecaris gestaan of gedient heeft ende zal dyto Mr.knegt voor inschryving moeten betaalen 6 gulden voor den Gilde, ende voor den Gildeknaap 2 schellingen, ende gemelde weduwe zal genieten al de vryheid in 't voorschrevene Gilde als haar overledene man, mits betalende hare jaarpenningen, edog met iemant onvry in 't voorschrevene gilde hertrouwende, verliest dan haar voorregt en vryheid.

Art. 14.

„Geen Apothecaris zal vermogen een leerjongen aan te nemen dan tenminste voor dry agtereenvolgende jaren, die ook in zyn huys zal moeten wonen, eeten,

drinken en slaapen, en zal gehouden zyn naar 14 dagen agter 't aannemen ende albereits in zyn dienst zynde 't zelve aan de Deekens van den Gilde aan te dienen, ende zyn naam in het Gildeboek te laten inschryven, op de boete van 6 gulden, ten profyte van den Gilde. Gemelde leerjongen zal voor 't inschryven aan den Gilde betaalen zes gulden en voor den Gildeknaap twee schellingen, daarvoor den Mr. desnoots zynde zal moeten instaan ende betalen, 't welk van gelyken de knegts die haare leerjaren voleindigt hebben (schoon zy haar maar voor een korten tyd verhuurden) mede zullen subject zyn."

Art. 15.

"De soon van een Apothecaris van deze stad aanvangende de Pharmacie te leeren, zal desgelyks gehouden zyn, syn naam te laten inschryven, op poene als voren voor zyn Mr. en zal hy alleen maar gehouden zyn te betalen aan den Gildeknaap twee schellingen zonder meer."

Art. 16.

"Geen Apothecaris zal vermogen als volgens 't 14 artykel meer als een leerjongen aan te neemen (die zynen Mr. komende te sterven, zyn volkomen tyd by een vry Mr. zal moeten dienen) ende na 2 jaren by eenen Mr. gediend hebbende, zoo vermag gemelde Apothekaris en Mr. een andren leerjongen aan te neemen, wie ter contrarie doet zal verbeuren 30 stuyvers ende 't zelve aanstonds moeten betalen."

Art. 17.

„Wanneer een leerjongen zyn meester wel en getrouwelyk den tyd van dry jaren heeft gediend en willende vertrekken, zoo zal de Mr. hem behoorlyk testimonium verleen en zyn vertrek op 't Gildeboek laten aantekenen, mits dito leerjongen daarvoor betaalt ten profijte van 't Gilde vijf schellingen.”

Art. 18.

„Niemandt zal vermogen malkanders knegt te onderhuren, tenzy hy 't zelve aan zyn Mr. drie maanden te voren heeft bekend gemaakt en gevraagd of op dito knegt iets te pretendeere heeft, op verbeurte van twee Ponden Vls. voor den Gilde.”

Art. 19.

„Alle questiën tusschen de Apothecarissen vrij in den Gilde over eenige injurien ofte zaken den Gilde betreffende ontstaan, en in deze Ordonnantie niet uytgedrukt, sullen door den Eerw. Overdeeken en Deekens moeten worden beslist ende by partyen moeten worden gehoorsaamt de boeten daarover gevonnist terstond en promptelyk te betaalen, op poene van zes gulden yder reis.”

Art. 20.

„Wanneer eenig Apothecaris ofte Gildebroeder voor den Hr. Overdeeken en Deekens ontboden zynde niet compareert, zal dezelve yder reis verbeuren vier schellingen.”

Art. 21.

„Voor pensioen van den Hr. Overdeeken jaarlyks te betaalen de somma van een pond en tien schellingen Vlaams.”

„Alle boeten en breuken hierin vermeld zullen by foute van pronte voldoening, paratelyk werden geexecuteert.”

„Het vermeerderen en verminderen dezer ofte eenige duysterheid in bevonden werdende, zal op 't vertoon van den Hr. Overdeeken, Deekens ende Heeren Inspectatores, staan te arbitragie en decisie van Bailluw, Burgem., Sceepen en Raden dezer steede Vlissingen.”

„Aldus gearresteert ende by 't collegie van Wet ende Raad geaprobeert, den 24 Maart Anno 1674.

In 1701 werd op het rapport van den Hr. Overdeeken goed gevonden en verstaan Art. 13 der voorgaande Ordonnantie daarmede te amplieeren „dat de weduwenknegts by de weduwen woonende, boven haar driejarige dienst by een en dezelve Mr., ook zullen gehouden zyn te ondergaan een goet examen ende te doen een behoorlyke proeve, zooals by den Hr. Overdeeken zal worden vastgesteld en geordonneert en zullen de weduwen gehouden zyn zig van zoodanige knegts te voorzien ofte haare neeringen te moeten staaken.”

Het archief der stad Leeuwarden bevat, als een der oudste oorkonde voor onze geschiedenis, eene „Instructie voor den Stadsapotheker” in dato 20 Juli Instructie voor den stadsapotheker te Leeuwarden.

1672, welk stuk zich echter weinig of niet onderscheidt van de reeds opgenomen documenten van dien aard.

In 1687, en waarschijnlijk reeds iets vroeger, is daar ter stede een Collegium medicum opgericht, dat in hetzelfde jaar eene Latijnsche pharmacopee samenstelde, die op last van het Stadsbestuur te Leeuwarden werd uitgegeven onder den titel van „Pharmacopoea Leovardiensis Galenico-Chymica, Collegii Medici ejusdem loci. Opera adornata et Magistratus auctoritate munita.” Leovardia apud Gerardum Hoogslag, Bibliopolum, 1687 in 16°.

Leeuwarder
pharmacopee.

Het boekje is goed ingedeeld en ook goed gedrukt.

Nog in hetzelfde jaar verscheen van deze pharmacopee eene Hollandsche vertaling, getiteld: „Leeuwarder Apotheek, na de Galenische-Chymice manier, door het Collegie der Medicyns aldus opgemaakt en door den E. E. A. Magistraats-Authoriteit bevestigd.” etc.

„Nu vermeerderd en zorgvuldiglijk van derselver fouten in alles wel gesuivert ende verbeterd, door F. J. Winter, M. D. Te Leeuwarden bij Gerardus Hoogslag, Boekverkooper in 't Nauw 1687.

Ordonnantie te
Leeuwarden.

Deze Hollandsche uitgave bevat de volgende „Ordonnantie raakende de Apothekers ende d'Apotheek binnen Leeuwarden”:

„Burgemeesteren, Schepenen, en de Raade der stad Leeuwarden, considererende de gezondheid der menschen te zijn een onwaardeerlijke schat, ende hierop aarde het grootste geluck, om welke te bewaren ofte verloren zijnde, weder te bekomen de Groote Schepper, Oppervoogd en Regeerder van

het geheele All, na zijn oneindige goedheid veele en krachtige of verscheidene hulpmiddelen aan 't menschelycke Geslachte verleend heeft, welke zonder goede toebereidinge niet na behoren gebruyckt kunnen worden; ende nadien meermalen bevonden is, dat merckelyke abuisen daarinne worden begaan, hebben goed gevonden ende hoog noodigh geacht, ten besten van onze goede ingezetenen daar tegens (so veel doenlyck) te voorzien; en nademaal dienaangaande door de Doctores Medicinae in deze onze stadt met groote en zorgvuldige neerstigheid te samen gesteld zij: eene Pharmacopoea, so is 't, dat Wij, opdat deselve wel mach worden geobserveert ende nagekomen, aangaande Apothekers en Apotheek, hebben gearresteerd de volgende Articulen”:

I.

„Dat niemant na desen als Apotheker in dese stadt zal worden toegelaten, als na voorafgedane Examen ten overstaan van Gecommitteerden uit de Magistrat te doen, door twee Doctores Medicinae, neffens twee Apothekers by deselve Gecommitteerden daartoe by beurte te nomineren, zijnde daar te boven ook voorzien met goede getuigenissen aangaande zijn leven en wandel.”

II.

„Dat de Apothekers haare winckels sullen moeten voorsien van allerhande Medicamenten, so enkelde als te samengestelde, in de voorz. Pharmacopoea uitgedrukt, by poene van dertich stuyvers te verbeuren

neffens yder Defect, en so menichmaal sulx gebeuren mochte; sullende nochtans een ygelyck Apotheker geoorlooft wezen ook andere Medicamenten te bereiden en te verkoopen waarvan in deselve Pharmacopoea geen gewach wordt gemaackt."

III.

„Dat de Apothekers alle Medicamenten in de Pharmacopoea uitgedrukt, conform den inhoud derselver getrouwelyck sullen moeten bereiden, en na der order bereit zynde, sodanich te koop houden ende leveren."

IV.

„Dat de Apothekers niet sullen vermogen krancken of sieken te visiteeren, haer Medicamenten voor te schrijven, noch sonder voorschryft van een Medicus eenige slaepmiddelen, quikmiddelen, braakmiddelen ofte stercke purgatiën in te geven, nochte aan ymant te verkoopen, waarin eenigsins pericul mochte wesen, ten ware selve met by-doeninge van de naam van 't Medicament of by geschrifte expres daartoe mochte worden versocht, by Poene van daar over naar exigentji van saaken arbitalyk gecorrigeert te worden."

V.

„Dat de Apothekers geen composita ofte bereyde medicamenten, die in de voorschrevene Pharmacopoea zijn uitgedrukt, van elders sullen mogen ontbieden en verkoopen of leveren, als op approbatie van een Medicus ende een Apotheker, by verbeurte van zes Carolygulden 't elckemaal te verbeuren."

VI.

„Dat ten overstaan van Gecommitteerden uit de Magistrât door twee Doctores Medicinae en twee Apothekers (op nominaatje als voren) twee of meermalen in 't jaar des Apothekers winckels sullen worden bezocht, ende meesterlyck onderzocht, off deselve al met goede en versche medicamenten zyn voorsien, opdat de niet goed gekeurde en verouderde wechgeworpen en andere betere ende van behoorlycke kracht in derselver plaatse gedaan mogen worden: welke visitatie en wechdoen der medicynen de Apothekers in geenerleye manieren sullen hebben te weigeren, by Poene van twaalf Carolyguldens.”

VII.

„Dat byaldien een Doctor eenich medicament mochte komen voor te schryven, 't welk min gebruickelyk ofte om 't saisoen van 't jaar niet te bekomen waare, geen Apotheker eenichsins ook d'allerminste verandering sonder consent en ordre van een Medicus daarin sal vermogen te doen.”

VIII.

„Dat alle Apothekers reeds zijnde, ende die namaals sullen worden toegelaten, onder solemnelen eede zullen beloven om bovenstaande Derde en Zevende articulen in allen deelen punctuëlyk na te komen.

Aldus gedaan en gearresteert bij de Achtb Magistrât der stadt Leeuwarden tot derselver Ampliatje, Interpretatje en Revocatje.”

„Actum op den Raadhuse derselver stede den 11 May 1687.”

Na het uitvaardigen van deze Ordonnantie werden de Apothekers te Leeuwarden opgeroepen, om in handen van Burgemeester en Schepenen den eed af te leggen. De lijst dezer namen is te vinden in het Politieboek der stad en vangt aan op 27 Juni 1687 met de volgende namen:

Theodorus van Marssum.

Nicolaas Haninga.

Jacobus Lubach.

Cornelis Buma.

Tacco Ducama.

Zij is voortgezet tot 31 October 1698.

Genoemde Ordonnantie werd zes jaar later met de volgende „Amplificatie” aangevuld.

„Dat diegene welke Mr. Apothecarius goed denkt te worden alvorens zal worden geëxamineerd, ten overstaan van de E. Policie, door twee Doctores Medicinae en twee Apothekers, volgens de Ordonnantie den 11 Mei 1687 gearresteerd.

Dat dit examen zal worden gedaan in de kamer bij de E. Raad, aan de Med. Doctores provisioneelyk geaccordeerd en toegestaan.”

„Dat dit examen zal geschieden tot laste en kosten van den nieuwen Mr. Apothecarius.”

„Dat deselve voor 't examen en meesterschap eens en vooral zal betalen, zoo hy tot Mr. mogt worden toegelaten, twee en negentig Car. guldens, ende een vreemde, geen burger ofte burgerzoon zynde, een honderd Car. guldens.”

„Dat die penningen zullen worden gedistribueerd in voege en manieren als volgt:

voor de E. Policie voor vacaturen . . .	21	C. G.
de twee Doctores Medicinae.	14	„
de twee Apothekers	9	„
de Policiebode.	3	„
voor de kamer van 't Coll. Medic. . . .	25	„
voor verteeringe by en voor 't examen	20	„

makende te samen . . 92 C. G.

dat die acht Car. gulden, die een vreemden daarenboven te betalen heeft, mede ten profijte voor de Kamer van 't Coll. Medic. zal komen ”

„Aldus geamplieert van de E. Raad, bij provisie tot derzelve revocatie, gearresteerd den 28 April 1693.”

In 1698 werd eene tweede uitgave der bovengenoemde Latijnsche Pharmacopoea Leovardinensis uitgegeven.

Uit de verschillende Hollandsche vertalingen, onder welke er in Leiden zelfs twee in hetzelfde jaar — 1692 —, in Amsterdam drie werden uitgegeven, en wel in 1712 — 1736 — en 1745, mag men afleiden, dat genoemde Leeuwarder pharmacopee een goeden naam had en bijzonder gezocht werd. Zelfs een zevende druk (naar den Tweeden Latijnschen Druk in het Nederlandsch vertaald) werd uitgegeven in 1774.

De Amsterdamsche uitgave van 1712 door Nicolaas van Hoorn is naar de 2e Lat. uitgave bewerkt en bevat de oorspronkelijke opdracht „Aan de zeer ontzachelijke Majestraat van Leeuwarden, de Hoogachtbare, wijze, zeer voorziene erentfeste Heeren, die 't

roer der regeringe onder 't Leeuwenschild bestieren en alle geluk en welvaren aan 't gemeen, ter eere des Almachtigen, en tot onse gedurige troost, uit het binnenste onser harten, met alle voorspoed wordt toegewenscht" door elf onderdanige artsen, wier namen genoemd worden. De eerst ondergeteekende is Feyo Joannes Winter, dezelfde, die de eerste Hollandse uitgave van 1687 bezorgde.

Wettelijke bepalingen in Haarlem omtrent toelating en uitoefening. Ofschoon de oprichting van een Collegium medico-pharmaceuticum binnen Haarlem in 1537 hier reeds is medegedeeld, worden aldaar niet vóór 1692 wettelijke bepalingen gevonden omtrent de toelating tot en de uitoefening van het vak. Van dit tijdstip af werden alle binnen Haarlem gevestigde apothekers verplicht om hunne „proeve" af te leggen, ofschoon zij hunne apotheken voorloopig mochten openhouden. Zij ontvingen tegen betaling van 15 gulden eene provisioneele admissie, geteekend door 2 leden van het Bestuur uit het Collegium.

Deze admissie luidt als volgt:

„Cum coram nobis comparuerit ac se statutis collegii medico-pharmaceutici subjecerit, nos infra scripti Decanus et Assessores ex auctoritate nobelissimi amplissimique Magistratus hujus urbis Harlemensis ipsi permittimus exercitium publicum artis pharmaceuticae; ea lege ac conditione, ut ante receptum in hujus rei testimonium diploma, artis ac peritiae justa et debita documenta, tempore atque loco ipsi constituendo praestet."

„Harlemi; anno 1692."

Tusschen 17 en 21 December van genoemd jaar, hadden alle Haarlemsche apothekers deze admissie aangevraagd, terwijl hunne knechts of bedienden op 7 Januari 1693 werden ingeschreven tegen betaling der zoogenaamde leges:

In hetzelfde jaar — 1692 — ontving het Collegium de ^{Haarlemsche} opdracht van het stedelijk Bestuur tot samenstelling ^{pharmacopee.} eener pharmacopee, waaraan zoo spoedig gevolg werd gegeven, dat de arbeid reeds op 13 Januari 1693 voltooid was. Na door de Haarlemsche Doctoren te zijn goedgekeurd, werd het handschrift den 9^{en} Maart aan Burgemeesters vertoond, waarna op 11 Mei aan Willem van Kessel, op zijn aanvraag, kon worden vergund om het af te drukken, terwijl het aanbod van R. de Hooghe, om aan het College de titelplaat te mogen vereeren, dankbaar werd aangenomen.

Het werk verscheen onder den titel „Pharmacopoea Harlemensis senatus auctoritate munita. Harlemi apud Wilhelm. van Kessel et Amstelodami apud Joannem ten Hoorn 1693. Spoedig daarna verscheen de Hollandsche vertaling: „De verbeterde Haarlemmer Apotheek; in welke allerlei Geneesmiddelen, zijnde tot Haarlem in 't gebruik, konstiglijk bereid worden. Door het collegie der Medicyne Doctoren aldaar in 't Latyn eerst opgemaakt en door des E. E. Achtb. Magistraats autoriteit bevestigd. Nu met deszelfs krachten en manier van ingeven vermeerderd en in 't Neerduyts gebracht door Abram Bogaert, Apotheker tot Amsterdam. 't Amsterdam bij Jan ten Hoorn, Boekverkooper over 't oude Heere Logement 1693.”

Na een Voorbericht van den uitgever, volgt eene Voorrede, getiteld: „de schrijvers aan den lezer” die voor de waardeering der toen heerschende begrippen hier eene plaats verdient. Zij luidt als volgt:

„Veelen zal het zonder twijfel wonder geven, dat ook wij (daer reeds zoo veele Dispensatoria in het licht zyn) iets nieuws hebben willen voor den dag brengen. Maer de zaak wel overwogen zijnde, zal yder, die in de Geneeskunde bedreven is, lichtelijk kunnen zien, dat ons geene redenen ontbroken hebben. Want hoe verscheidentlijk meenigmael de Geneesmiddelen bereid worden, die onder de menschen eenen en zelve naem dragen, zoo ten opzigt der samenstellinge, als toebereidinge, is ten overvloed bekend aen alle degenen, die de Geneeskunde oefenen. Opdat wij niet spreken van die, dewelke geenen of somtijts eenen onzekeren naem dragende (zijnde eenigen uitgezondert, misschien aen de rest der Doctoren en Apothekers onbekent, zoo ten opzigt der ingrediënten, als der toebereidinge) voor geheimen, die een groote kragt en wonder vermogen hebben, maer menigmael met groote schade der zieken, verkoft en gebruikt worden.”

„Opdat derhalven ten minsten in onze Republyk van Haerlem na dezen voorzigtiger worde te werk gegaen, omtrent het verjagen der ziekten, en het behouden der menschelyke gezondheid, hebben wy dit beknopt Dispensatorium aen onze Apothekers, ten dienste der Winkelen dezer stede, uit last der Edele Grootagtbare Magistraet, willen verschaffen, opdat zy niet verlegen zouden staen omtrent het maken en bereiden der

geneesmiddelen; noch de Artsen bekommert blijven over de werkingen en gevolgen van hunne geneesmiddelen."

„Waer toe ook veel zou kunnen helpen, indien de winkelen zoo menigmael de zaak of gelegenheid dat vereischt, van ervarene opzienders bezogt worden."

„En opdat dese onse arbeid niet zou aengroeyen tot een al te groote zwaerte, of liever mengelmoes, hebben wij het overtollige, of hetgene wy daer voor hielden, weggenomen; en agtergelaten hetgeen niet helpen kon, en de werkinge van het overige belette, ja ook het gene somtyts een tegenstrydige werking voortbragt, uitzonderende evenwel de Theriaca en Mithridatium."

„Evenwel hebben wij niets veranderd, dan wanneer de zaak zelfs, het voordeel of de noodzakelijkheid, dat vereischte. Hetwelk de Lezer, die een weinig naeukeurig is, terstond zal gewaer worden in de gedistilleerde Wateren, Geesten, Tincturen, Balsemen, Syropen en andere soorten van Geneesmiddelen."

„Dus hebben wij, bij voorbeeld, uit den hoop der gedistilleerde Wateren geworpen de zoodanige, die van koude kruiden gedistilleert, noch kragt noch reuk noch smaak hebben, en aldus van geen gebruik zijn. Waervan wy by ervarenheit spreken. En omtrent andere dingen hebben wij ook niet nagelaten, beproevingen in het werk te stellen, maer wel naerstig onderzocht wat dese en gene dingen, hetzy in het weken, of in het distilleren, ten opzigt van de smaak, reuk, of, dat nog meer is, van de krachten kan uitwerken, en naar ons oordeel het beste uitgekozen."

„Ten opzigt van de gewigten en maten en hoeveelheid der simplicia hebben wij dat alles naeukeuriger dan gemeenlijk geschied uitgedrukt, stellende voor manipels en pugillen nu Ponden, oncen, Drachmen etc., omdat de manipels en pugillen en andere maten van desen aert meenigmael veel verschillen naer de groote der handen, of ook somtyts gierigheid der Apothekers.”

„Galenische en Chymische Geneesmiddelen hebben wij te gelijk bijeen gevoegt, opdat de Galenisten, zoowel als de Chymisten, hier zouden vinden, dat hen te passe kon komen.”

„Ons dagt dat de samengestelde middelen, die wy alhier hebben byeengehaelt, genoeg waren voor Geneesoeffenaren, die hun geneesoeffening wel en met ondervinding in het werk stellen; nademael ook tot hun dienst, in de eerste rang, behelst word zulk een groote meenigte van enkele Geneesmiddelen, dat iemand, die geoeffent is, hier uit zeer licht nieuwe manieren van toebereidingen kan vinden, en nieuwe middelen samenstellen, van wat gedaente hij die ook begeert.”

Na „de chymische tekenen,” verschillende geneesmiddelen of wel bewerkingen voorstellende, en na die voor de „Gewigten en Maten” volgt als slot een gedicht van D. van Hoogstraten, dat aldus luidt:

„Zoo krijgt de kunst, in top geheven,
 Ten dienst van 't menschelycke leven,
 Een glans, door Haerlem haer gegeven;
 Een glans, die hare vlekken dooft,
 Haer in geen duisternis laat steken,
 Maar zuivert van haar erfgebreken,

Als 't dom vooroordeel is geweken,
 Men siert met lauwerkransen 't hoofd
 Dergenen, die dit werk verrichten,
 En Eskulaep een tempel stichten,
 Waer voor de bitse nyd moet zwichten."

Onder de weinige chemische praeparaten, die in deze pharmacopee voorkomen, is het „Bezoardicum minerale of mineraal verzetmiddel," kenmerkend voor dezen tijd:

„Neem, Boter van spiesglas, zooveel als gij wilt, giet in 't zelve zo veel spir. vini rectific. totdat de op-sieding ophoud; daar na damp dat mengel uit tot dat het droog is; hetwelk men daarna in een smeltkroes gloeit tot dat er geen waessem meer uitkomt, en de stoffe heel wit wert, die men dan af moet gieten tot dat zij zonder smaak is.

Het doet tamelijk sweeten, zuivert het bloed; is goed in bedorven honger, kwade koortsen, geelzucht, waterzucht in de borst, verhardinge der klieren, enz.

De Dosis is tot zestien grein, met iets anders vermengd."

De Butyrum Antimonii werd opgegeven „om te bereiden uit Antimonium, die rauw is, en Mercurius sublimatus, die vreetend scherp is, van elks even veel."

De invoering der eerste Haarlemsche pharmacopee gaf tevens aanleiding aan het Collegium om te besluiten, dat na 1 Maart 1693 de Doctoren geen medicynen meer zouden afleveren, terwijl tevens aan den Gildeknecht werd bevolen om allen kruidenieryn aan te zeggen, dat zij voortaan geen saffraan, kreefts-

Besluit van het
 Haarlemsche
 Collegium.

oogen, sennebladen en maankoppen of slaapbollen meer mochten verkoopen.

Onderzoek naar de bekwaamheid der Haarl. Apothekers.

Met het oog op de slechts provisioneele admisie, door het Haarlemsche Collegium in Dec. 1692 aan de 20 aldaar gevestigde apothekers uitgereikt, werd van 13 Mei 1693 af een onderzoek ingesteld naar de mate van hun bekwaamheid, waarmede met den oudste in jaren, en wel ten zijnen huize, werd aangevangen door het maken van drie bereidingen in het bijzijn van het geheele college. De proef liep af in 2 dagen en ieder betaalde daarvoor in dit bijzondere geval 5 gulden en 10 stuivers voor den gildeknecht. Zij mochten de praeparaten zelve kiezen en namen daarvoor in den regel, wat bij hen ontbrak of vernieuwd moest worden. Zoo o. a. Butyrum antimonii, Bezoar minérale, Tinct. metallorum, Regulus Antimonii martialis, Confectio Hyacinthorum, Oleum Succini etc. De geneesmiddelen werden daarna ingeleverd en geinspecteerd op de groote zaal van den Ouden Doelen, in tegenwoordigheid van de meeste leden van het Stadsbestuur, daartoe speciaal door de Burgemeesters uitgenoodigd, zoo ook van de Doctoren en Apothekers.

Bij deze „proeve” der reeds gevestigde apothekers, werd niet één afgewezen. Daarna werden alle apotheken gevisiteerd.

Apothekers-examen te Harlem.

Het examen der later opkomende candidaten werd vrij belangrijk uitgebreid. Zij moesten ondervraagd worden in de droge, zoowel als in de groene simplicia; enkele stukken uit het nieuwe dispensatorium Harlemense vertalen en uitleggen en tevens zes samengestelde bereidingen maken. Het examen in de bo-

tanie werd afgenomen in den tuin van den Apotheker Gillis de Koker, die aldaar vele officineele planten kweekte, en wel „zooveel mogelijk van alle candidaten tegelijk, om dien Heer niet al te veel last te veroorzaken.” Voor het diploma, vacatiën enz. werd betaald 61 guld. 10 st.

Den 13den Sept. 1693 werden, bij besluit der (drie) De Haarl. Doctoren, Chirur-
gyns en Apothe-
kers tot één gilde
vereenigd. Burgemeesters en van alle Scheepenen van Haarlem, ook de Chirurgen in het Collegium medico-pharmaceuticum opgenomen, zoodat dus van dien datum af alle Doctoren, Chirurgijns en Apothekers tot één Gilde behoorden, met de verplichting, volgens de Resolutie van Oct. 1699, „tot onderhoud des gemeenen Gilts en van den Hortus medicus (sints 1699 in de nieuwe vergrooting der stad aangelegd), benevens ook tot soulagement van door ouderdom, sieckte of anders tot armoede gebrachte gildebreders.”

Deze eerste Haarlemsche hortus was aangelegd op Haarlemsche
hortus. de hoogte van de Dermans Waterpoort, nu het Kenau-park, en volgens den toen heerschenden smaak ingericht. „In 't midden is een fraay rond, siende op acht byzondere lanen of kruyspaden, alle van boven door groene Togen of halve ronden gedekt, nevens dewelcke sestien Termes of Borstbeelden van oude kunstliefhebbers en Geleerden staan gemaakt te worden.” De borstbeelden zouden voorstellen: Hippocrates, Galenus, Forestus, Fernelius, Theophrastus, Vesalius, Clusius, Dodonaeus, Herophilus, Democritus, Spiegelius, Dioscorides, Aristoteles, Plato, Boyle en Cartesius.

Ook was daarin een groote vijver, negentig voet in

doorsnede, die volgens het Reglement van 1707 rondom met *usualia aquatica* zou beplant worden.

Bij datzelfde Reglement werd verder bepaald, dat de hortus zou bestierd worden door 2 Commissarissen, door Burgemeesters aan te stellen, en tevens een kundig en ervaren Botanicus, op een goed tractement, om door knechts te doen volbrengen „wat tot aenqueking en sierlykheid van dezelve noodig is.”

In 1701 werd de eerste *Catalogus plantarum usualium* van dezen hortus gedrukt bij van Kessel.

In 1722 werd, voor rekening van het Coll. medicopharmaceuticum, gevolg gegeven aan het reeds jaren lang bestaande plan, om een beeld van Laurens Janszoon Coster in den nieuwen, nu naar het plein van het Prinsenhof overgebrachten hortus te plaatsen. Dit beeld, in Bentheimer steen bewerkt door Rochus Verbeek te Haarlem, werd in 1801 verplaatst naar de Groote Markt, schuins over de Smedestraat, tegenover het huis waar Coster gewoond had, om in 1856, bij gelegenheid der Costerfeesten, naar zijn vroegere standplaats terug te keeren, ten einde plaats te maken voor het tegenwoordige metalen beeld.

In 1701 werd de nu nog bestaande Haarlemsche stadsapothek opgericht, om te voorzien in de behoefte aan geneesmiddelen voor de armen. Zij werd gevestigd in twee huizen op het Groot-Heiligland, behorende aan het daarnaast gelegen Elizabeths-gasthuis, en bleef aldaar tot den huidigen dag.

Kwakzalverij
te Haarlem.

Ook in Haarlem had men in dien tijd veel last van kwakzalvers en onder deze is, zeker de meest bekende, de schoolmeester Nicolaas Tilly, die, volgens

het Notulenboek van het Collegium, reeds in 1718, overtuigd van geneesmiddelen te hebben afgeleverd, gewaarschuwd werd daarmede op te houden. Zijn middel was de zoo beruchte Haarlemmer-olie, die hij Balsamum sulfuris anisatum of zwavelbalsem noemde.

„Een medicament” — zooals hij het aanduidde in zijn request — „dat hy door eygen industrie en ervarenheid heeft uytgevonden en voor hetwelk genoegzaam alle hooge facultyten moesten verstomt staan, wegens deszelfs nooyt gehoorde genesingen tot afdryven van het graveel en voor breking der steen, zonder snyden.”

„Dit middel,” zegt hij verder, „is een wonder voor de goedwilligen, en de genade des Allerhoogsten heeft zich daarin wonderlyk geopenbaard!”

Tilly is herhaalde malen beboet, maar heeft nooit opgehouden met het bereiden en verkoopen van zijn veelvuldig gebruikt kwakzalversmiddel, dat uit een oplossing van zwavel in lijn- en terpentijnolie bestaat. Intusschen had hij een concurent in een zekeren Jan Boogaard, die een witte olie bereidde, terwijl de zijne bruin gekleurd was.

Hun erven hebben de zaken voortgezet en nog in onzen tijd wordt dit middel bij overlevering steeds aangeprezen en gebruikt.

In 1717 werd door W. van Kessel in Haarlem uitgegeven „Keuren en Ordonnantiën over ende wegens het Collegium medico-pharmaceuticum” waarbij voorkomt eene volledige Instructie voor de apothekers, hunne knechts, leerlingen en weduwen. Zij bevat 36 artikelen. Het examen wordt nu door een tentamen voorafgegaan, waarbij „de Keuren moesten ge-

Latere keuren
en ordonnantiën
in Haarlem.

lezen worden en daerna het explicieeren van de Pharmacopoea uyt de Latynsche ende Nederlandsche tale, tot sooverre dat hy betone genoegsaem den zin deszelfs, alsmede de recepten der Doctoren wel te kunnen leesen en begrypen; verders sal hy als ter loops wegens de simpele en gecomponeerde medicamenten ende het bereyden derselver ondersocht worden."

„In het examen sal hy op het alder-exacts ende serieust eerstelyck onderzocht worden in de simpele ende daerna in de gecomponeerde medicamenten; ende vervolgens op syn eygen kosten sinnelyck ende naer de konste op moeten maecken ofte prepareren 't geen Deken en Hooftmannen zullen oordeelen te behooren, doch echter niet minder als ses bysondere compositiën."

Als bewijs zijner toelating ontving hij een diploma, op zwaar perkament gedrukt, van boven voorzien met het stadswapen, en, onderaan hangende, met het gildezegel, in rood lak afgedrukt en in een blikken doosje besloten.

De kosten liepen vrij hoog; voor een gildebroeder 274 guld. 6 stuivers; voor een burgerszoon 427 guld. 6 st.; voor een vreemdeling 532 guld. 6 st. Deze 6 st. werden berekend voor een exemplaar der Keur, die bij de toelating nogmaals werd voorgehouden „onder solemnele belofte van dezelve getrouwelyk te observeren en nae te komen." De vragen luiden als volgt:

1. „Of gij voorneemt en belooft de Keuren en Ordonnantien van dit gilde, waarvan gij door deze promotie een lid wort, soo als deselve door de Overigheyt zyn vastgesteld, in alles opregtelyk en stiptelyk te onderhouden en nae te komen?"

2. „Of gy belooft alle simplicia in de Pharmacopoea genoemd, naar uw vermoogen by alle gelegenheden en voorvallen gereet en vaardig te houden?”
3. „Of gy belooft alle composita in dezelve Pharmacopoea begreepen, naar de beschryving daarin gemeld, volkomen opregt en getrouw gereet te maaken?”
4. „Of gy belooft de praescriptien en ordonnantien der Doctoren in de medicynen punctueelyk te agtervolgen en daarin geen de minste verandering te maaken of eenige omissie te begaan; ook geene van deselve by 't oog, maar naar de mate en gewigt in deselve ordonnantien uytgedrukt, te bereyden?”
5. „Of gij belooft nooit quid pro quo te geven en dus u stiptelyk te reguleren na het art. 15 der gemelde Keure?”
6. „Of gy belooft, hen, die u in de konst der pharmacie onderwesen, en die u tot meester in de pharmacie hebben gepromoveert, met alle behoorlijke respect, erkentenis en schuldige dankbaarheid in alle gevalle te bejegenen?”
7. „Of gy eindelijk belooft en voorneemt om uw selven langs soo meer door het leesen van goede boeken en anders in de konst der pharmacie te oefenen, om dus in de kennisse der saeken daertoe gerequireerd, meer en meer toe te neemen?”

Behalve het afnemen der examens, het toezicht op de uitoefening der drie vakken en de beslechting van allerlei geschillen, werden aan het Haarlemsche Col-

legium ook soms onderzoekingen van overheidswege opgedragen. Een dezer uit latere jaren — 30 Juni 1771 — zij hier vermeld:

Een gerechtelijk onderzoek van het Haarlensche Collegium.

Zekere Marianne Tilips, wonende te Amsterdam, had ergens te Zaandam aardbeien met suiker gegeten en was zeer schielijk daarop gestorven. Het lijk werd naar Haarlem vervoerd en het College kreeg de opdracht, om uit te maken of de dood een onnatuurlijke geweest was. Bij de lijkopening vond men in de maag eene kleine hoeveelheid van een wit poeder. Nu nam men uit de simplicia-kast wat arsenicum album en experimenteerde hiermede even als met het andere poeder; „de proeve selve bestond hierin, dat wy dat wit poeder in een silvere lepel op 't vuur gezet hebbende, bevonden hebben dat 't was volatil, genoegsaem geheel uytdampte en de lepel met een swavelachtige couleur besloeg. Het geincrimieerde poeder was gemengt uyt een swarte met witte stippen gemengelde stof, welke stof naauwkeurig daaruyt gelesen synde, naauwlyks een greyn bedroeg.”

De conclusie luidde: „uyt de gelykvormigheyt van de uytwerkselen blykt de gelykvormigheyt van de stof.”

Advies van het Leidsche Collegium.

In het Resolutieboek van Leiden, over den jare 1718, inhoudende „Wetten, rakende Praeses, Assessores, Decanus en Praefecti Collegii pharmaceutici,” vindt men het volgende advies:

„Advys van 't colleg. Pharm. op 't Renvoy van de Ed. Agtb. Hr. Vredemakers.”

„De gesamentlyke Leeden van 't coll. pharm., volgens renvoy van de Ed. Agtb. Heeren Vredemakers der

stad Leyden, naukeurig geëxamineerd hebbende de rekening van verscheide Drogerijen ter somma van 423 : 6 : 8 (guldens, stuivers, duiten), geleverd door H. van M., koopman te Amsterdam, aan P. den D., apotheker te Leyden, en gehoord hebbende de Redenen, welke P. den D. tegen de billikheid van gemelde rekening inbragt, willende 200 guldens van dezelve aftrekken, alsmede de defensie van H. van M. tegen dezelve, hebben (na verblijf van beide de Partyen aan gemelde Collegium) geoordeeld, dat P. den D., ter voldoening van gemelde rekening sal betalen een somma van 403 : 6 : 8 met compensatie van kosten, blijvende het verschil wegens een steentje Lapis Bezoar tusschen hen beide, als synde van die natuur, dat hier niet wel kan worden gedecideert."

Hetzelfde Leidsche Resolutieboek bevat, omtrent de examens aldaar, de volgende bijzonderheden: Examens te
Leiden.

„De proef zal geschieden in 5 vacatiën en daarin worden gehandeld „over de Simplicia, de groene en droge kruiden, de theorie, de dispensatie, het handwerk.

Een meesters-proef zal gehouden worden:

de 1ste dag: het simplicia-kastje, groene en droge kruiden;

de 2de dag: de theorie;

de 3de dag: het componeeren van Trochisci, Electuaria, Unguenta, Emplastra.

Een meestersknechts-proef:

de 1ste dag als boven;

de 2de dag gelijk de 3de dag van de meesters-proef."

Het examen over de theorie voor de meesters-proef

duurde $1\frac{1}{2}$ uur en wel $\frac{1}{2}$ uur voor den Deken en $\frac{1}{2}$ uur voor iederen Praefect.

Nadere ordonnantiën in Amsterdam uitgevaardigd.

Na de invoering der eerste Amsterdamsche pharmacopee in 1636, en de oprichting van het afzonderlijke apothekersgilde in 1638, zijn voor de Amsterdamsche apothekers vele jaren voorbij gegaan zonder eenige bemoeiing ten hunnen opzichte van overheidswege.

De eerste Ordonnantie toch die daarna is gevolgd, was die van 14 October 1654 en had ten doel de visitatie der apotheken te verscherpen. Zij luidt aldus:

„Alsoo myne Heeren van den Gerechte bevinden, dat noch in hare Ordonnantie van de apothekers, op den 29sten April 1636 gepubliceert, noch in de Amplificatie op den 29sten January des jaers 1639 daer opgevolgt, gesteldt ofte beraemt zy eenige speciale ordre tot visitatie van de Medicamenten, ten opsichte van de goede qualiteyt ende deugt der simpelē, uyt de welke deselve Medicamenten worden gecomponeert; waarop voor al dient gelet, na-de-mael daer inne sonder groot pericul van de siecken qualick kan gepacceert worden; soo is 't dat myne welgemelde Heeren omme daer inne so veel doenlick te voorsien, goed gevonden hebben te statuēren, gelyck haar E.E. statuēren by desen, dat de Inspectores, op hare vorige Ordonnantie gecommitteert in het visiteren van de apothekerswinckels oock particulierlick sullen letten op 't gene voorsz. is: ordonnerende ende gebiedende, dat de gene die in de compositie van hare medicamenten uyt oorsake van krachteloose, beschadigde,

ofte andersints gebrekige kruyden, alsmede door ongeproportionneerde vermenginge strydende tegens den text van 't Dispensatorium, wetende ofte onwetende sullen beyonden worden gefailleert ende haer vergrepen te hebben, verbeuren sullen de selve qualick bereyde Medicamenten, ende daer-en-boven telkens noch aen de Inspectores betalen een boete van tien gulden."

Dat de maatschappelijke toestand der Amsterdam-
sche apothekers in dien tijd dikwerf te wenschen over-
liet, blijkt daaruit reeds voldoende, dat sommigen
ook op andere wijze in hun onderhoud trachtten te
voorzien.

Maatschappe-
lijke toestand
der Amst. apo-
thekers.

In „Het boek der Opschriften" door van Lennep en ter Gouw, wordt o.a. een opschrift vermeld voor een apotheek, alwaar een brandewijnskroeg in den kelder was. Het luidde aldus:

„Hier verkoopt men, zoowel boven als onder, dranken, Het een voor de gezonden, het ander voor de kranken."

Ook de toenemende vestiging van Israëlitische apothekers in Amsterdam, die niet in het gilde opgenomen en dus aan geen reglementen gebonden waren, gaf omstreeks dezen tijd aanleiding tot vele klachten. Om hieraan te gemoet te komen, werd op 1 Februari 1667 de volgende Ordonnantie uitgevaardigd:

„Alsoo myne Heeren van den Gerechte door de Inspectores Collegii Medici onderrecht syn, dat niet alleen de Aptekers onder de Joden hier ter stede van tyt tot tyt seer syn toenemende, sonder dat deselve subject syn (gelyck de Christenen Aptekers) ofte eenige belofte doen van seker Dispensatorium, alhier in den jare 1636 en 1639 gepubliceert, in 't prepareren hunner

Medicamenten, en stofferen van hun winckels, na te volgen; maer oock de Joodsche Doctoren de Christenen door onbehoorlycke middelen op de voorsz. Joodsche winckels soecken te brengen, onder pretext quanswys, dat soodanige Medicamenten onder de Christenen niet te bekomen en syn: daer in tegendeel bevonden wort, dat deselve van haer maer met gefingeerde namen worden voorgesteld. En als schoon nu en dan eenige ordonnantiën van Joodsche Doctoren (die onder de Christenen veel gebruyckt worden) op de winckels van Christenen Aptekers verschijnen (omdat sommige Christenen hare Medicamenten niet willen by die van de Joodsche Natie doen bereyden) leggen dan de voorsz. Joodsche Doctoren daer op toe, dat se yets in de selve ordonnantie weten te stellen, 't welck de Christen Apteker genootsaeckt is by een Jode te halen; niet dat het selve in der daet den Christenen onbekent is, maar alleen door een uytgevonden naem den Christenen onbekent wort gemaect, en soodanigen Doctor met syn toegenegen Apteker alleen eygen is: aenmatigende alsoo de voorsz. Joden haer in desen al te groote vryheyt, en den Christenen door dat middel te veel onderkruypende en verkortende: Soo is 't, dat myne voornoemde Heeren, daer inne willende voorsien, geordonneert, gestatueert en gewillekeurt hebben, ordonneren, statuëren en willekeuren bij dezen:”

„Eerstelyck, dat de Joodsche Aptekers binnen dese stadt woonende, van nu voortaan geene Medicamenten aan ymant van de Christen Natie, 't sy dat de selve mede Aptekers soude mogen wezen, dan niet, sullen mogen verkopen.”

„Ten anderen, dat de voorsz. Joodsche Aptekers haer oock in 't toekomende precise sullen hebben te reguleren naar het Dispensatorium voornoemt van de jaren 1636 en 1639. Op pene van die bevonden sal of sullen worden contrarie te doen ofte gedaen te hebben, voor de eerste reyse te verbeuren vyftigh guldens, en voor de tweede reyse hondert guldens en daer en boven noch te worden gemulcteert met suspensie van Neringe voor soodanigen tyd als myne voornoemde Heeren naer gelegentheyd van saken arbitreren sullen te behoren.”

Deze Ordonnantie schijnt kennelijk in de bijzondere verhouding der Israëlitische apothekers, binnen deze stad, al zeer weinig verandering te hebben gebracht. Immers 44 jaren later — 28 Januari 1711 — werd zij geamplieerd op de volgende wijze:

„Myne Heeren van den Gerechte der stad Amsterdam, annulleerende, om redenen, de keure den 1sten Febr. 1667 ten opsichte van de Joodsche Apothekers geemaeneert, hebben goedgevonden, op nieuws te ordonneeren en statueeren, gelyk Haar Ed. Achtbare ordonneeren en statueeren by deese:”

I.

„Dat de Joodsche Apothekers sullen gehouden sijn, haare winkels jaarlijks te laten visiteeren door de Inspectores Collegii Medici.”

II.

„De Joodsche Apothekers en haar knegts sullen gehouden syn, op den selve voet als de Christen Apothe-

kers en haar knechts, te betaalen tot onderhoud van de Hortus medicus."

III.

„Alvoorens een Joode een Apothekers winkel sal moogen opsetten, sal hy gehouden syn, sich behoorlyk te laten examineeren door de Inspectores collegii Medici."

IV.

„De Joodsche Apothekers sullen gehouden syn, hen precise te reguleeren naar het Dispensatorium van de jaren 1636 en 1639, op pene, dat die geen, die bevonden sal worden contrarie te doen of gedaan te hebben, voor de eerste reyse sal verbeuren vijftig gulden, en voor de tweede reyse honderd gulden, en daarenboven van syne neeringe werden gesuspendeert, voor sodanigen tijd, als mijne Heeren van den Gerechte sullen bevinden te behooren."

Hortus te Amsterdam.

De in bovengenoemde Keur, onder II, bedoelde hortus medicus was toen reeds en wel sedert 1682 op dezelfde plek gevestigd, waar die heden ten dage bekend is, terwijl de eerste, hier ook vermelde hortus gelegen was buiten de Regulierspoort over de toenmalige Ossenmarkt.

Deze laatste was reeds in dien tijd gebruikt om de apothekersknechts te examineeren, terwijl de Lector Botanices, Dr. Johannes Snippendael, daar van 1646 af als zoodanig openbare lessen gaf „over de kruyden, tot onderwijsinge der Liefhebbers en der Jonkheyt."

Later echter is die eerste hortus bij de uitbreiding

der stad opgeheven en overgebracht naar een terrein van het tegenwoordige Binnen-Gasthuis, welk gebouw reeds sedert 1578 als zoodanig was ingericht.

Op 2 Januari 1682 werd door „de 36 Raaden” van Amsterdam gearresteerd, dat het veld, gelegen tusschen de Heeren-, Muider-, Rapenburger- en Baangrachten, zou worden aangelegd en „verdeeld in 15 Parken, en de Parken in Tuynen met bysondere Laanen met Ypen- en Lindeboomen” welk geheel den naam van de Nieuwe Plantage zou dragen.

De groote ledige parken zouden met „verschillende rijen Ypenboomen” beplant worden en één van deze parken, een driehoek, groot één morgen, werd, volgens een nader Besluit van 2 November 1682, tot een hortus medicus bestemd „wegens de onbequaamheyd van de Gasthuys Tuyn”. In dezen laatsten had Prof. G. Blasius — als zoodanig benoemd, na de opheffing van het lectoraat inde Botanie, en in Sept. 1682 overleden — zijn lessen gegeven. Blasius was in 1659 aanvankelijk aangesteld als buitengewoon Hoogleeraar in de geneeskunde op een jaarwedde van f 500. Hij was de eerste Hoogleeraar in dat vak aan het Amsterdamsche Athenaeum. Bijna 30 jaar had de inrichting bestaan, vóór men die benoeming had doorgezet. De waardigheid, het aanzien en de invloed van de Praelectores hadden zich tot nu toe daartegen verzet.

Eerst in April 1685 werd bij den hortus tot Prof. Botanices aangesteld: „de Heer Fredericus Ruysch, Hoofdleeraar van de Heelkunst en Ontleedinge, alsmede Artsenygeleerde van 't Gerecht etc., doende des somers van Mey tot September tweemaal

ter week, over de medicinaale Kruyden en Planten, die in den Hortus medicus gevonden worden, openbare Lessen, ten behoeve van de Chirurgyens en Apothecars, mitsgaders hare knechts en andere personen, die daar willen tegenwoordig zijn."

Ruysch heeft zich bijzonder verdienstelijk gemaakt ten opzichte van den Amsterdamschen hortus, waarbij hij door invloedrijke planten-liefhebbers, zooals Johannes Commelin en diens neef Caspar, gesteund werd, die moeite noch kosten spaarden, om, bij den toen zoo uitgebreiden handel en de drukke scheepvaart, uit vele vreemde gewesten zeldzame planten aan te voeren. Zóó verzorgd, verkreeg de Amsterdamsche kruidtuin spoedig eene Europeesche vermaardheid. In 1707 was nergens eene zoo groote verzameling van buitenlandsche gewassen te vinden.

J. Commelin was lid van den Raad der stad en Curator van den hortus. Hij schreef in 1683 een *Catalogus plantarum indigenarum Hollandiae*, in welk boek ook Wieren en Zwammen beschreven zijn. In 1697 werd door Prof. Ruysch en F. Kiggelaar uitgegeven het eerste deel van het inmiddels door Commelin nagelaten werk: *Horti medici Amstelae-damensis rariorum plantarum descriptio et icones*, van welk boek Caspar Commelin in 1702 het 2e deel in het licht gaf. Het werk beschrijft hoofdzakelijk Oost-Indische en Curacao'sche planten en bevat 224 goede afbeeldingen.

Ordonnantie be-
treffende den
Hortus.

De inrichting van bedoelden hortus in de Plantage, ging met groote onkosten gepaard, en dit gaf aanleiding tot de volgende Ordonnantie, in dato 18 Dec. 1683:

„Burgemeesteren en Regeerders der stad Amsterdam hebben tot ontlastinge van de stad in de onkosten van het maken en jaarlijks onderhouden van den Hortus medicus, goedgevonden te ordonneeren, gelijk haar Ed. Agtb. ordonneeren bij dezen:”

I.

„Dat niemand in den gemelden Hortum medicum zal toegelaten worden, ten sy hy al voren aan den genen, die daar toe gestelt sal worden, sal komen te betalen vier stuyvers, en dat van de voorsz. betalinge voor hare personen alleen geexcuseert sullen zijn, de Heeren officiers, Burgemeesteren, Schepenen, ses-entertig Raden, Commissarissen, Pensionarissen en Secretarissen.”

II.

„Dat alle practiserende Doctoren binnen deze stad, mede den vrijen ingang in den gemelden Thuyn sullen hebben, mits jaarlijks daarvoor betalende vijf guldens.”

III.

„Dat alle Meesters Apothequers, in de plaats van dertig stuyvers, die sy nu jaarlyx moeten betalen, voortaan jaarlyx sullen betalen ses guldens, van de welke vier guldens tien stuyvers bekeert sullen werden tot onderhoud van den gemelden Thuyn, en daarvoor genieten den vrijen ingang als voren.”

IV.

„Dat alle Apothequers-knegts, hoofd voor hoofd, jaar-

lyx sullen hebben te betalen vier guldens, en daarvoor twee maal ter week voor niet in den voorsz. Thuyn mogen komen op sodanige dagen en uren als tot het onderwysen geordonneert sullen worden."

V.

„Dat ieder, die voortaan alhier als Apothequer syn proef sal willen doen, daarvoor sal moeten betalen hondert en vijftig gulden, van de welke vijftig guldens sal blijven ten behoeve van het Collegium medicum en hondert guldens bekeert worden tot onderhoud van den meer gemelden Thuyn."

VI.

„Dat daarnevens alle de Apothequers sullen gerieft worden met kruyden en wortelen uit den voorsz. Thuyn; tot de compositie van een syroop, salf etc tot twaalf stuyvers en van een Aposema tot drie stuyvers."

VII.

„Ende ten einde de gemelde Doctoren, Apothequers en Apothequersknegts, te beter van anderen mogen onderscheyden worden, dat aan ieder van deselve gegeven sal worden een koperen penning ten dien eynde expres te formeren, sonder de welke te vertoonen niemand bij den Hortulanus als Doctor, Apothequer of Apothequers-knegt erkent ofte voor niet ingelaten sal worden, des dat by aldien yemand van deselve bevonden soude mogen worden syn penning of Regt tot den vrijen ingang misbruykt of aan andere onvrijen overgegeven te hebben, dat deselve tot een straffe

daarvoor sal verbeuren al het regt dat hij tot den voorsz. penning of vrijen ingang was hebbende, en daarvan versteke te blyven, tensy hy deswegen tot boete quame te betalen de somme van ses guldens boven syn jaar-geld.

VIII.

„Dat de boven gementioneerde gelden sullen geollecteert en ontfangen worden by ofte op ordre van de Inspectores Collegii Medici, welke mits desen worden geautoriseerd om de Doctoren en Apothequers van het gene voorsz. is kennisse te geven, en om met communicatie van de Heeren Commissarissen van den Hortus Medicus, op de uitvoeringe van de bovenstaande Articulen de vereyschte ordre te stellen gelijk ook om de penningen, die sy in manieren voorsz. sullen komen te ontfangen, over te leveren aan welgemelde Heeren Commissarissen.”

Twee jaren later — Willekeur van 31 Maart 1685 — werd andermaal ten reguarde van het Collegium Medicum bepaald, dat alle Doctoren voortaan jaarlijks aan de Inspectores zouden moeten betalen vijf Caroli guldens, alle Meesters Apothekers zes guldens en hun knechts vier guldens.

Voortaan zouden geen apothekers-knegts meer tot haar examen worden geadmitteert, tenzij zij zich geoefend hadden in de simplicien van den Hortus medicus en het bovenbedoelde regt zouden hebben voldaan. Opdat deze oefeninge te beter sal kunnen geschieden, zal de Professor Anatomiae en Botanices syne lessen in den voornoemden Hortus medicus by provisie twee maal ter weke doen, te weten des dingsdags van 2—3

uren voor de Meesters Apotheekers, Chirurgijs en andere, ende des donderdags van 11—12 uren voor de Chirurgijs- en apotheekers-knegts en alle degene, die daar meerder souden willen present zijn.

Binnengasthuis
te Amsterdam.

Het boven reeds genoemde Amsterdamsche Binnengasthuis — het nu nog bestaande St. Pieters Gasthuis — ofschoon reeds sinds 1578 „ingericht”, is aanvankelijk door weinig wetten, zoo 't schijnt, gebonden geweest en niet vóór 1690 is in de „Handvesten etc. der stad” eene verordening te vinden omtrent de „Stads-Apotheecq”, waarin maatregelen zijn vastgesteld „tegen het misbruik van de stads-medicamenten.”

Arbeid op het
gebied der na-
tuurwetenschap
en der pharma-
cie.

Intusschen werd in dezen tijd, ook in ons vaderland, door verdienstelijke mannen met veel toewijding aan de verspreiding van degelijke natuurkennis gearbeid.

Van Helmont.

Onze landgenoot J. B. v a n H e l m o n t, 1577—1644, had door zijn studiën over de gassen reeds grooten opgang gemaakt. Hij was de eerste scheikundige, die aantoonde, dat bij het zoogenaamde oplossen van een metaal in een zuur het metaal niet ontleed wordt, maar in de nieuwe verbinding blijft bestaan en daar uit als metaal weder kan te voorschijn gebracht worden. Als hoogste doel der scheikunde, beschouwde hij het bereiden van een algemeen oplossingsmiddel, dat te gelijkertijd het werkzaamste geneesmiddel zou zijn, en dat hij Alkakest noemde.

Van Leeuwen-
hoek.

Naast hem moet A. v a n L e e u w e n h o e k genoemd worden als een der ijverigste natuuronderzoekers van dezen tijd. Hij werd in 1632 te Delft geboren,

waar hij in 1723 is overleden, en heeft vooral door de beoefening der microscopische anatomie onschatbare feiten aan het licht gebracht.

Ook Jan Swammerdam, 1637—1680, leefde en werkte in dezen tijd en leverde gewichtige ontdekkingen op physiologisch en natuurhistorisch gebied, terwijl onze niet minder beroemde landgenoot Christian Huygens — in 1629 te 's Gravenhage geboren en aldaar in 1695 overleden — als mathematicus en astronoom zijn naam onsterfelijk heeft gemaakt. De uitvinding der slingerwerken zijn wij aan hem verschuldigd.

Swammerdam

Huygens.

Op pharmaceutisch gebied schitterde het oude „Licht van 1590”, hier vroeger uitvoerig beschreven, telkens in nieuwen glans.

In 1661 verscheen „by Johannes Ravesteyn, Boeckverkooper en ordinaris stadtsdrucker op 't Water in 't schryf-boeck te Amstelredam,” de Pharmacia Galenica et Chymica, dat is: De vermeerderde ende verbeterde Apotheker en Alchymiste-licht ende Distilleer-konst. Door een Lief-hebber derzelve konst.”

Pharmacia galenica et chymica.

Het boekje is voorzien met Approbatien der Doctoren Jacobus de Brieseghem, Franciscus van den Vivere, beiden te Gent en Joannes Stullius. Het omvat eene bloemlezing uit de verschillende pharmacopeeën van dien tijd. Vooraf gaat de „waerschouwinghe, ghetrocken uit de ordonnantien op de compositien der Medicamenten van Doctor Nicolas Abraham de la Flamboisiere „waarin de Apotheker wordt aangeduid, welke compositien malkanderen so in krach-

ten als ingredienten gelyck zijn, om te gerustiger het eene voor het andere te nemen."

Nog in 1681 verscheen te Brussel van dit boek een nieuwe bewerking onder den titel van „*Medicina pharmaceutica* oft drôghbereydende Geneeskunst, met besondere Aenmerkinghen op verscheyde Misbruycken, die soo wel in de Medicyne als Chymie zyn voor-vallende."

Folo met 1144 bladz.

Het werk bevat geen opgave van doel, noch dosis der geneesmiddelen. Bij de indeeling der „*Medicyne*”, waarmede het werk aanvangt, wordt ook de Hygiene genoemd, als „leerende de bequaame middelen om door een matigh leven de ghesontheydt te bewaeren."

Het eerste „capitel”, waaronder „Ampt ende Officie der apothekers”, eindigt met deze woorden: „Dat hij dan recht handele, ende dencke dat Godt hem siet, die hem daer naer oordeelen sal, al is 't dat hier niemant over syne ghemenghelde Compositie oordeel kan strycken."

Nieu ligt der apothekers.

Een ander licht van ongeveer dezelfde kracht ging uit van Dr. Antonius de Heide, die in 1682 schreef zijn: „*Nieu ligt der apothekers*, aanwysende de onkennis omtrent de kragt der geneesmiddelen, en verbeterende grove misslagen in 't voorschrijven en bereiden der geneesmiddelen, gemeenlijk begaan. Benneffens eenige ontleed-genees en heel-kundige waarnemingen. Verseld met een betoog van onsekerheid der Pis-kiekerie en bedriegelijkheid der Pis-kijkers." De inhoud van dit boekje bestaat grootendeels uit de

in den titel genoemde waarnemingen, en het nieuwe licht, dat er voor de vaderlandsche apothekers door ontstoken werd, betrof meer de werking, dan den eigenlijken aard der geneesmiddelen.

„Bij voorbeeld,” zoo schrijft hij, „de Peruaansche schors *China Chinae*, is door het gebruik bevonden een deftig tegengift tegen de derdedaagsche koorts; welke koorts door so sekere en wisse teekenen van andere koortsen en siekten kan worden onderkend, dat er niemand eenige twijfel over behoeft te maken; want als men versekerd is dat de sieken twee dagen tamelijk welvarende, de derde dag met koude grilling, lendepeijn, hoofdpijn, door benauwdheid en andere koortsige toevallen word besogt, en dan wederom 2 dagen van die ongemakken bevrijd is, tot dat se op de derde dag hem wederom komen bestooken en dat sulks vervolgens gebeurd, so mag men vrijmoedig seggen, so een siekte een derdedaagse koorts te zyn. Tegen welke de *China Chinae* met goede verwagting gegeven word.”

Omtrent „de kray-ooge, van sommige Braak-note genaamd, die dagelijks gebruikt worden om honden te vergeven,” geeft hij de volgende curieuse beschrijving. „Zy schynen vrugten of saad van eenige plant, zyn platachtig rond, met een swarte rok bekleed. Deze rok is van buiten met korte hairen beset, die niet regt op staan, maar neer-liggen in dier voegen, dat de wortels na het midden, en de einden na de omtrek gestrekt zyn. Zy worden seer beswaarlijk van de rok afgeschrabt, selfs als de krayoog in water geweekt is, enz. enz.”

Van meer beteekenis voor de pharmacie van die

dagen, achten wij de in 1672 te Leiden uitgegeven:
Pharmacopoea Schröderi. „Pharmacopoeia medico-chymica, sive Thesaurus Pharmacologicus. Editio ultima, prioribus multo correctior, tribus linguis Gallica Anglica et Belgica, totidemque Indicibus aucta.”

„Autore Johanne Schrödero, M. D. Reip. Moeno-Francof. Phys. ord. Lugduni Batavorum apud Felicem Lopez d'Haro 1672.”

Deze Frankfurtsche Apotheek, waarvan ook eene uitgave in 1641, onder den titel van *Pharmacopoea medico physica* was verschenen, is vooral ingericht voor medisch gebruik, daar zij bij elk geneesmiddel de ziekten noemt, waartegen het dienst moest doen.

De uitgave van 1672 schijnt een afdruk. Boerhaave en andere geneeskundigen van dien tijd prijzen het boek om strijd.

Het bevat een appendix met in de Nederlandsche taal gedrukte verklaringen over enkele geneesmiddelen, benevens een Nederlandschen „Bladt-wyser”.

Zoo o.a. vindt men er in:

„Van de Bessie die men coffi noemt:

Coffi is een Bessie, welck alleenlyck in de Woestyne van Arabien groeyt, van waar het overgebracht wort in alle de Dominien van den grooten Turck, die gedroncken zynde, verdroogt alle koude en vochtige humeuren, verdrijft de winden, versterckt de lever, is door syn suyvermakende eygenschap behulpick de watersuchtige, desgelyck seer souvereyn goet voor schurfte en vuyligheyds des bloedts, verquiekt het herte, enz., enz.

Het is overal te koop."

De Kina wordt in het Latijn als volgt beschreven:

„China Chinae.

China vero Chinae dicta, febrifugum est medicamentum Peruvianum hac tempestate maxime usuale ad drachmam unam et duas. Quidam Cassiam caryophilatum vendunt pro China Chinae, sed fallunt et falluntur. Vera China Chinae caryophillos nec olet, nec sapit. Est nempe cortex non absimilis cortici junioris Quercus, saporis amari et paulum ingrati.

Cortex China Chinae in anno 1650 ex Peruviano Regno primum a jesuitis Romam fuerii delatus. etc."

De overigens talrijke voorschriften voor de zeer samengestelde geneesmiddelen in dit, in dien tijd, voorzeker gewichtige boek, herinneren voortdurend aan den ouden alchymistischen tijdgeest.

Zoo wordt o.a. in het 5de boek „de Zoologia" de destijds zoo beruchte Salamander, door Paracelsus onder de aardgeesten geteld, beschreven op deze wijze: „een beest dat in 't vyer leeft, en 't selve uytbluscht" en verder in het Latijn: „Animal est quadrupes ex lacertorum genere, nigrum, luteis maculis respersum, in cola locorum frigidorum et humidorum, fonticulorumque limpidorum admodum amans, adeoque nonnullis in terrestrem et aquaticum distribuitur."

De „Mey-worm, Schaliebyter en Schorpioen" zijn mede vermeld en verdienen die eer, volgens dit boek, ten volle!

Opmerkelijk is het overgroot aantal geneesmiddelen in dezen tijd, dat vooral na de ontdekking van Amerika in den aanvang der 16e eeuw zoo belangrijk was toe-

genomen. Het bovengenoemde werk van Schröder, alsmede zijn in 1644 nog uitgegeven *Pharmacopoea Chémico-medica*, bevatten er niet minder dan 6000. Eeuwen zijn er noodig geweest, om dien overvulligen ballast op te ruimen, en zelfs in onzen tijd zijn wij daarmede nog niet geheel gereed gekomen.

Lemery's Chemie.

In 1683 verscheen de door Jan ten Hoorn uitgegeven vertaling van Lemery's *Cours de la Chimie*, die den vreemden titel draagt van „Het philosophische laboratorium of der Chymisten stookhuys; „niet”, zegt de genoemde uitgever, „omdat het werk zyn selven niet en prees, maar omdat het waarlyk een diergelyken naam mag voeren, want het is bequaam ymand tot de ware Chymie en Philosophie te brengen.”

Nicolas Lemery, die als eenvoudig apothekersbediende zijn loopbaan begon, was in die dagen, als meester-apotheker en eigenaar eener scheikundige werkplaats in Parijs, zeer beroemd. Zijn openbare lessen in de straat Galande werden door belangstellenden zeer druk bezocht. Inderdaad was hij de eerste, die op de duisterheden der scheikunde van die dagen het volle licht liet vallen en eenvoudige en heldere denkbeelden over de werking der stof ten beste gaf. Zijn bovengenoemde *Cours de la Chimie*, in 1675 uitgegeven, werd in Frankrijk twintig malen herdrukt en is in de meeste Europeesche talen overgebracht.

Theatrum chemicum.

Dezelfde uitgever van het philosophische laboratorium gaf in 1693 in het licht: *Theatrum Chemicum* ofte *Geopende Deure der Chymische Verborgendheden*. „Ontslou-

ten van de vermaartste Autheuren, die in de chymische stoffe gelaboreert en geschreven hebben, als Schröderus, Angelus Sala, Rolsinkius, le Febure, Crollius, Charras, Beguinus en meer andere hedendaagsche schrijvers."

„Met groote vlijd door een Liefhebber der Chymie byeengesamelt met een vervolg over de chymische verborgendheden, aangaande de verandering en verbetering der metalen en Gesteenten. Door den Ridder K. Digby.

De verzamelaar of vertaler van dit Theatrum schreef er een „Voorreden" bij met N. N. onderteekent, die met: „Amsterdam in mijn laboratorinm den 12 Nov. 1692" wordt afgesloten.

Het boekje bevat tal van afbeeldingen, die voor de kennis der scheikundige utensiliën uit dien tijd belangrijk zijn.

Door het College van Curatoren der Leidsche Hoogeschool werd op 8 Febr. 1669 besloten tot een afzonderlijken leerstoel voor de scheikunde en tevens tot de oprichting van een laboratorium chemicum, waarna al spoedig **Carel de Maets** als „Professor Chymicus extra ordinarius" werd aangesteld. Deze vond een scherpen mededinger in **Jacob le Mort**, apotheker en arts, in 1650 te Arnhem geboren, die in 1672 te Leiden een chemisch laboratorium oprichtte, niet alleen tot het vervaardigen van scheikundige bereidingen, maar ook tot het geven van pharmaceutische lessen, die groote belangstelling ondervonden.

Intusschen was le Mort in 1677 als Medicinæ Doctor

Leerstoel voor
de scheikunde
aan de Leidsche
Hoogeschool.

Prof. de Maets.

aan de Utrechtsche Hoogeschool gepromoveerd op een proefschrift „de medicamentis Galenicis,” bleef steeds Prof. le Mort te Leiden werkzaam en werd eindelijk in 1702 tot „Professor Chymiae et Medicinae ordinarius” aldaar aangesteld. Zijn boek „Pharmacia, rationibus et experimentis auctoribus instructa, methodo Galenico-chymica adornata. Lugduni Bat. 1688” werd in 1696 door Dr. J. Roman uit het Latijn vertaald en door den bekenden Amsterdamschen boekverkooper Jan ten Hoorn uitgegeven onder den titel van „Pharmacia, door redenen en ondervindingen verbeterd, en volgens de Galenice en Chymice methode samengesteld; neffens d’Afbeelding van de werkelijkheid der lichamen.”

Dit boekje handelt „over de Pharmacie in ’t algemeen, hare grondbeginsels en verdeeling, wyst de krachten en ’t gebruyk der enkelen aan en geeft de bereiding der lymerige, aardachtige en onderaardsche, leert ook ’t samenstellen van Syropen, Wateren, Azynen, Wynen en medicinale Bieren” enz. enz. Bij elk middel is het verwachte resultaat opgegeven.

Ook zijn door Le Mort o. a. uitgegeven: „Chymia medico-physica etc. Cui ann. est metallurgia contracta Lugduni Batav. 1684.

Pharmacia medico-physica, nec non observationibus medicis illustrata. Lugduni Bat. 1684;

Chymiae verae nobilitas et utilitas Lugd. Bat. 1696.”

Deze verdienstelijke man overleed in 1718.

Een zonderling boekje werd om dezen tijd (1680) uit het Italiaansch vertaald door Jacob de Leeuw,

namelijk het werkje „van den medicus en chymicus Carel Lancelot” en uitgegeven onder den titel van „De ^{De brandende Salamander.} brandende Salamander ofte ontleding der chymische stoffen: zijnde een wegwyzer ofte Institutie om sich in alle operatiën der schey-konst te oefnenen.”

Een der laatste hoofdstukken handelt: „van eenige bijzonderheden, namelijk, chymische geneesmiddelen van onze inventie” en daaronder komt voor de Syrupus sapientiae nostrae inventionis:

„Men neemt gerectificeerde spiritus salis 1 once. Men dissolveert in de helft van de gezegde spiritus een drachma (of vierendeel van een Loot) zeer zuiver goud, doende die in een matras en werkende volgens de konst; dan neemt men daarna de andere helft van de gezeide spiritus en men zet ze in drie pond Aqua violatum, waarmede men zal uyttrekken de Tinctuur van 't gene dat alhier volgt:

R. Santali citrini $\bar{\text{z}}$ II.

Sem. Paeoniae,

„ Cedri

Sal fini C. C.

Corall.

Perlarum $\bar{\text{aa}}$ scrup. IV.

Camphorae.

Croci $\bar{\text{aa}}$ scrup. ;

misc.

Doet dit alles in een beslooten kolf in digestie eenige dagen achtereen, tot dat de Tincture uytgetrokken is, die men per chartum zal filtreren; daarna maakt men met vier pond van de allerfynste zuiker een syroop gelyk boven; doende daarby, als 't koud is, de disso-

lutie van 't goud en men mengt het zoetjes met een spatel oft silvere lepel onder een. De voornoemde syrope is zeer excellent om 't bloed te zuiveren, conforteert en versterkt alle de voornaamste ledemaaten, onderhoud in gezondheid, maakt dat men jeudig blijft en vertraagt den ouderdom; en boven allen is se zeer goed voor ziekten, die uyt verrottinge van humeuren voortkomen, en die uyt een bedorve lugt ontstaan: Eindelyk heeft oneyndelyk veele deugden, die ik late aan 't oordeel van de Heeren Doctoren."

„De dosis is van twee drachmen, of vierendeel loots, tot vier of meerder."

Vertaling der
Londensche
pharmacopee.

De reeds genoemde Amsterdamsche uitgever Jan ten Hoorn gaf in 1696 eene Hollandsche vertaling uit van de *Pharmacopoea Londinensis*, die als eerste uitgave reeds in 1618 was verschenen: „in welke alle Medicamenten aldaar gebruikelyk konstig werden toegemaakt, cierlyker volgens de hedendaagsche wijze geschikt. Hoog noodig en seer dienstig voor alle die haar werk in de Medicyne maken."

Het is een vrij uitvoerige arbeid, die onder andere ook eene afdeeling „Chymische Medicamenten" bevat, waaronder: *Mercurius dulcis sublimatus* en *praecipitatus*, *Mercurius sublimatus corrosivus* en *praecipitatus corrosivus*; *Saccharum saturni*; *Sal vitrioli*; *Tartarus vitriolatus*; *Vitriolum album* en *Vitrum Antimonii* zijn opgenomen.

De Bokke-bloedt bereiding is curieus. Zij luidt als volgt:

„Laat een bok van middelmatigen ouderdom een maand lang met Pimpinelle gevoed worden, alsmede

met juffrouw-mack, peterseli, kaasjesbladen, lavas etc. Slagt die omtrent het eind des somers, omtrent de tyd van de honds-dagen: vergadert dan deszelfs bloed, 'twelk uit de slagaderen loopt, dat men laat stollen; waarvan men het water afgiet en het dikke in den oven droogt."

Deze Sanguis Hirci komt in alle pharmacopeeën van dien tijd voor.

In 1698 gaf dezelfde uitgever ook eene vertaling in het licht der *Pharmacopoea Batanea* onder den titel: „Apotheek van de Heer Georgius Bath M. D. geneesheer van Karel de Tweede en lid van de Londense societeit, in welke omtrent de tachtig uitgelezene medicamenten op de order van een Alphabet worden vertoont: Zynde tegenwoordig in 't gebruik van de Heeren Doctoren tot Londen, en voorts gantsch Engeland door. Uitgegeven door den Heer Jac. Schipton, Doctor tot Londen." Pharmacopee van Bath.

Het boekje bevat de zonderlingste voorschriften. Zoo b.v. „Aqua omnium Florum, uit excrementa van koeyen, in de maand Mei vergaderd en met een derde deel witten wijn gedestilleerd."

„Potio febrifuga, uit sal Absinthii, spir Sulphuris en aqua Cichorei samengesteld."

„Spiritus Sanguinis, door destillatie van het verrotte bloed van een jongeling verkregen."

„Testes Equi praeparati: uitgesneden uit een levend paard, afgewasschen met witten wijn, haastig gedroogd en daarna gepoederd." Op dezelfde wijze werden mede de Testes Apii bereid. Van beide gaf men tweemalen daags een drachma."

Niet minder dan 27 voorschriften voor allerlei Tabulae (trochisci) zijn opgenomen, waarin velerlei geneesmiddelen voorkomen. De Tabulae vermifugae, die een half drachma moesten wegen, bestaan uit Pulvis corn. cervi crudi, Eboris, elx dry lood; Corale, een lood en Sacchar. album, agt oncen.

Gelukkige wormlijders!

Brusselsche
pharmacopee.

Brussel verkreeg in 1641 zijn eerste Pharmacopee, waarvan in 1739 een derde uitgave verscheen, tegelijk met eene Hollandsche vertaling.

Zij bevat als iets buitengewoons, zooals in de Voorrede vermeld wordt „eene korte en nette beschrijving van de vereischte hoedanigheden en kentekenen van een voornaam deel uitgelezen Enkele geneesmiddelen.” Deze beschrijving is opgenomen achteraan in den tekst, als „Sestiende Afdeeling: Van de kennisse, en verkiezing der enkele geneesmiddelen.”

De Kina wordt als volgt beschreven:

„Kin Kinna, Kina Kina. Koortsbast.

De boom, waarvan deze bast is, komt in Nieuw Peru, hetwelk naar de kant van 't Oosten gelegen is, voor, en word van de Inwoonders Ganna naperide, maar van de Spaanschen Pulo de Calenturas, dat is Koorts-hout, genoemd. Deze bast wordt onder de verdere rijkdommen van America tot ons overgebracht, zijnde van een matige dikte, edoch van een substantie, die dun is, van buyten rouw, en hier en daar als grijs of witachtig door een fijn mos, van binnen glad, van kleur als ijzer gelijk de kaneel, zijnde voor het overige bitter van smaak, en door de aarde, welke ze voor een gedeelte bevat, t'zamentrekkende.

Niettegenstaande de vele vernieuwde en zoogenaamde verbeterde uitgaven, was de eerste Pharmacopoea Amstelredamensis van 1636 — nu, ruim een halve eeuw later — niet meer op de hoogte van den tijd. In 1660 was o.a. eene Editio sexta verschenen, „Senatus auctoritate munita et recognita.”

Nieuwe uitgaven der Amsterdamsche pharmacopoe.

Van de Hollandsche uitgaven, verscheen de 3de druk in 1686, de 5de in 1698, de 6de in 1706 en de 7de nog in 1714.

In de uitgave van 1686 is voor het eerst de Kina-Kina opgenomen, waarvan zelfs in de uitgave van 1706 nog geen praeparaten voorkomen.

Een Amsterdamsche apotheker, Jacob van Halmaal, gaf in 1698 zijn „Ontleding over d'Amsterdamsche Apotheek ofte nodige opmerkingen over de handelingen der Compositien en Praeparaten van deselve” in het licht.

Van Halmaal's Commentaar op de Amsterdamsche pharmacopoe.

„'tSou te verwonderen of liever te verfoeyen zyn,” zegt de Schrijver in de Voorrede voor dit boekje, „dat in deze eeuw, daar nu dagelyx alle konsten en wetenschappen meer en meer opgeheldert en verbeterd ter neer gesteld worden, dat, seggen we, ons alom bekend Amsterdamsch Dispensatorium, twelk in veel Hollandsche steden en plaatsen aangenomen en voor andere Dispensatoria geprefereert of nagevolgt word, nu noch langer soo onvolmaakt en als met menigte van misslagen, wegens 't bereyden van simpelen en compositien, vervuld bleef.”

Verder haalt v. H., in het meer dan uitvoerige Voorwoord, ook nog de stelling aan van Valerius Cordus, „dat kundige apothekers in een Republiek of

stad ten hoogste noodig zijn," waarom zegt hij, „de passie om se flux al 't samen te verbannen" naar zijn oordeel gebroken is. „Het kan immers wel gebeuren," dat er achteloose breke-beenen van apothekers gevonden worden, gelyk ook in allerley bedieningen of faculteiten, maar moet dit dan de gansche menigte misgelden? Ik meen van neen. Laaten we ons dan tegen de lasters en onwaarheden (ons by eenige schrijvers aangedaan) purgeren en nu eens doen sien, dat we 't vooreerst met een eenig fornuis en weynig meer instrumenten zeer wel stellen sullen, en dat we soo veel als 't lyden mag, al de oude vergetene of verpietert staande en licht bederflijke medicamenten sullen zoeken als een schadelyk juk van onze halsen af te werpen om ruymte tot betere te vinden, of men noch eens aanleyding mocht geven deselve, bysonder ieder Amsterdamsch Apotheker, in of uyt syn winkel te doen houden."

Na „d'Algemeene beschrijving van d'Apotheek" volgt „de Chymia of korte beschryving van de stof-scheiding of Scheykonst," daarna de „Instrumenten" met afbeeldingen, en eindelijk de „Simpelen en drogen, soo van vegetabilia en animalia als mineralia" en „de „bereiding," in bonte volgorde, „der Galenische geneesmiddelen."

Het hoofdstuk „De Resinis" en onder dit de Resina Jalappae — teekent den tijd en den schrijver. Het luidt als volgt:

„'t Is in deze, uyt nieuwgierigheyd en tot waerschouwing voor een ygelyk geprobeert, hoe licht en vaardig, sonder dat men 't eens toetsen of merken kan, een Resina Guajaci of communis flava onder

deselve te vermengen is: heeft men dan geen grooten reden van suspicie, als se van andere ontrouwe menschen gehandelt, en by de winkels gepresenteert word, om de koop af te slaan? 'k Meyn rond uyt van ja: en daarom wilt ge voor een oprechte praeparatie, en voor u zelven, en d'ellendige sieken in staan, dient ge se ter goeder trouwe als een waar Apotheker, zelfs te bereyden. Voor my ik protesteer in dese, myn uiterste devoir op veelderly wyzen gedaan te hebben, om der vervalsching te kunnen weten, maar beleyde rond uyt byna niet mogelyk te zyn."

Het boekje, in 12°, bevat 246 pag. druks, en geeft een doorlopende critiek op de Amsterdamsche pharmacopee. Toch zouden er nog jaren moeten voorbij gaan, eer het oude zoo bekende Dispensatorium werd ter zijde gesteld, want eerst in 1726 verscheen de *Pharmacopoea Amstelodamensis renovata*, die, onder Privilegie der Staten van Holland en West-Friesland uitgegeven, bewerkt was door de *Inspectores Collegii Medici*, toen bestaande uit drie doctoren en twee apothekers: namelijk J. de Bosch en M. Haasbaart. Zij is „in het latyn en Duyts uitgegeven door den stadsdrukker van Amsterdam, Petrus van den Berge, en voorsien met een copye van de Privilegie der Staaten, gegeven in den Hage op 21 Dec. 1725."

Pharm. Amstelodamensis renovata.

In vele opzichten onderscheidt zich deze uitgave door een betere indeeling. Toch bevat zij naast eene massa vegetabiliën in de lijst der *Sectio prima*: „de medicamentis simplicibus in officinis asservandis" een tal van dusgenaamde „*Animalia eorum partes et*

excrementa." Onder deze is, behalve het reeds genoemde Hirci sanguis praeparatus, ook de Ungula Aleis bijzonder opmerkelijk, als een bewijs op welken dwazen grondslag in die dagen de geneeskraft van sommige middelen steunde. De Elantsklauw toch had toen, en zelfs nog in de eerste helft van onze eeuw, de reputatie van stuipwerende eigenschappen te bezitten.

Schroder's Kabinet der Simplicia.

„Dat dier," zegt Johannes Schroder, de Leidsche apotheker, in zijn „Ontsloten kabinet der Simplicia" in 1741 uitgegeven, „is zeer aan de stuipen onderworpen en men zegt als hem deze overkomt, dat hij dan de klauw van zijn linkerpoot onder zijn hoofd aan 't oor legt; om deze rede oordeelt men, dat de linker achterpoot in de geneeskunst meer kracht heeft, dan de rechter." Zeer naïef voegt hij er bij: „men moet de wichtigste, vaste, eenigste, blinkendste en zwaarste verkiezen, maar wie zal weten of het de linker- of rechterklauw is?"

Naast deze en meer dwaasheden, vinden wij echter in deze vernieuwde Amsterdamsche pharmacopee onmiskenbare voordeelen, en bovenal een kennelijk streven naar vereenvoudiging. Vooral in de bereiding der chemische geneesmiddelen zijn belangrijke wijzigingen en verbeteringen merkbaar. De Galenische bereidingen vullen verreweg het grootste deel van den geheelen inhoud. Onder „de Antidotis et Opiatis" komt de Theriaca Andromachi senioris met 66 verschillende artikelen voor, en de Mithridatium Damocratis met 49.

Aan beide praeparaten werd steeds een buitengewone geneeskraft toegeschreven en de goede bereiding

als het summum van pharmaceutische bekwaamheid aangerekend. Nog in de 6^e Hollandsche uitgave der Amsterdamsche pharmacopee, die van 1706, werd de werking als volgt omschreven:

„De Theriakel is een goed middel om te doen sweeten, voornamentlyk in koude gebreken, 't is seer pijnstillende en windbrekende, bequaam tegen alle fenijnige pest en besmette logt, verwarmt de maag en d' ingewanden, stilt het kolyk van onder en van boven ingegeven. Uiterlyk is sy zeer discutierende. Van een half scrupel tot vier scrupels wort se gemeenlyk gebruikt; maar d'eerstgebooren en jonge kinderen, geeft men die bij greinen in.

Wijl dezelve van de drogisten en landapothekers so seer vervalst werd, is hy van de voorsigtige Doctoren so seer niet meer voorgeschreven, want de drogisten doen er al te veel honig bij, of sy maken se uit onnutte kruiden, daarom moet elk apotheker die selfs maken. Ook behoeft men sulke opereusen Theriaca niet te hebben, vermids men met weiniger ingredienten doen kan, 't geen alle de Theriakken kunnen doen.

De wyse van maken, kragten en giften zijn voor de Mithridaat al deselfde, alleen dat men dese meer aan de vrouwen geeft.”

Met het oog op deze hoog gewaardeerde geneeskraft van beide praeparaten, is het dus niet te verwonderen, dat op de bereiding zooveel mogelijk toezicht werd gehouden. Zoo voegde het apothekersgilde in 's Gravenhage, dat sinds 1661 een eigen lokaal op de Princegracht naast de Waag in huur had van de

stad tegen 60 pond 's jaars, in 1697 een ampliatio aan den Gildebrief toe, waarbij bepaald werd, „dat voortaan de Theriace en de Mithridaat door het Collegium pharmaceuticum zelf zouden bereid worden, onder verplichting daarbij de Stadsdoctoren te inviteeren,” waarbij dezen dan een maaltijd werd aangeboden. Ieder apotheker was van toen af verplicht, die beide middelen bij het gilde aan te koopen.

Eene visitatie der Amsterdam-
sche Inspectores. De notulen der Inspectores Collegii medici, te Amsterdam, leveren nu en dan opmerkelijke bijdragen ter beoordeeling van de wijze, waarop ook dit college werkzaam was. Zoo lezen wij op 10 Sept. 1725:

„Al de Inspectores” — drie doctoren met de toen fungeerende apothekers Jeronimo de Bosch en Martinus Haasbaart — „begaven zich gesamentlyk ten huize van den apotheker Sybrand Grotengarst en hebben nader Inspectie van syn winkel genomen en bevonden dat defect waren de Sirupi Portulacae, Diacodii, Rosar. sicc., Myrtinus, Jujubinus en het Elect. Diacartham. Verder bevonden zij de Confect. Alkermes, Tartar. vitriolatus, Cremor diaphor., het Ung. arthanit. en Apostolorum, alle van een slegte en ondeugende dispositie te zijn, de Empl. oxycroceum zonder saffraan, het Elect. Diascordium fermenteerde en in plaats van Aloë lucida, maar alleenlyk de Caballina te hebben. Waarop geresolveert is de voorn. Grotengarst om deese en 't geene hiervoor — bij de voorafgaande gewone visitatie — geschied is, te bekeuren in een somma van 20 gulden, 't geen hem aangezegd is; waarop hij geantwoord heeft, sig eerst eens te zullen bedenken.”

Die bedenktijd duurde echter niet lang, op 9 Oct. betaalde hij de boete.

Reeds spoedig na de invoering der nieuwe Amsterdamsche pharmacopee — op 29 Januari 1726 — werd een nieuwe Ordonnantie, omtrent de toelating tot en de uitoefening van de artsenijbereidkunst in Amsterdam, uitgevaardigd. Zij luidt als volgt:

Nieuwe Amsterdamsche Ordonnantie van 1726.

„Myne Heeren van den Geregte gesien hebbende de Pharmacopoea Amstelodamensis renovata, alsmede eenige Consideratiën en Articulen hiertoe specteerende, aan haar Ed. Agtb. overgegeven door de Inspectores Collegii Medici, en ziende de goede yver van de voorsz. Inspectores ten nutte en beste van 't gemeen, amplieerende de Keuren van 29 April 1636, 15 January en 27 Augustus 1638, 29 January en 23 Maart 1639, 14 October 1654, 26 April 1661, 18 December 1683, 31 Maart 1685, 29 January 1687, 13 November 1705 en 24 January 1711, hebben geordonneert en gestatueert, gelyk haar Ed. Agb. ordonneeren en statueeren:

I.

„Dat van nu voortaan een Apothecar zyn proefdoende aen 't Collegium Medicum zal moeten betalen 150 gulden.”

II.

„Dat in 't vervolg de Gildeknegt of Dienaer van 't Collegium Medicum gequalificeert zal zyn om knegts

of Leerlingen aen de Mrs. Apothecars te mogen bestellen, en zal hy van de Mrs. Apothecars genieten 4 gulden voor ieder knegt die hy by haar besteld. De voorsz. Gildeknecht zal daervan ter eerster zitdag kennisse moeten geven aen 't voorsz. Collegie, ten eynde de leerling of knecht door hem bestelt, by 't zelve ingeteekend mag werden, op een boete van 6 gulden, dog ingevalle aen een Mr. Apothecar een knecht werde, gerecommandeert, zal die buiten de Gildeknecht mogen aennemen, mits egter aen de voorsz. Gildeknecht betalende 2 gulden en zal de Mr. Apothecar insgelyks gehouden zyn alsdan daervan kennisse te geven ter eerste of tweede zitdag aen 't voorsz. Collegie, met uytdrukking van de naem en geboorteplaets van de voorsz. knecht, op een boete van 10 gulden ten profyte van 't Collegie."

III.

„Een Apothecar, of deszelfs knecht, by Inspectores ontboden zynde, zullen (24 uren te voren gewaarschouwt zynde) daer op de bepaalde tyd moeten komen, op een boete van 24 stuyvers, ten ware by siekte, dat hy uyt de stad was of andere redenen hadde ter discretie en arbitragie van Inspectores."

IV.

„Niemand zal vermogen aen te neemen een knecht, die by een ander Apothecar is verbonden, ook zal zig geen knecht mogen by een ander meester verbinden of verhuuren, tenzy hy behoorlyk bewys of attestatie heeft, zyn meester trouwelyk te hebben gediend, en zyn

verband voldaan te hebben, beyde op een boete van 12 gulden, en zal de meester sodanige attestatie niet mogen weggeven, op een boete van gelyke 12 gulden, ten zy van goede en suffisante reedenen, ter discretie en arbitragie van Inspectores.”

V.

„Een Mr. Apothecar, een knegt of Leerling in zynen dienst krygende, zal hem moeten afvorderen 't thuyngeld, of van zyn eerst te goed hebbende gage afhouden, of zyn knecht latende gaen, zyn goed niet laten volgen voor dat 't thuyngeld is betaeld, en zal andersints voor de betaling van 't zelve thuyngeld moeten instaen.”

VI.

„Een knegt by een Mr. Apothecar drie jaren hebbende gedient, zal van zyn Mr. een behoorlyk getuygbrief versoeken, en zal de meester de voorsz. brief niet mogen weygeren op een boete van 12 gulden, tenzy om goede en suffisante reddenen ter arbitragie van Inspectores, en zal dan verder by 't Collegium Medicum een *Testimonium triennii tyrocinii* komen halen, eer dat hy van zyn Mr. verhuyst, op verbeurte dat de voorsz. driejarige dienst hem niet zal qualificeeren om zyn examen te doen, dog sal 't versuim van 't halen van 't voorsz. *Testimonium* kunnen worden geremidieert, met dubbelde Leges daervoor te betalen.”

VII.

„Zal geen Drogist, Chirurgyn; verkoper van gedroogde of versche kruyden, eenige composita mogen verkopen

of recepten toemaken, beyde in de Pharmacopoea vervat, op een boete van 10 gulden, te verbeuren aan 't voorsz. Collegie, uytgenomen nogtans Vroedmeesters of Chirurgyns, tracteerende quaedaerdige accidenten tot de Chirurgie behorende, dewelke deselve in die beyde gevallen sullen mogen gebruyken, latende egter aen de Drogisten de magt om hunne waren als na gewoonte te verhandelen, mits dat zy die geene, die in de voorsz. Pharmacopoea zyn vervat, op geene mindere quantiteyt als van een quart pond verkoopen."

VIII.

„De Proef zal voortaan boven de vyf Galenica, volgens de Keur van 27 Augustus 1638, met twee Chymicalia worden vermeerderd."

IX.

„Voor iedere vacatie, die voor de tweede maal door Inspectores zal werden gehouden omtrent degeene die haer examen doen, en wegens onbequaemheid werden terug gezonden, zal betaelt worden 15 gulden."

X.

„Ingevalle den Proefdoener bevonden werd het examen niet behoorlyk genoeg te kunnen voldoen, zal hy geen pretentie mogen maken wegens restitutie van zyn verstrekte penningen, zo tot onderhoud van de tuyn als aan 't Collegium te vooren betaelt, zal ook geen winkel mogen opsetten, voor en alear hy zig beter zal hebben geoeffent, in sooverre dat hy zig weder aen Inspectores zal kunnen adresseeren, om de novo geexamineert

te werden, en alsdan voor iedere vacatie als boven geven 15 gulden, tenzy nochtans hy inmiddels door Gods hand werde besogt, zodanig dat hij niet in staet was zyn proef te doen, als wanneer hy 't gegeeven geld wederom sal mogen vorderen."

XI.

„En sullen alle de reets gepromoveerde Apothecars zig moeten stiptelyk gedragen na de Pharmacopoea Amstelaedamensis renovata, op poene van te vervallen in de boete daer tegen by de Keure van 14 October 1654 gesteld, egter de vryheid hebben om meer soorten van Medicamenten als daer in werden genoemt in haerlieder winkel te houden."

XII.

„Zullen mede die geene, die in 't vervolg gepromoveert zullen worden, solemnellyk moeten beloven, sig exactelyk te gedragen na 't bovenstaende Articul, op poene, dat zy also wel als de reeds gepromoveerde Apothecars zullen vervallen in de boete hier tegens gesteld by Keure van 14 October 1659 ende dat voor ieder qualyk gemaekte of verscheyde deficieerende composita of simplicia, zo dikwels door de Inspectores in 't examineeren van de winkels zullen worden gevonden."

XIII.

„En zoo een Apothecar bevonden zal worden de ordonnantie der Doctoren te hebben gealtereert, ofte

niet na behoren te hebben gereed gemaekt, zal moeten daer van door Inspectores overtuygt zynde, betalen de boete by Keure van 15 January 1683 gestatueert, en zoo deselve daerin ietwes mogte voorkomen, dat zy of niet hadden, of voor haer was onbekend, sullen zy gehouden zyn den Doctor die sulks heeft voorgeschreven te gaen vragen hoe hy zulks verstaet, en by aldien hy den Doctor niet mogte kunnen schielyk genoeg vinden, en dat er was periculum in mora, zal hy daer van aen den patient kennis geeven, die dan sodanig kan ordonneeren als hy 't verstaet, op gelyke boete."

XIV.

„Geen Apothecar sal vermogen eenig Medicament in 't Dispensatorium gemeld by een ander te laten maken in of buiten deese stad, als meede geen Chymicalia by een Chymist te kopen, en zo in zyn winkel te houden, maar die zelfs voor zyn winkel moeten gereed maken, op een boete telkens van 10 gulden.

Dog wat aengaet de Chymicalia zullen de reeds gepromoveerde Apothecars (als hebbende hunne proef alleenlyk gedaen in Galenica, en over zulks ongehouden zynde de Chymicalia te kunnen prepareeren) by een van hunne confraters hen dies beste verstaende, vervoegen, welke alsdan gehouden zal zyn voor derzelve deugt in te staen."

XV.

„Dat verder alle Apothecars gehouden zullen zyn de recepten van alle Doctoren te bewaren ses jaren lang, om in cas van noodzakelykheid ter requisitie

van den Doctor, of van de menschen, ten wiens behoefte deselve syn gereed gemaekt, te moeten laten sien en vertoonen, op een boete van 6 gulden.

XVI.

„Dat tot vermyding van veele dodelyke gevallen dikwils geobserveert, geen Apothecar zal vermogen 't Arsenicum of Rattenkruyd te verkopen, aan niemand wie 't zij, op een boete van 10 gulden, nog ook 't zelve te mogen hebben of houden in zyn winkel by andere Poeyers of Medicamenten, maer zal 't apart en op een verzekerde plaets, daer niemand dan hy alleen toegang toe heeft, moeten houden, op een gelyke boete.”

„Aldus gearresteert den 29 January 1726. Praesentibus den Heere Mr. Wigbold Slicher, Hoofd-officier; alle de Heeren Burgemeesteren, en alle de Heeren Schepenen; dempto den Heere Mr. Joan Huydecoper van Maarsseveen, Heer van Nichtevegt.

En gepubliceerd den 31 dito. Praesentibus den Heere Mr. Wigbold Slicher, Hoofd-officier; den Heere W. Matheus Lestevenon, Burgemeester, en de Heeren Mr. Gerard Bois van Waveren en Mr. Harman Hendrik van de Poll, Schepenen.”

In kennisse van my Secretaris:

J. B. BICKER.

Behalve de in Art. 1 van deze Ordonnantie vastgestelde som van 150 gulden, gevorderd voor het afleggen van de apothekersproeve, werden daar nog steeds allerlei onkosten bij in rekening gebracht. Zoo

vinden wij in dezelfde reeds aangehaalde notulen van het Amsterdamsche Collegium nog de volgende sommen voor een apothekersexamen genoteerd:

„27 Aug. 1754 compareerde voor het Collegium medicum Monsr. Piere Frescarode van Bergerac, die een request presenteerde om gratis examen te doen als apotheker, zynde in Frankryk als zoodanig geadmitteert, na alvorens te Bergerac, Bordeaux en Montpellier zich daartoe te hebben bekwaamd, maar om der geloofswille, als zynde van de Hervormde godsdienst, vervolgd, genoodzaakt is geworden van daar te vlugten.”

Het verzoek werd toegestaan en het examen afgenomen „in het Latijn door Dr. Hanedoes (Decanus) op 28 Aug. 1754. Solvit pro tentamine, f 15.”

„15 October geexamineerd in de simplicia, doch nog niet voldaan. Opgegeven 5 galenica om over acht dagen te dispenseeren.

22 Oct. de galenica gedispenseerd, goed bevonden.

29 Oct. 3 chemicaliën opgegeven om over acht dagen te dispenseeren.

12 Nov. de chemicaliën vertoond en goed bevonden.

9 Sept. 1755 nog in de Simplicia geexamineerd en goed bevonden.

Diploma ontfangen en betaald f 12.12

Voor 't registreren f 3.3.”

Het volle examen-bedrag was zeer hoog. Een zekere Marten Gregory b.v. betaalde f 100 voor den Hortus, f 150 voor het Collegium, f 9.9 bij de approbatie van zyn galenische dispensatiën, en bovendien f 12.12 en f 3.3 als boven.

De bovengenoemde Keur van 1726 is, in dato 28 January 1757, uitgebreid met de volgende Ampliatie: Ampliatie op de Amst. Ordonnantie van 1726.

„Alzoo myne Heeren van den Gerechte der stad Amsterdam in ervaringe zijn gekomen, dat niettegenstaande by Keure van 30 January 1726, eenige noodzakelijke Requisitiën, zoo ten opzichte van de Mrs. Apothecars als derzelver knechts zyn geëmaneerd geworden, egter nog ten opzichte van dezelve, zig nog diverse zaken opdoen, waaraan behoord te werden geremedieert; zoo is 't, dat myne voorsz. Heeren hebben goedgevonden dezelve Keuren te amplieeren en te statueeren gelyk haar Ed. Achtb. amplieeren en statueeren by deesen:”

Art. 1.

„Dat van nu voortaan geen knecht by een Mr. Apothecar zal mogen worden ingeschreven, tenzy dezelve den ouderdom van sestien jaaren zal hebben bereikt.”

Art. 2.

„Dat dezelve alvorens door Inspectores Collegii Medici zal werden geexamineert in de beginselen der Latynsche taal.”

Art. 3.

„Dat een knecht, by een Mr. Apothecar drie jaaren hebbende gediend, en zyn Testimonium triennii komende halen, alvorens het getuigenisse van zyn patroon ten blyken van zyn bequaamheid, aan de Inspectores van het Collegium Medicum moet vertoonen.”

Art. 4.

„Dat een knecht van buiten inkomende, en alhier by een Apothecar voor knecht zullende fungeeren, niet alleen van een behoorlyke attestatie, zoo van zyn gedrag, als van zyn capaciteit, moet zyn voorzien, maar daarvan blyken aan Inspectores Collegii Medici moet geven.”

Art. 5.

„Dat van nu voortaan geen knecht admissibel zal zyn tot zyn Mr knechts proef om bij een weduwvrouw te fungeeren, ten zy hy syn driejarige dienst by een Apothecar alhier heeft volvoert, en daarvan bij het Collegium Medicum attestatie heeft verkregen.”

Art. 6.

„Dat, om alle abuysen te eviteeren, van nu voortaan geene Medicamenten zullen mogen worden besteld, tenzy dezelve met de naam van den patient of van den bewoonder van het huys zyn gemerkt, op een boete van 3 gulden telkens te verbeuren.”

Nadere ampli-
atie op de Amst.
Ordonnantie v.
1726.

Hierna volgde eene Ampliatie, in dato 6 April 1768:
„Alzo myne Heeren van den Geregte der stad Amsterdam in ervaringe zyn gekomen, dat tusschen sommige Apothecars en den Yker van het Amsterdamsche Koper-gewigt eenige differenten zyn ontstaan zo over het houden als visiteeren van het Gewigt in hunne winkels, zoo is 't, dat myne voornoemde Heeren daarin willende voorzien, hebben goedgevonden te

ordonneeren en te statueeren, gelyk haare Ed. Achtb. ordonneeren en statueeren by dezen, dat alle Apothecars binnen deeze stad, in hunne winkels, buiten en behalven het ordinaire medicinaal Troys gewigt, zullen moeten hebben en houden tenminsten twee pond Amsterdamsch geykt Koper-gewigt, tot een half vierendeel ingeslooten, neerwaards gaande, en dat hetzelfde gewigt, de visitatiën van den stads-yker van het Amsterdamsch Koper-gewigt zal zyn subject, en de Apothecars, die weigerig zyn hetzelfde aan den Yker te laten zien en visiteeren, of die hetzelfde niet naar behooren in hunne winkels hebben, de bekeuringen en boetens tegens zoodanigen, welker Amsterdamsch Koper-gewigt niet naar behooren wordt bevonden, gestatueerd, onderheven zullen zyn; interdicerende myne voornoemde Heeren wel expresselyk, bij deezen, den meergemelden Yker eenige verdere of andere visitatiën by de Apothecars binnen de stad te doen, of eenige visie van het medicinaal Troys gewigt te vorderen, en verklaarende den voornoemden yker daartoe te wezen ten eenemaal onbevoegd."

Ofschoon zoowel de laatste, als de voorgaande Amsterdamsche pharmacopeeën, in verschillende steden van ons vaderland in gebruik waren, waaruit het voortdurend verschijnen van nieuwe uitgaven mede verklaard moet worden, bleven toch de gildebesturen van de voornamere steden er steeds prijs op stellen een eigen pharmacopee te bezitten, daar hiermede de waardigheid der stad naar hunne meening niet weinig verhoogd werd. Bovendien had ieder geneesheer een

zekere voorliefde, uit allerlei oorzaken geboren, om steeds buitenlandsche pharmacopeeën te raadplegen, van welke, vooral in dezen tijd, voortdurend nieuwe en vernieuwde uitgaven verschenen. Dit alles werkte er toe mede, dat allengs, in bijna elke stad van ons vaderland, verschillende eischen voor de samengestelde geneesmiddelen aan de orde waren en dat de bereiding, ook der meer eenvoudige voorschriften, vaak nog zeer uiteenliep, naarmate daarover deze of gene pharmacopee moest gevolgd worden.

Rotterdamsche
pharmacopee.

Rotterdam kwam niet vóór 1709 in het bezit van een eigen pharmacopee, die onder den naam van „Pharmacopoea Roterodamensis Galeno-Chymica of Rotterdammer Galenische en chymische Apotheek” in het licht werd gegeven, waartoe door de Staten van Holland en West-Friesland, in dato 16 Juni 1708, octrooi was verleend, onder beding, dat de uitgevers „gehouden sullen syn een exemplaar van het voorz. werk, gebonden ende wel geconditioneert te brengen in de Bibliotheek van onze Universiteit tot Leyden.”

Het boekje is in 16° gedrukt en bevat, behalve het „Extract uit het Privilegie” en „de gebruikelykste chymische characters,” in de eerste afdeeling „de enkelde medikamenten, die men in de winkels bewaaren moet” waaronder de „Animalia partes et excrementa” met 36 objecten zijn vertegenwoordigd. Daarop volgen de galenische geneesmiddelen, als Conserva, Syrupi, Electuaria, waaronder het Mithridatium Damocratis en de Theriaca; ook Trochisci, Extracta et Pilulae onder één afdeeling. Daarbij zijn slechts 4 extracten

opgegeven, namelijk Entr. Opii, Aloës, Rabarbarhini en Succu Liquiritiae; verder Olea expressa met Oleum Vulpinum, waarvoor het volgende voorschrift gegeven wordt: „Neem een vos van zyn hart en ingewant ontweit; breek dien de beenen en bryzel hem in kleyne stukken. Kook hem in zout water. Half gaar zynde, doe daarbij: Ol. Olivar § XXXVI, Herb. Anethi, Origani, Thymi à § VI, kook alles totdat het vleis van de beenen valt en de waaterdeelen vervloogen zyn. Doe ze door een doek en persse uit.”

Hierna volgen Unguenta en ten slotte Emplastra. De derde en laatste afdeeling omvat de „chymische geneesmiddelen”: Aquae simplices, Aquae spirituosae, waaronder de Spiritus carminativus Sylvii — een destillaat uit 18 verschillende aromatische simplicia — voorkomt; voorts: Aceta, Olea per distillationem; Tincturae, waarbij de Tinct. Bezoardica — een destillaat uit 18 aromatische bestanddeelen, dienende tot uittrekking nog van 9 grondstoffen, waarbij ook „Sal. tartari, wel gecalcineert” voorkomt; onder de Tincturen is die der Kina nog niet opgenomen, wel de grondstof de Cortex Kinae Kinae, dan volgen de voorschriften voor Elixir, waaronder is opgenomen het Elixir Vitae; een spiritueusch destillaat uit gezouten rozen, bij welks bereiding in den hals van den helm Amber en Moschus opgehangen werden, terwijl het overgekomen vocht daarna warm moest getrokken worden met: Lignum Aloës opt. en Flavedo cort. Aurantii en cort. Limonis. Voorts zijn opgenomen de Resinae Jalappae en Scammonii, Sales fixi; Succinata met Tinct. Succini; Salina; Tartarea, als Cremor tartari, Tartarus emeticus etc.

Ammoniaca, Nitrata, Sulphurea, Antimoniata, Mercurialia, waaronder eene Lotio Mercurii, door wassching van „quikzilver” met azijn te bereiden; Amalgama joviale, uit 1 stannum en 4 mercurius purificatus; Mercurius sublimatus corrosivus en Mercurius sublim. dulcis; Saturnina, Martiata en ten slotte eene Tinctura Veneris, te bereiden door eene oplossing van „Sal. Ammon” in water, door verwarming in een zandbad, te trekken met „Limatur. Cuper. Japonic.”

Ofschoon Rotterdam met de uitgave zijner eerste pharmacopee, — waarvan de schrijvers niet genoemd worden, maar die ons uit een vroegere Resolutie van Wethouderen en Burgemeesteren als de ordinaire Stadsdoctoren, de Lector Anatomiae en de Hoofluyden van het Apothekersgilde, als daartoe geordonneert, bekend zijn —, zich niet bijzonder gehaast heeft, blijkt niettemin dat men ook daar ter stede voortdurend op verbetering en uitbreiding der verschillende Gilde-aangelegenheden bedacht was, en ook zooveel mogelijk met zijn tijd trachtte mede te gaan.

Boeken in het
bezit van het
Rotterdamsche
Gilde.

In den inventaris van het Gilde-bestuur der Apothekers zijn de volgende boekwerken genoteerd, waarvan de opgave ter beoordeeling der toen in gebruik zijnde vak-litteratuur kan strekken:

- J. D. Horsty. Dispensatorium universale;
Pharmacopoea Augustana; in folio.
„ Coloniensis; „
„ Londinensis; „
„ Bauderon; etc. „
„ Joannis de Bois; „
„ Parisiensis; in quarto

Pharmacopoea Lugdunensis;	in quarto.
” Amstelredamensis;	”
” Ultrajectina;	”
” medico-chymica Schroderi;	”
” Bruxellensis;	”

Quercetanus redivivus;

Valerius Cordus, Dispensatorium.

Onder de „requisita tot het gilde” zijn vermeld:

„een kruytcasse, voorsien met 12 uyttrekkende laade;

een koper fornays;

twee dito bekkens;

een dito tabelletpan;

vier ijzeren spatels met vuur bordetje.”

Voorts: „huisraad en ornamenta, waarby „curiosa.”

Nog vóór het verschijnen der Rotterdamsche pharmacopee werd, nadat tal van requesten door het Gilde bij Burgemeesteren en Schepenen, betreffende velerlei overtredingen, waren ingediend, eindelijk op 31 Dec. 1707 een nieuwe Ordonnantie uitgevaardigd, die in de volgende punten van die van 1649 afweek:

Rotterdamsche
Ordonnantie
van 1707.

„Om als apothecar toegelaten te worden moest men burger zijn.” (De aanduiding „of Poorter” was dus vervallen.)

„De medicamenten moesten bereid worden, volgens de Pharmacopoea van Haarlem of van Amsterdam of die voor Rotterdam zal gemaakt worden.”

„Geen renumeratiën, giften of aandeel in de winst mochten verstrekt worden aan medicinae doctoren of iemand van harentwege, direct of indirect, op boete van 25 gulden.”

„Niemand mocht een winkel hebben, tenzij hij daarbij zelf woonachtig was.”

„Vóór de toelating tot den proef moest men als knecht 4 jaren werkzaam zijn geweest. Meesterknechts van buiten de stad, die zich wilden vestigen, moesten 2 jaren bij een meester werkzaam zijn geweest. Bij de proeve werden 6 verschillende compositiën opgegeven, terwijl ieder examinerator 6 gulden vacatiegeld zou ontvangen.”

„Zij, die onder eede als gildebroeder werden opgenomen, moesten betalen: 25 gulden, zoo men med. Doctor's- of apothekerszoon was en binnen de stad geboren; 40 gulden, als in de stad geboren burger, en 60 gulden, zoo men van buiten de stad was gekomen.”

„Doctoren of de medicijn uitoefenenden, mochten geene geneesmiddelen leveren of gereed maken, ook niet onder pretext van eenige arcana of geheime middelen te hebben uitgevonden, waarvan zij het voorschrift niet gaarne wilden openbaren. Zij waren gehouden hunne ordonnantiën bij een publiek apotheker, daar ter stede geadmitteerd, te laten gereed maken, op boete van 15 gulden voor de eerste maal, 30 gulden voor de tweede maal, enz.”

Nadere Rotterdamsche Resolutie van 1708.

Met deze laatste bepaling waren de Rotterdamsche doctoren echter niet tevreden. Immers, bij eene latere Resolutie van 18 Febr. 1708, werd bepaald, „dat ieder med. doctor, die beweert eenige geheime remediën of arcana geleerd of uitgevonden te hebben, zal vermogen aan Wethouderen op te geven of dezelve zijn eenige poeders, pillen, tincturen, extracten of iets dergelijks en voor wat kwalen zij dienen, om op den door hem

gepresteerden eed te affirmeeren, dat de ingrediënten of compositiën van zijne geheime remediën of arcana, zijns wetens, in Holland bij hem alleen bekend zijn en alzoo geprepareerd gebruikt worden. En als hij dezelve ter goeder trouw en inderdaad houdt voor arcana — zonder eenige ordinaire medicamenten te degiseeren om dezelve voor arcana te doen passeeren — zal alsdan zoodanige geheime remediën of arcana geprepareerd mogen brengen op de winkel of winkels van een of meer apothekers, mits van dezelve daarvoor betaald wordende naar reden. Dat mede de apothekers gehouden zullen zijn ter requisitie van de med. doctoren, zelfs des noods onder eede te beloven, dat zij de geheime medicamenta of arcana, haar in voege voorzeggd ter hand gesteld, niet zullen geven of doen geven aan iemand, wie het ook zij, als op het voorschrift en ordonnantie van den med. doctor, die hem dezelve ter hand gesteld heeft en zelfs die aan geen ander med. Doctor te zullen laten zien, alles directelijk of indirectelijk.”

Ook een „kruydtuin” werd door het Rotterdamsche apothekersgilde zeer gewenscht, en in dato 6 Febr. 1710, werd het bolwerk aan de Oostpoort der stad afgestaan „tot het planten van eenige boomjes en proefkruiden ten dienste van het Gilde.” Deze kruydtuin is in 1727 verlaten.

Rotterdamsche
kruydtuin.

Het verkoopen van rattenkruit en van vele andere geneesmiddelen, gaf ook in Rotterdam voortdurend aanleiding tot klachten, en in verband met den financiëleen nood van het Gilde, verkreeg het eene bepaling, waarbij die verkoop werd toegestaan aan

Verkoopen van
rattenkruit te
Rotterdam.

iedereen, die jaarlijks 2 ducatonen aan het gilde zou betalen.

Apothekerexamens aldaar.

De eischen voor het examen van apotheker werden door het Rotterdamsche Gildebestuur allengs meer uitgebreid. Het examen liep „over de groene kruiden; eerst in den hof maar ook langs den weg en in het water.” De kennis der simplicia moest blijken uit droge en groene kruiden en voorwerpen, terwijl 6 praeparaten ter bereiding werden opgegeven.

Nieuwe Rotterdamsche Ordonnantie van 1717.

De vele wijzigingen, in deze Keur van 1707 allengs aangebracht, maakten een nieuwe Ordonnantie wenschelijk, die dan ook op 24 April 1717 in werking trad. De belangrijkste bepalingen waren:

„De drogisten mochten geen medicamenten bereiden, waaronder echter niet te verstaan was het enkel onder-eenmengen van simpele.”

„Bij de proeve voor apotheker zouden de 6 praeparaten voortaan bestaan uit 3 op het gebied der pharmacie en 3 op dat der chemie.”

„Als in de apotheken de voorgeschreven medicamenten niet voorhanden waren, moest de patient worden geadverteerd en mocht in de ordonnantie geene verandering worden gebracht, ook niet op advies van een anderen dokter, tenzij de patient of iemand van zijnentwege goedgevond een anderen dokter te consulteren. De dokter daarvan voorzien zijnde, was gehouden het den apotheker voor redelijken prijs te leveren.”

„De eed voor Burgemeesteren af te leggen, dat men het vak goed uitoefenen en geen contract met doctoren zou aangaan, moest jaarlijks worden herhaald.”

„Het leveren van medicijnen door doctoren, dat ingesloopen was, werd streng verboden.”

„Geene kwakzalvers of diergelijke soorten van menschen, mochten van nu voortaan eenige medicamenten, hetzij composita, hetzij simpele, dienende om inwendig gebruikt te worden, verkoopen, ook geen gedrukte briefjes omdragen, omstrooyen of eenig teeken voor hunne logementen hangen, zonder speciale permissie van Burgemeesteren, op boete van 25 gulden. Daartoe permissie bekomen hebbende, moesten zij ten behoeve van het gilde betalen wat door Burgemeesteren bepaald of met het gilde geaccordeerd werd.”

„Vreemde kwakzalvers werden gerefereert naar wat ten hunnen opzichte bij de Ordonnantien op de chirurgie is geordonneerd.”

Ook het verkoopen en bewaren van vergiften, met name van rattenkruit en sublimaat, werd nu bij deze Ordonnantie aan strenge bepalingen onderworpen. Niet alleen, dat deze steeds afzonderlijk en afgesloten moesten bewaard worden, mocht ook de aflevering niet plaats hebben dan aan bekende personen of in tegenwoordigheid van een bekend persoon van ten minste 20-jarigen ouderdom, en moest hiervan een expresboek worden gehouden. Indien door overtreding van deze bepalingen iemand het leven zou verliezen, stuipen, ziekte of andere ongemakken krijgen, werd de verkooper gestraft met nog 100 gulden boete boven de reeds vastgestelde van 25 gulden, terwijl hij drie maanden zijn winkel zou moeten sluiten of nog zwaarder straf ontvangen, al naar omstandigheden.

Dordrechtsche
pharmacopee.

Ook in Dordrecht ontwaakte in het begin der 18^e eeuw het verlangen naar een eigen pharmacopee.

In de vergadering der vroeger hier reeds vermelde Confrerie, op 2 Juni 1708, werd hiertoe besloten en het concept daarvan in de vergadering van den 23sten daaraanvolgende „voorgelezen, geaccepteerd, en besloten het aan de doctoren der stad ter examinatie toe te zenden, die hetzelfde goed en loffelyk bevonden.” Het Bestuur der stad weigerde echter het drukken van dit stuk op kosten der stad, en ook het College, noch de leden waren daartoe gezind, „zoodat het ter vrije keuze werd gegeven deze kosten te doen en daarvan profijt te maken.”

In de vergadering van 3 Mei 1709 werden over de *Pharmacopoea Dordracaena* mededeelingen verstrekt, waaruit blijkt dat het werk toen gedrukt was.

Het reglement der Confrerie was 5 Nov. 1708 herzien, en werd dit nogmaals op 7 Oct. 1736, om toen tevens meer te worden uitgebreid. Hierbij werd o. a. de bepaling opgenomen, dat alle apothekers gehouden zouden zijn eenmaal des jaars in de maand Mei hunne winkels te laten visiteeren door den „Overman, Preses en Scriba als regeerende Hoofde van hun Collegie” wier winkels op hun beurt zouden gevisiteerd worden door de drie hen in ouderdom opvolgende leden, „opdat een iegelijk sich wel versie van deugsame drogues en wel gecomponeerde medicamenten, na de *Pharmacopoea Dordracaena* bereyt, en ten regarde van de apothecars. mede medecyne-Doktors zijnde, door de bovengemelde Regente der Confrerie, nevens de Heeren stadsdoctores sullen worden gevisiteerd.”

De notulen der vergadering van 5 Jan. 1722, vermelden, dat de Pharmacopee was uitverkocht en besloten werd eenige „Additiones” daaraan toe te voegen. In hetzelfde jaar werd de nieuwe uitgave gedrukt. Later, en wel in 1765, is de Pharmacopoea Dordraena nog eenmaal herdrukt, nu met de verklaring van het Collegium pharmaceuticum aan de boekverkoopers erve van Braam, dat het werk niet binnen 25 jaren zou herdrukt worden.

Nieuwe uitgaven der Dordrechtsche pharmacopee.

Op 21 Juli 1755 werd een Collegium medicum in Dordrecht geformeerd, op last der Edel Grootachtbare Heeren uit de Regenten der Confrerie, de beide stadsdoctoren, alsmede den overman en een deken van het Chirurgijngilde. De Confrerie bleef echter onveranderd bestaan en richtte al spoedig daarna een request aan het Stadsbestuur, waarbij verzocht werd om terug te komen op het verbod, vervat in het Reglement voor bovengenoemd Collegium medicum, dat de apothekers niet meer dan eenmaal de patiënten zouden visiteeren. Hierop werd gunstig beschikt, en het verbod alleen aangehouden voor de nieuw bijkomende apothekers.

De Dordt'sche Confrerie had ook een eigen hortus in beheer, waarvan zij grondhuur betaalde, en waarvoor zij bijdragen ontving van deelnemers, apothekersgezellen, enz.

Hortus te Dordrecht.

Alkmaar verkreeg in 1723 zijn eigen pharmacopee.

Alkmaarsche pharmacopee.

Dit werk — een octavodruk van 185 pag. — is in het Latijn gesteld, en bevat een fraaie titelplaat, voorstellende een gedeelte eener apotheek, alwaar de eigenaar

met den voor hem gezeten geneesheer in deftig gewaad, kennelijk de uitvoering van een recept bespreekt. Deze *Pharmacopoea Almeriana Galeno-Chymica* begint met een in hoogdravenden stijl gestelde opdracht: „Amplissimis, nobillissimis et gravissimis viris, urbis Almeriensis consulibus” etc., en onderscheidt zich overigens niet veel van de in dien tijd verschenen pharmacopeeën. De „Sectio prima: de medicamentis simplicibus,” bevattende een naamlijst der zogenoemde simplicia, noemt onder de Cortices den nu allengs meer in gebruik komenden Kinabast met de volgende namen: China-China, Quinquina, Arbor febrifuga Peruana, Pulvis Patrum, Pulvis Jesuiticus, Cortex ipse Peruvianus appellatur. Kinkina, Kina-Kina, Koortsbast. Slechts een praeparaat daarvan is opgenomen en wel de *Tinctura Peruviani cort.*

Onder de „Animalium partes, excrementa, aliaque ab iis desumpta” komen nog de zonderlingste geneesmiddelen voor. Daarna volgt een zeer uitgebreide lijst van: „Characteres qui apud Medicis Auctores vulgo occurrunt” met nauwkeurige afbeeldingen van deze. De *Sectio Secunda* handelt over: „de Acetis et Aquis simplicibus.” De *Sectio nona*: „de Antidotis et Opiatis” bevat de onontbeerlijke Theriak onder den naam van *Theriaca remotis superfluis*, nu uit 33 artikelen samengesteld, waaronder voorkomt: *Caro Viperini separata in subtilissimum pulverem redacta*. Ook het *Diascordium* en de *Philonium Romanum*, beide bekende opiaten uit dien tijd, ontbreken niet. De *sectio decima*: „de Pulveribus aromaticis, temporantibus en purgantibus” bevat de meest samengestelde

voorschriften, o. a. het Pulvis Diagalangae met 20 ingrediënten, meest aromatica. De sectio undecima: „de Pulveribus chymicis et salibus” is zeer beknopt en bevat weinig bijzonders.

Achter den tekst dezer pharmacopee vindt men afgedrukt: „Keure ende Ordonnantie op het Nieuwe keur op het Alkmaarsche gilde. Collegium medico-pharmaceuticum binnen de stad Alkmaar” Dit stuk vangt aldus aan: „De Heeren Schout, Burgemeesteren en Schepenen der stad Alkmaar, in gevolge van de authorisatie van de Heeren van de Vroedschap, in dato den 27sten Augusti 1723, hebben goedgevonden te Renoveren, Altereren en Ampliëren de Keure op de Doctoren, Apothekers, Chirurgyens, Vroedvrouwen en Quakzalvers binnen deze stad, van dato den 2^{den} Maart 1706. Mitsgaders te Formeren ende Stabilieren een Ordonnantie en Reglement op het Collegium medico-pharmaceuticum alhier, gelyk haar Edele wel Agtbare doen by dezen, in maniere als volgt:”

I. „Het Collegium medico pharmaceuticum sal bestaan uyt de twee stads Doctoren, die daar sullen syn, de oudste in dienst Praeses, ende de andere Assessor, ende een Deken, twee Hoofdmannen, (waarvan de jongste sal syn Scriba) ende een Proefmeester, alle uyt de Apothekers, ende sal de Deken omtrent de directie van 't Collegie, ende de Proefmeester ten opsigt van de Proef af te nemen praesideren, onder opsigt van de twee stads Doctoren.”

II. „In dit Collegie sal jaarlyks op den 1sten May de navolgende veranderingen geschieden: namelyk dat de jongste Hoofdman sal opklimmen tot eerste

Hoofdman, de eerste Hoofdman tot Deken, en de Deken tot Proefmeester, welke Proefmeester, wanneer hy een jaar gedient heeft, sal moeten afgaan, sullende een nieuwe Hoofdman jaarlijks by 't Collegie worden verkoren."

III. „Alle Apothekers, soowel die reeds winkel houden als die van nieuws na desen de winkel opsetten, sullen gehouden syn terstont na de publicatie deses, ofte anders voor het opsetten harer winkels, by trouwe te beloven, alle de Simplicia in 't geformeerde Dispensatorium ofte Pharmacopoea Almeriana geëxprimeerd, tot alle voorvallende gelegtheden prompt ende geheet te houden, mitsgaders alle de composita ende confecta, in deselve begrepen, na de descriptiën daarin voorgesteld, opregt, volkomen ende getrouw te maken, en de Praescripten der Doctoren in Medicina punctuelyk te agtervolgen, niet het alderminste daarin te veranderen of uyt deselve agter te laten, ende deselve niet na het ooge, maar by mate en gewigte te bereyden."

IV, V en VI handelen „over de bijeenkomsten der leden van het Collegie."

VII. „Viermalen des jaars sal gedaan worden een generale visitatie der winkels, ofte ook meermalen na vereys van saken, soo dikwijls als het den Praeses, Assessor, Deken en Hoofdmannen sal gelieven, ende zulks of door hen alle gesamentlyk, of door eenige van haarlieden, zoo nochtans dat altyd een der twee stads Doctoren daarby zal zyn, zullende de Apothekers, derzelve weduwen ofte knechts gehouden zyn alles op te leveren op het eyschen der visitateurs, op een boete van drie guldens, ten behoeve van 't Collegie, ende

wanneer bevonden werd dat iemand eenige der simple ofte gecomponeerde Medicamenten, in het Dispensatorium begrepen, in zyn winkel defect heeft, zal voor ieder gecomponeerd Medicament ten profijte van 't Collegie verbeuren voor de eerste maal ses stuyvers, voor de tweede maal vier en twintig stuyvers, en voor de derde maal zoodanig gemolesteerd worden als by de Regeringe deser stad bevonden zal worden te behoren: zullende de defecte simplicia ter discretie van den visitatores geoordeelt, ende de quade en verdorvene werden weggeworpen."

VIII. „De Apothekers zullen niet vermogen enige simplicia direct nog indirect te kopen van omlopers of diergelijke, uytgenomen de groene en ongedroogde, maar gehouden zyn die te halen ofte te ontbieden van winkelhoudende Drogisten, op een boete van vyf en twintig guldens ende word by desen aan een iegelyk wel expresselyk verboden eenige omloop met die voorsz. simplicia aan de huysen der Apothekers of andere Ingesetene binnen dese stad te doen op gelyke boete van 25 gulden; uytgesondert nochtans wanneer iemand door de knegt aan het Collegie zig behoorlyk komt aan te geven, om zyne Medicamenten te laten examineren, waarvoor aan gemelden knegt zal betalen twaalf stuyvers."

IX. „Niemand der Apothekers, derzelven winkelhoudende weduwen, Meester ofte leerknegts, zal den Praeses, Assessor, Deken, nogte Hoofdmannen, te samen 't zy onder het visiteren der winkels, ofte in 't Collegie by den anderen zynde, vermogen te affronteren, injureeren ofte qualyk toe te spreken, op een

boete van twaalf guldens, de eene helft voor de publieque Armen, ende de wederhelft voor 't Collegie, welke by 't Collegie zal mogen worden opgelegd, na merite van zaken."

X—XX handelen over contributie, apothekersweduwen, meesterknegts, enz.

XXI. „Niemand sal tot het tentamen, veel min tot het examen, worden toegelaten dan die met goede certificaten ende seker bewys aan het Collegie zal hebben vertoont, dat hy binnen dese stad een Meester als Leerling ofte als Meester-knegt vier agtereenvolgende jaren getrouw heeft gediend; ten ware sodanig een Leerling de Triviale scholen was gepasseert ende uyt het hoogste van dien zijne Promotie hadde ontvangen, in welk geval zal mogen volstaan met den tyd van drie jaren als voren gediend te hebben, gelyk ook de zodanige, die met goede en bekende certificatie ofte Diploma vertoonde, dat drie agtereenvolgende jaren in maniere als voren op een gerenomeerde Apothekerswinkel in een andere stad gediend hadde, sal mogen volstaan met maar drie agtereenvolgende jaren, 't zy vooraf of na alhier gediend te hebben; dog in 't regard van een Burger, wanneer dezelve drie jaren buyten dese stad op een Apothekerswinkel gestaan heeft ende daarvan ten minste twee jaren by een Meester, ende zulks by zyn Diploma betoond, sal alsdan, na noch een jaar alhier gediend te hebben, tot syn proef worden geadmitteerd."

XXII. „Na vertoon van 't bovengemelde Diploma ofte bewys, iemand genegen synde syn tentamen te ondergaan, sal sig zelve tusschen de maanden May

en October behoorlyk door de knegt laten aangeven aan het Collegie, ende daarvoor aan denselven betalen vijftien stuyvers."

XXIII. „Ende wanneer tot het Tentamen is geadmitteert, sal hy voor 't aangaan van dien, voor vacatie aan den Praeses en Assessor ieder betalen twee guldens en tien stuyvers, en aan den Deken, de twee Hoofdmannen en Proefmeester, ieder twee guldens: ende sal in 't gemelde Tentamen hem voorgehouden worden het expliceren van de Pharmacie uyt de Latynsche in de Nederduytsche Tale, alsmede de Recepten der Doctoren, ende hy wyders over de Simplicia, die in gebruyk syn worden geëxamineerd, en 't gene verder tot de collectie en conservatie van dien behoort, alsmede ter loops wegens de gecomponeerde Medicamenten."

XXIV. „Na 't voldoen van zyn Tentamen, zal hy compareeren op de tyd en plaatse by 't Collegie te benoemen, tot zyn examen: mits dat voor 't aangaan van dien zal betalen tot onderhoud van 't Collegie, indien hy een burger hier geboren is, de somme van vyf en twintig guldens, ende indien een vreemdeling, de somme van vyftig guldens, ende daarenboven aan de Praeses en Assessor voor haar vacatie betalen ieder drie guldens, aan den Deken, twee Hoofdmannen en Proefmeester ieder twee guldens en tien stuyvers, ende aan de knegt vyftien stuyvers."

XXV. „In het gemelde Examen zal op de exakste wijze worden onderzoek gedaan, eerst omtrent de Simplicia ende daarna omtrent de gecomponeerde Medicamenten, ende vervolgens door dien geëxamineerd

word, op syn eygen kosten, sindelyk ende na de kunst moeten opgemaakt en gepraepareerd werden 't geen den Praeses en Assessor met het Collegium medicum sullen oordeelen te behoren, dog echter niet minder dan ses bysondere saken, zoo composita als chymicalia, ende sullen om 't zelve examen by te wonen, daartoe alvorens geïnsinueerd worden de respective Apothekers binnen deze stad, op de verbeurte van een gulden voor degene die aldaar niet compareerd."

XXVI. „De Proef ten genoeg van de Praeses, Assessor en de gantsche vergaderinge, eenpariglyk of by meerderheyd van stemmen (zullende, in gevalle de stemmen steken, de Praeses een concluderende stem hebben) gedaan en voltrokken zynde, zal de Proeveling onder belofte van trouwe tot het opvolgen dezer Ordonnantie van 't Collegie tot een Medebroeder aangenomen en ontvangen worden, en ten bewyze zyner Promotie in deze Konst gehouden zyn van 't zelve voor en alear hy zyn winkel zal mogen openen, te bekomen een behoorlyk diploma, mits voor 't zelve, behalven de bovenstaande onkosten, ten profyte van 't Collegie, betalende een somme als op Art. XXIII en XXIV staat uytgedrukt, mitsgaders nog tot een recognitie om de winkel op te zetten, indien een Borger is honderd guldens, ende indien een vreemde, honderd vyf en twintig guldens, welke recognitie geëmployeerd zal worden door de Heeren Burgemeesteren zulks ten meeste dienste van 't Collegie sullen oordelen te behoren."

XXVII. „In gevalle degene, die de Proef doet, bevonden werd het examen niet genoegsaam en na

behoren voldaan te hebben, zal hy, zonder dat hem de Penningen, soo voor 't regt van het Collegie als voor de vacatiën, alsvorens betaald synde, eenigsints sullen werden gerestitueerd, geen winkel vermogen op te setten, nogte op eenigerhande wyze toegemaakte Medicamenten te verkopen ofte de Pharmacie te exerceren, tot dat hy een jaar en ses weken, of soo veel korter als het Collegie goedvind, sal hebben stilgestaan, en tot een nader Examen en Proeve als voren op zyn verzoek zal toegelaten werden, sullende soo veel malen als hy zyn Examen zal komen te hervatten, telkens gehouden zyn de onkosten der vacatie op nieuw te voldoen."

XXVIII—XXXVI handelen over den verkoop der medicamenten door bevoegden en onbevoegden, en over de bevoegdheden der Doctoren, Apothekers, Chirurgijns en vroedvrouwen.

XXXVII verbiedt den verkoop van „Arsenicum album, genaamd Rattekruyd", die alleen door den knecht van het Collegium medicum mogt geschieden op een ordonnantie van een Doctor of Apotheker binnen de stad.

XXXVIII — het laatste art. — bepaalt dat alle apothekers na de Publicatie dezer Ordonnantie, binnen den tijd van veertien dagen, zich aan het Collegie moesten aangeven „ende door 't selve laten inschryven ende daarvan ontfangen een Testimonium of Diploma van de Praeses, Assessor, Deken en Hoofdmannen ondertekent, en met het segel van 't Collegie bevestiget."

Toestand te
Groningen in
de eerste helft
der 18e eeuw.

In Groningen schijnt bij den aanvang der 18de eeuw de toestand der Apothekers zeer bedreigd te zijn geweest door het overgroot aantal, dat aldaar gevestigd was. Doctor Antonius Edingh diende daaromtrent in 1720 klachten in bij het Bestuur der stad, en beweerde, „dat wegens het groot aantal Apothekers de geneesmiddelen slecht werden gereed gemaakt, en wegens den ouderdom en de slechte bewaring zoo onwerkzaam waren, dat hij volstrekt geen vertrouwen meer in de geneesmiddelen kon stellen, weshalve hij den Raad verzocht een eigen winkel aan huis te mogen hebben, waarin het hem vergund zou zijn, met behulp van een knecht, de geneesmiddelen voor zijn patienten te bereiden.”

Het Stadsbestuur gaf niet alleen gevolg aan dat verzoek, maar verleende later, bij Resolutie van 11 Juni 1728, zelfs aan alle Medicinae Doctoren de vrijheid, een eigen apotheek aan huis te hebben.

Weinige geneesheeren schijnen echter van dat Privilegie gebruik te hebben gemaakt, want de verschillende klachten der gezamenlijke Apothekers daaromtrent zijn steeds gericht tegen den genoemden Edingh, die, ofschoon de vergunning reeds in het volgende jaar werd ingetrokken, toch bleef voortgaan „een winkel in syne behuisinghe te houden, waaruit hij tot merkelyk nadeel der Apothequers zelf de medicynen debiteerde.” Eindelijk kwam het zoo ver, dat op 28 November 1738 door Burgemeesteren en Raedt besloten werd: „Doctor Edingh alsnog te ordonneeren om binnen eene maand tyds, die insinuationis, sonder het minste delay, sich van syne gehele apothequerswinckel te

ontdoen, sullende by ontstentenis van dien, na verloop der gestelde tyd het Collegium medicum zyn geautoriseerd, voorschreven winckel te taxeeren ende an de apothequers volgens de beraamde Ordonnantie over te dragen, sullende desen aan het Collegium medicum worden ter hand gestelt tot haren narigt en deselve an Doctor Edingh laten insinueren."

Het eerste „Reglement, waarna haar de Medicinae Groningensche
keur van 1729. Doctoren, Apothequers en Chirurgyns, alsmede de Vroedvrouwen sullen hebben te reguleren," werd te Groningen op 7 October 1729 ingevoerd.

Dit stuk onderscheidt zich echter niet van andere hier reeds overgenomen Keuren, met uitzondering van:

Art. 1. „Buyten de tegenwoordige Apothequers zal niemand inkomstig werden geadmitteerd boven het getal van agt, tot welkens getal de Apothequers sullen uitsterven," enz.

en Art. 4. „Alle Apothequers moeten sich rigten na een Apotheeq door het collegium medicum opgerigt en na gedane Approbatie gearresteerd" enz.

De hier bedoelde „Apotheeq" verscheen inderdaad Groningensche
pharmacopee. in hetzelfde jaar 1729, onder den titel van *Pharmacopoea Groningana*, samengesteld door het Collegium medicum, bestaande uit den Med. Prof. J. H. Croeser, Med. Doctor Y. Gaukes en de Apothekers E. Strating en G. Buning.

De niet weinig verheven Opdracht begint met: „Viris illustrissimis, gravissimis et amplissimis nobellissimae urbis Groningae, Consulibus et Senatoribus veris patriae patribus libertatis vindicibus et assertoribus strenuissimis, litterarum atque litteratorum autoribus optimis"

etc. etc. en is onderteekend door den Praeses van het College: Croeser, toen sinds vier jaren Medicinae theoretices, practices, Anatomiae et Botanices Professor aan de Academie van Groningen.

Indeeling en inhoud dezer pharmacopee, die, evenals de meeste in dien tijd, in 12° is uitgegeven, wijken niet bijzonder van die der voorgaande en hier vermelde pharmacopeeën af.

Onder de „Praeparationes chemicae” zijn, ook hier de Stibium praeparaten het ruimste vertegenwoordigd en vormen met de welbekende 4 kwikverbindingen: Mercurius dulcis; M. sublimatus corrosivus, M. praecipitatus albus en M. praec. ruber en enkele zouten, als Sal. Absinthii, Sal. Cardui benedicti, Sal. Fabarum, Sal. Genistae, Sal. polychrestus, Sal. prunellae; Sal. saturni, Sal. tartari enz. ook hier eene der betrekkelijk minst uitgebreide afdeelingen.

Onder den naam van „Suppositorium vulgare” wordt de bereiding van een welbekenden dispenseervorm voorgeschreven uit ingedikten honig, met of zonder gewoon zout, of uit Venetiaansche zeep.

De Trochisci omvatten: Troch. albi Rhasis, met cerussa, camphora etc.; Troch. Alhandal, met pulpa colocynthidis; Troch. Alkekingi, met 17 ingrediënten, waarbij ook Opium; Troch. Bechici albi; Troch. Myrrhae; Troch. Scillitici ad Theriacam

Nieuw Reglement te Groningen.

In 1739 verscheen een nieuw „Reglement van de Heeren Burgemeesteren ende Raadt in Groningen.” Kennelijk had de beperking van het getal apotheken, vastgesteld bij het Reglement van 1729, tot bezwaren aanleiding gegeven, althans die quaestie werd nu nader geregeld:

I. „Buiten de veertien tegenswoordige Apothequers sal niemant inkomstig worden geadmitteert boven het getal van agt, tot welkers getal de Apothequers sullen uitsterven.”

II. „Opdat nogtans sulks worde geeffectueert op een sagte en gemakkelijke maniere, sonder in dezen weduwen of weezen te krenken; So is het dat Wij (na bevorens door Onse Heeren Gecommitteerden, het bericht der Apothequers daarover hebben ingenomen, alsmede het advys van het Collegium medium) verstaan, dat alleen de tegenswoordige vrouwen by versterf van haar mans sullen mogen continueren: alsmede dat diegeene die Soons hebben, binnen ses weeken na publicatie deses, gehouden sullen weesen, om een uit deselve te benoemen, wie sy tot de Pharmacie gedenken te employeren en desselfs naam laten infereren in het Prothocol van 't Collegium Medicum, daar betalende een Ducaton.”

III. „Sulks alles met deze limitatie, dat by aldien de tegenwoordige Apothequers, soo Mans en Vrouwen of Weduwen in het toekomende mogten hertrouwen, derselver toekomende Egaden en daaruit geprocreeerde kinderen, hiervan geenszins sullen mogen jouiseren, maar de tegenswoordige Mannen, Vrouwen en Weduwen stervende, sonder een Soon uit het tegenswoordige Houwelyk geboren, en binnen den voorsz. tydt te hebben ingeteekent, dat de Apotheek alsdan sal worden verkogt onder de respective andere Apothequers.”

IV. „Sal mede een Soon ingeteekent synde, en komende te versterven, geen ander Soon mogen worden

ingeteekent, soo lang het getal der Apothequers niet onder de agt is gekomen."

V. „Sal mede een Soon ingeteekent synde, geen ander als de ouderlyke Apotheecq mogen aanvaarden, soo lang het getal niet onder de agt is gekomen."

De verdere artikelen bieden geene bijzonderheden aan. Ook nu was het verbod voor de Apothekers opgenomen, om „quid pro quo" te nemen; „ordonnantien door vrouw, kinderen of dienstboden te laten gereed maken, sieken te visiteeren, water te besien, pols te voelen; op eigen goeddunken een aderlating te ordonneren; medicamenten voor te schrijven of, zonder voorschrift van een medicus, slaapmiddelen of met quiksilver bereide middelen, braakmiddelen of sterke purgatiën in te geven of te verkoopen."

De van de Apothekers gevorderde eed luidt aldus: „Gy lovet en sweeret, dat gy alles wat in de gestelde Pharmacopoea, benefens het Reglement op de Apothequers beraamt en uitgedrukt is, punctuëlyk sult nakomen."

Nieuwe uitgave der Haagsche pharmacopee.

In 's-Gravenhage verscheen in 1738 reeds eene tweede uitgave der pharmacopee onder den titel van „Pharmacopoea Hagana ex auctoritate Magistratus poliatorum opera instaurata et aucta. Hagae-Comitum, apud Fredericum Boucquet.

In de latijnsche Opdracht aan het Bestuur der stad wordt vermeld, dat vóór 80 jaar (dus in 1608) de eerste Haagsche pharmacopee was uitgegeven. Op deze opdracht volgt het decreet der invoering en daarna het „Proemium" met zijn „Lectori salutem". Een la-

tijnsch vers van Aegidius van Limburg, Med. stud., en een Hollandsch gedicht van Hendrik Schim, zijn mede opgenomen.

Dit laatste is getiteld: „Op de nieuwe Haegsche Apotheek” en vangt aldus aan:

„Haga, ziel der Paradyzen!
 Overlommert bloemtapyt!
 Zetel van den gulden tyt,
 'k Zie uw Lindedreven ryzen!
 Maer, helaes, ik zie met een
 In uw Hof de zonde sluipen,
 Die gelyk een slang komt kruipen;
 'k Zie de Doot met snelle schreën
 Wand'len langs uw brede paden;
 'k Zie de Teering, Koorts en Pest,
 Stygen uit het drakennest
 Overdekt met rozebladen.
 Maer ik zie, ter goeder uur,
 Onder 't woelen van die plagen,
 't Heillicht der geneeskunst dagen:
 Hoe de lachende Natuur
 Ed'le wort'len weet te kweken,
 Kruiden fokt, en bloemen leest,
 Tot versterking van den geest
 En herstelling der gebreken.” enz.

Bij de simplicia, die evenals in de overige pharmacopeeën van dien tijd, met slechts enkele woorden in een lijst zijn opgegeven, komt onder „Cortices officinis suppeditant” nu ook voor de Kinabast en wel vermeld als „China-china, Cortex Peruvianus officinarum, Arbor febufuga Peruana, Pulvis patrum” met de bijvoeging: Raii Hist. 796, waarmede bedoeld wordt de

Historia plantarum van Johannes Raius. Londen 1686. De naam „Pulvis patrum” is eene verkorting van „Pulvis Eminentissimi Cardinalis de Lugo”, onder welken naam het kinapoeder bekend was, dat deze Geestelijke in zijn paleis te Rome aan arme zieken uitdeelde. (1643—1648).

Flückiger, in zijn werk „Die Chinarinden” 1883, schrijft op pag. 65: „Merkwürdig genug fehlt die Chinarinde in der Pharmacopöe von Haag vom Jahre 1659.”

Nog merkwaardiger echter moet het genoemd worden, dat dit geneesmiddel, ofschoon sinds 1655 in Engeland in gebruik, nog in de Pharmacopoea Londinensis van 1696 gemist wordt.

Zoo ver kon nagegaan worden, werd de Kina hier te lande eerst omstreeks 1680 meer algemeen als geneesmiddel gebruikt. In den 3^{den} druk der Amstersehe pharmacopee van 1686 wordt zij, zooals reeds is opgemerkt, in de lijst der simplicia genoemd.

Lambert Bid-
loo.

Onder de vaderlandsche Apothekers uit dien tijd mag Lambert Bidloo niet onvermeld blijven, daar deze zich onder de toenmalige Nederlandsche dichters een vermaarden naam heeft verworven.

Zijne gedichten verschenen in talrijke bundels, en onder deze is het meest uitgebreide werk „Verwoesting des Joodschen volks, aanvangende met den afval der tien stammen onder Jerobeam, en eindigende met dezen tegenwoordigen tijd. Amsterdam 1725, 3 dln. 4°.”

Bidloo was te Amsterdam gevestigd en wordt ook als beroemd apotheker vermeld. Zijn broeder Dr. G. Bidloo was ook aldaar woonachtig, maar vertrok in 1688

naar 's-Gravenhage, waar hij tot Lector in de Ontleeden Heelkunde beroepen was.

Een fraaie kopergravure door Jakobus Houbraken, in mijn bezit, stelt onzen dichter voor op hoogen leeftijd, met een lange, in dien tijd gebruikelijke krulpruik. De plaat is voorzien met een randschrift: „L a m b. Bidloo, gebooren 1638, overleden 1724” en met een onderschrift, luidende als volgt:

„Dit 's Bidloo, naargeboost door de ed'le Kunst, wiens geest,
Schoon 't sterfelyk lighaam rust, in eeuwigheid zal leven;
't Verwoeste Joodse Volk, wel eêr zo wyd gevreesst,
Heeft hem de onsterff'lykheid, door zyne pen, gegeven:
Zyn schoon Zaisoenen, en zyn Pan Poëticon,
Zyn sterren, die ten rei gaan om deez' middag-zon.”

G. TIJSENS.

Omstreeks dezen tijd — de eerste helft der 18de eeuw — zien wij in ons vaderland, op genees- en scheikundig gebied, een groot man met bewonderenswaardig talent en groote werkkraft optreden, namelijk Herman Boerhaave, wiens naam door de geheele beschaafde wereld nog altijd met eerbied genoemd wordt. Boerhaave.

Op 31 December 1668 te Voorhout geboren, werd Boerhaave in 1690 te Leiden tot Philosophiae magister gepromoveerd en, in 1693, te Harderwijk tot Doctor in de Geneeskunde bevorderd. Sinds 1701 lector, en van 1709 Hoogleeraar in de Genees- en Plantenkunde aan de Leidsche Hoogeschool, aanvaardde hij aldaar in 1718, als opvolger van Jacob le Mort, het hoogleeraarsambt in de Scheikunde.

Wij hebben reeds gelegenheid gehad er op te wijzen,

dat de Leidsche Hoogeschool, sinds 1669, een afzonderlijken leerstoel voor de scheikunde had opgericht. Na den dood van le Mort was Boerhaave daarvoor de aangewezen man, daar hij sedert vele jaren, bij al de bemoeiingen voor zijn classiek onderwijs, ook de scheikunde beoefende en daarin met veel vrucht reeds onderwijs had gegeven.

Op 21 September 1718 aanvaardde Boerhaave zijn nieuw hoogleeraarsambt met eene redevoering: „de Chemia suos errores expurgante”, waarin hij de aandacht vestigde op al hetgeen in zijn tijd op scheikundig gebied was verzuimd. Men had het innige verband voorbij gezien, dat er bestond tusschen natuur- en scheikunde, en was van het gebied der zuivere scheikundige vraagstukken op dat der mystieke wijsbegeerte van die dagen afgedwaald. Vooral den geneeskundigen maakte hij er een verwijt van, dat zij al te lichtvaardig de scheikundige leerstellingen in toepassing gebracht hadden, zelfs vóór men zich had overtuigd, dat deze op hechten grondslag steunden en aan de ervaring waren getoetst.

Het chemische onderwijs van Boerhaave onderscheidde zich vooral door eene recht practische richting.

In 1732 verscheen zijn uitstekende arbeid over de leer der scheikunde, waardoor zijn reeds lang gevestigde roem niet weinig verhoogd werd. Dit werk, in het Latijn geschreven, en getiteld: „Elementa Chemiae, quae universario labore docuit, in publicis, privatis que, scholis”, is in quarto gedrukt en in twee deelen uitgegeven.

Het eerste deel omvat: „Historia et artis Theoria

cum tabulis aeneis", terwijl het tweede de „Operationes chemices" beschrijft. Achtereenvolgend worden behandeld de lichamen uit het rijk der mineralen, die uit het plantenrijk en die uit het dierenrijk. Als hulpmiddelen der scheikundigen, worden „het vuur, het water, de lucht, de aarde, de verschillende oplosmiddelen" behandeld, en eindelijk „het Laboratorium" met allerlei werktuigen, uitvoerig beschreven. Het gansche werk geeft een duidelijk geordend overzicht van de scheikundige kennis dier dagen en staat verre boven de vroegere leerboeken, die niet veel meer dan dorre opgaven bevatten van chemische praeparaten. Het werd al spoedig in de Engelsche, in de Fransche en in de Duitsche taal overgezet, en gold jaren lang als het beste en meest beteekenende leerboek der scheikundige wetenschap.

Boerhaave heeft het onwaardeerbaar voorrecht gehad, om, uitstekend voorbereid als hij was, de studie der natuurwetenschappen aan te vangen in een tijd, dat eene bijzondere werkzaamheid op het gebied des geestes zich, in goede richting, over gansch Europa openbaarde.

De grootsche ontdekkingen van Newton (1642—1727) op natuurkundig gebied; de filosofie van Locke (1632—1704), die de zinnelijke waarneming als beginsel van alle kennis aannam en daarmede eene wijsgeerige beschouwing invoerde, welke vijandig optrad tegen het toen zoo zeer geldende kerkelijke geloof; dat alles voerde tot zelfstandig en vruchtbaar onderzoek, waarbij de dwalingen van dien tijd, langs den eenigen goeden weg, bestreden en opgeruimd werden.

Newton.

Locke.

Boyle.

Op het gebied der scheikunde had ook vooral de Engelsche schrijver Boyle (1626—1691) uitnemende diensten bewezen. Hij gaf der jeugdige wetenschap haar zelfstandig karakter, en wekte tal van uitnemende mannen tot degelijken arbeid en rusteloos onderzoek op.

Onder dezen nu nam Boerhaave een gewichtige plaats in. Toen hij in 1738 op bijna 70jarigen leeftijd overleed, had hij door zijn veel omvattende kennis, zoowel op het gebied der geneeskunde, als dat der botanie en scheikunde, zich een wijdvermaarden naam en onvergankelijken roem verworven.

Linnaeus.

Omstreeks dezen tijd vertoefde in ons land de beroemde Zweedsche kruidkundige Carl Linnaeus, — na 1756, toen hij in den adelstand was opgenomen: Carl von Linné —, die in 1732, op 25-jarigen leeftijd, door de Societeit van wetenschappen te Upsala daartoe uitgenoodigd, zich naar Lapland begaf tot het instellen van een natuur-historisch onderzoek. Enkele jaren na deze reis bezocht Linnaeus ons vaderland, om in 1735, bij de later opgeheven Hoogeschool te Harderwijk, tot Doctor in de geneeskunde te promoveeren, van waar hij over Leiden naar Amsterdam vertrok. Door tusschenkomst van Boerhaave en van Burman, Hoogleraar te Amsterdam, werd hij belast met het toezicht over den rijken bloementuin — „de Hartecamp” — nabij Haarlem, toebehoorende aan de welbekende Nederlandsche familie Clifford, waar Linnaeus in de zeldzaamste kasplanten, in een uitmuntende bibliotheek en in een groote verzameling gedroogde planten een onschatbaar materiaal voor zijn studie vond. In de twee jaren, die hij aldaar doorbracht, schreef

hij zijn: „Systema naturae; Bibliotheca botanica en Hortus Cliffortianus florens Hartecampi prope Harlemum 1736; alsmede zijn Methodus sexualis en meer andere botanische werken. De door hem, volgens het sexueel-systeem, aangegeven en algemeen gevolgde plantenverdeeling is om hare groote eenvoudigheid eene ongekende waardeering te beurt gevallen.

Linnaeus verliet in 1738 ons land, om op zijn geboortegrond alda met de hoogste onderscheidingen vereerd te worden. Van af 1742 tot aan zijn dood, in 1778, was hij als Hoogleeraar in de plantenkunde aan de Universiteit te Upsala werkzaam.

Ons vaderland bezat in dien tijd reeds hoogst belangrijke verzamelingen van allerlei natuurvoortbrengselen, en onder deze had het kabinet van den Amsterdamschen Apotheker Seba een groote bekendheid. Seba was in 1665 te Etzel in Oost-Friesland geboren en de zoon van een landbouwer. Hij ontving in zijn geboorteplaats eenig onderricht in het bereiden van geneesmiddelen, waarna hij als leerling bij enkele apothekers te Amsterdam werkzaam was en later, als chirurgijn aan boord van koopvaardij-schepen, meer dan één reis naar Oost-Indië volbracht. Van dáár bracht Seba eene kostbare verzameling van voorwerpen der natuurlijke historie en vele zeldzaamheden mede. Op 32-jarigen leeftijd, deed hij te Amsterdam zijn examen als Mr. apotheker. In het apothekers-Proefboek, aanwezig in het Amsterdamsche archief, zijn op 21 Mei 1697 de praeparaten ingeschreven, die hem voor zijn proef waren opgegeven. Zij zijn de volgende:

Theriaca Andromachi.
Empl. stiptic. Carae.
Pilulae Cochiae.
Ung. martiatum.
Syr. Stoechados.

Na zijn examen, vestigde Seba zich als apotheker te Amsterdam, alwaar hij goede zaken deed en een vrij aanzienlijk vermogen verwierf door zijn uitgebreiden handel in allerlei voorwerpen van natuurlijke historie.

In 1717 kocht Czar Peter, bij zijn tweede reis in ons vaderland, voor *f* 15000 het kabinet van Seba voor Rusland aan.

De Czar, die met Seba bij zijn oponthoud in Amsterdam gemeenzaam omging, wenschte deze kostbare verzameling van opgezette land- en zeedieren, vogels, slangen en insecten, die hij meermalen met groote belangstelling had bezichtigd, naar Petersburg over te brengen, om die tot grondslag voor een natuurhistorisch museum aldaar te doen strekken.

Seba begon spoedig daarna een nieuwe verzameling aan te leggen, nog rijker en uitgebreider dan de vorige. Een portret, in mijn bezit, stelt Seba voor, op 66-jarigen leeftijd, als een krachtige persoonlijkheid. Op den achtergrond der gravure ontwaart men een deel van zijn wijdvermaard kabinet, dat hem in voortdurende briefwisseling met de natuuronderzoekers van die dagen bracht. Een eigenhandig schrijven van Seba, hierop betrekking hebbende, luidt als volgt:

AMSTERDAM, 28 Decemb. 1723.

„Hoch Edler,

Insonders Hochgeehrter Herr!

„Hie mit berichte wie das schoen nach empfang Ew. HochEdl. angenehmes schreibens gleich ein anfang gemacht ein collection von mein coquelages aus mein überflüs ein zu machen, und noch diese woche p. Postwagen an sie zu übersenden, doch kan nicht alle von diejenige, welche ex Rumphio fehlen und annotiret sein zu gleich senden, maszen darunter theyls sehr rarhe und kostbare sindt, und habe sie gleich alle in mein Kabineth, waraus keine kan heraus nehmen, doch mit der zeit wird sich occasion dazu finden um sie darin zu dienen. Diejenige was anitzo sende werde sind viel unter die Rumphius nicht annotiret noch beschrieben hat, welche aus andere gewesten gekommen sind, und Ihnen unbekand gewesen. Ich war in willens diejenige stücke, so anitzo senden werde und in Rumphio stehen nach ihre rechte pagin. zu beschreyben aber die zeit wil es mir nicht zulassen, und werden Ihre Excellenz selbsten die muhe nehmen solches nach zu sehen. Die verlangete stücke aus übersandten Cathaloge werde auch mit beyleegen, und zweyfele nicht ob es wird gefallen; nach erhält höre EH.Edl. antwort desfalls, und verbleibe mit grosse affection.“

„Ihre Excellenz

Bereitwilligster Diener:

(w. g.) ALBERTUS SEBA.“

Deze brief droeg waarschijnlijk alleen op het tweede vel, of op den omslag, den naam van den geadresseerde, daar die op dit stuk niet te vinden is.

Bovendien is in mijn bezit een door Seba geschreven kwitantie van den volgende inhoud:

„Ik ondergeschreven bekenne ontvangen te hebben van de Heer Joan Bartholomeus Riedtman, per ordre van de Heer Escher tot Zurich, voor Reekening van den Heer Johan Jacob Scheuchzer, Medicinae Doctor en Professor, ter somma van vijfhonderd veertien guldens en vijftig stuyvers Hollands courant. Hiervan twee eensluydende quitantien passeert.

AMSTERDAM den 1 November 1729.

Zegge f 514,15, Holl. Cour.

(w. g.) ALBERTUS SEBA.”

Zijn latere verzameling heeft Seba beschreven in 4 fol. deelen, met 450 gekleurde platen, onder den titel van: „Locupletissimi rerum naturalium thesauri accurata descriptio et iconibus artificiossimis expressio per universam physices historiam. Amstelodami” 1734—1735. Dit werk is door hem ook in het Nederlandsch en Fransch uitgegeven.

Tot den tekst hebben hier en daar Gaubius, Musschenbroek en anderen medegewerkt. Hij zond het 1^e deel o.a. aan Boerhaave, die dit geschenk met een brief beantwoordde, luidende als volgt:

„Aan Albertus Seba, lid van de Keizerl. Kon. Leopoldinische Carolinische en Kon. Engelsche Societeit der wetenschappen en van de Academie van Bologna, Apotheker te Amsterdam.”

„Mijn heere,

Ik heb gehad de eere op syn tyd, en wel, te ontvangen de aangenaame, beleevde, en verpligtende brief, met welkers toezendinge UWEd. my heevd gelieven te vereeren op de 28 febr. laastleden.

Te gelyk vond ik mij verrykt med de dierbaare beschenking van het eerste deel van UWEd. heerlijk werk: *Locupletissimi rerum naturalium thesauri descriptio*, hetwelk ik heb doorgesien med aandacht, en soo bevonden, dat ik my geenszins beschaamd vinde daar voor te hebben geset, dat in deze stoffe, tot hiertoe van 's werlds begin af. geen werk soo groots is ingesteld, en uytgevoerd. Jaa dat de eerste koningen in Europ niet gekend hebben soodaanige boeken, hoewel begonnen, uyt te voeren. Laat het niet beweegen, nog ontroeren, de regtmaatige vergenoeging, dien Gij billyk gevoeld, over de bysondere toevoeringe door UwEd. aangebragt ter volmakinge der kennisse van Gods schepselen, waar med syne aanbiddelykheid onse aardebol gestoffeerd heevd; dat hier, of daar by knibbelaars, en vitters, yet werd gekald, dat schaad niet aan soo devtige toestel, dat ken nooyt geweerd werden. Venus had sig volmaakt beminnyk opgetooyd, wierd van al de goden gepreesen,

Momus vond yet te zeggen op haar pantoffeltje.

God sy geloofd, die dit door UWEd. heevd wereldkundig gemaakt! En gebeden, UWEd. in voorspoed het voleyndigd te doen overleeven.

Het gedigt, dat de beroemde, en zeer geleerde, heere Gaubius heevd gemaakt op het werk, is ten hoogste goed, en heevd my gegeven het uyt-erst genoeg in het leesen: ik meene, het is seer wel, dat het daarvoor is gedrukt. Mij blijvd overig te danken voor de edelmoedige, en gantsch bij mij onverdiende, schenkaadge van soo kostbaar boek. Ik doe het med betuyging van erkentenis, en verpligting, dien ik daar voor verschuldigd ben, en blijve: desselvs vermakelijke, en leersaame beschouwinge sal my verblyden daarover, dat in myn leevtyd, en Vaderland, een man heevd gehad de bequaamheid, lust, magt en het verders vereyschte, tot het onderneemen, uytvoeren, en uytgeeven, van soo een gadeloos pronkstuk.

Syt soo goed aan my, dat gy my wel afneemd, dat ik de vryheid gebruyk dit boekje toe te senden aan UwEd. ten teeken van agting.

Waar med ik UwEd. bevele aan Gods heylige bescherminge, en blyve

Myn heere

UwEdls.

onderdaanige, en verpligte, dienaar,

H. BOERHAAVE."

LEYDE, 17²/₃34.

Door eene Commissie van Fransche geleerden, waaronder Cuvier, Geoffroy Saint-Hilaire,

Valenciennes enz. is het bovengenoemde werk in 1827 opnieuw uitgegeven.

Na den dood van Seba werd zijn prachtig kabinet in publieke veiling, bij gedeelten, verkocht en is op die wijze verloren gegaan.

Ook op meer zuiver pharmaceutisch gebied, werd in dezen tijd menige belangrijke arbeid volbracht. Het reeds sedert lang bekende werk van den allengs meer beroemd geworden Franschen Apotheker Nicolaes de Lemery, getiteld „Traité universel des drogues et simples.” Paris 1697, werd in 1743 naar de tweede oorspronkelijke uitgave in onze taal overgebracht door C. van Putten Pz., Med. Doctor, en Isaac de Witt, Chirurg. Het werk is te Rotterdam uitgegeven bij Jan Daniels Beman, onder den titel van „Woordenboek of algemeene Verzameling der enkele Droogerijen, behelzende derzelve verscheide benamingen, oorsprong, verkiezing, beginsels, voords oorspronkelijkheden en alle bijzondere eigenschappen, die in de Dieren, Planten en Bergstoffen gevonden worden”. Het is in quarto op zwaar papier gedrukt en met koperen platen versierd.

Wetenschappelijke arbeid op pharmaceutisch gebied.

Lemery's Woordenboek.

De Voorrede geeft een belangrijk overzicht van de kennis der geneesmiddelen in den toenmaligen tijd. Het volgende worde hier overgenomen:

„De kennis der enkele Droogerijen is zoo fraai en zoo verheven, dat de éelste vernuften door alle eeuwen hunne vlyt en weetgierigheid daer aen besteedt hebben: verscheide Prinsen leiden er zich op toe met groot vermaek en nuttigheit, als Mesue en Mithri-

dates; en aen deze kennis is men de eerste proeven der Geneeskunde verschuldigt: Zy is aen allen, die zich met deze wetenschap bemoeyen, doch voornamentlyk den Apothekeren of Artzenybereideren volstrekt noodzaaklyk: van haer moeten zy beginnen zoo ras zy zich aan de Artzenybereiderye overgeven, want zoo zy dien grondslag niet met behoorlyke naeuwkeurigheid hebben gelegd, vervallen zy ligtelyk in de grootste dolingen en misslagen, dien den zieke zeer nadeelig zyn. Zy moeten vooral weten, zooveel als 't immers mogelijk is, waer de Droogeryen groeyen, en van waar zy komen, dewyl de verscheide luchtstreken hare krachten zeer veel of vermeerderen of verminderen. Zy moeten haer kunnen onderscheiden door hare namen, gedaentens, zelfstandigheden, gevoel, zwaerte of ligtheit, kleur, reuk, smaek en in acht nemen, dat zy, die uit vreemde landen komen, niet vervalscht zijn: want de kooplieden, door wier handen zy gaen, dikwyls zeer winstzuchtig zynde, vervalschen haer, en weten ze zoo wel naer te maken, dat hun bedrog moeyelyk te ontdekken is, zoo men haer niet naeuwkeuriglyk beschouwt.

Derhalven — zoo eindigt deze lange Voorrede — kunnen wy aen allen, die zich met de Geneeskunde bemoeyen, niet genoeg aenpryzen om met ernst op de kennis der Droogeryen zich toe te leggen, en er de verborgen krachten in te ontdekken; alzoo het zeker is, dat er geen van alle is, die niet eene byzondere en onfeilbare kracht en hoedanigheid bezit om de ziekten te genezen."

„Ik moet bekennen dat er weinige menschen ge-

vonden worden, die ledigen tyd en middelen genoeg hebben om zich geheel en al aen deze bezigheid over te geven; doch ik ben verzekert, dat er geen Geneesheer of Artzenybereider gevonden word, hoeveel hy ook te doen mag hebben, die niet eenige byzondere kracht van 't een of ander geneesmiddel, ten minste in zyn' ganschen levensloop, zoude kunnen ontdekken, zoo hy er zich op toe wilde leggen: 't geen met'er tyd de geneeskunde zoude kunnen verryken met eenvoudiger, zekerer en krachtiger hulpmiddelen, dan die wy hedensdaegs gebruiken."

Enkele aanhalingen uit den tekst mogen voldoende zijn, om het wetenschappelijk standpunt van dit werk te kunnen beoordeelen. Men bedenke echter, dat Lemery het in het begin der 18de eeuw heeft geschreven.

„Acetum, in 't nederduitsch, azijn, Edik, is een zuur en welbekend vocht. Het wordt door een tweede gisting van den wyn gemaakt, die zynen steen ontbind en verylt. 't Is te vergeefs den oorsprong van den azyn elders te zoeken, dan in den wynsteen, omdat de wynsteen de eenigste stoffe is, die het zure zout van den wyn in zich heeft; zoolang de wyn in zyn kracht is, dryft de zwavelachtige geest, dien hy insluit, door zyne beweging den groven wynsteen naer de zyden in den grond van 't vat, en bind door zyne takachtige deeltjes den ontbonden steen zoo wel, dat hy niet dan een ligten indruk of eene aangename prikkeling kan maken op de smaekzenuwen; maer wanneer de wyn verzwakt is, 'tzy door vervliegung van een gedeelte zyner geesten, 'tzy door eene tweede

gisting, waer die ook van daen kome, ontwinden en ontbinden zich de wynsteenige of zoute deeltjes, en zetten zich uit, en overmeesteren op hunne beurt den zwavelachtigen geest, die ze als gevangen had gehouden; dan doet het zure zout, dat uit fijne puntjes is t' zamengesteld, in vryheid zynde, zyne werking, welke in eene vry wrange prikkeling bestaet, als men het in den mond neemt."

„Aurum. Sol. Rex metallorum. Goud Is het allervaste, allerzwaerste, best gebonden en kostelykste Metael van allen; het groeit in verscheide mynen op verscheide plaetsen van de weereld, maar het grootste gedeelte komt uit Peru, vanwaer het in baren of staven te Kadix door de Spaensche Galjoenen gebragt word.

Dewyl het goud het zwaerste, dichtste, best gebonden en het schoonste is van alle andere metalen, heeft men het ook altyd 't allervolmaekste geoordeelt en een zeer talryke secte van Filozofen, die men Alchymisten of Goudzoekers noemt, heeft zich ingebeeldt, dat de voortbrenging van 't Goud het einde was twelk de natuur bedoelde in de mynen; dat ze daervan was afgedwaelt door eenig toeval als ze de andere metalen had voortgebragt. Deze meening schijnt niet rechtmatig aen al de weereld, want men kan met veel reden gelooven, dat het ijzer, lood, koper, en andere metalen, die men onvolmaekte noemt, de volmaektheit bezitten, die zy moeten hebben volgens hunne natuur, zoowel als het goud. Dit gevoelen der Alchymisten heeft hen gebragt tot eene t' zamenschakeling van andere redekavelingen, die niet billyker zyn dan de eerste: zy meenen dat ze de onvolmaekte metalen kunnen vol-

maken met het gebrek der natuur te vervullen en Goud te maken. Dit is 't dat ze noemen het groote werk of het zoeken van den Filozofischen steen."

„K i n a - K i n a. Is de bast van een boom, kina-kina of *Canna perida* genaemt, die in Peru in de Provintie van Quitto op bergen by de stad Loxa wast; hy is by naer zoo groot als een kersenboom; de bladers zyn rond en getandt, de bloem is lang, roodachtig van kleur en word van een peul gevolgt, die eene platte en witte pit insluit, welke met een dun vlies omwonden is.

Daer zyn twee soorten van kina-kina, een tamme of gekweekte en een wilde; de gekweekte is verre boven den wilde te achten, de Spanjaerts noemen hem Palo de Calenturas, dat is te zeggen, het hout tegen de koortsen.

In 'tjaer 1649 werd deze bast door een Spaenschen Onder-koning uit Peru in Spanje gebragt. In 't zelve jaer bragten de Kardinaal de Lugo, en eenige Vaders Jesuiten uit Amerika gekomen, er van mede en maekten hem door geheel Europa bekend; de handel dien zy 'er meê dreven, was hun zeer voordeelig en bragt hun een' grooten winst aen; want deze droogery had het lot van alle gelukkige en heilzame middelen, die eerst voor den dag komen; men hield ze voor zeldzaam, moeyelyk te krijgen, en men woog ze toen tegen 't goud op; in dien tyd verkost men ze zelden anders als in poeder, waerschyndyk om ze verborgener te houden, en te beletten, dat men haren aert, en waervan daen ze gehaalt was, niet te schielyk zoude ontdekken; haer gewoone naem was, Poeder van den kardinaal de Lugo, of Poeder der Jesuiten.

De kina-kina moet ineengedrongen, roodachtig van kleur, die van de kaneel naerby komende, zacht en een weinig muf riekende, doch zonder den reuk te beleedigen, en bitter van smaak zyn; hy heeft veel olie en zout in zich."

Deze korte aanhaling uit Lemery's boek zij voldoende, om den aard van het werk eenigszins aan te toonen. Al is de beschrijving van de eigenschappen enz. der pharmacognostische geneesmiddelen nog zeer gebrekkig, toch ontdekt men er reeds in de eerste beginselen van een beschrijvende leer der plantaardige geneesmiddelen, die in dien tijd in de verschillende pharmacopeeën geheel ontbrak. Zelfs nog vele jaren later, vindt men in deze laatste niet anders opgenomen dan een dorre lijst van simplicia, waarin de namen, bijna zonder iets meer, voorkomen.

De in dezen tijd zich meer en meer uitbreidende kennis der geneesmiddelen, deed ook de behoefte aan nieuwe uitgaven der verschillende stedelijke pharmacopeeën levendig gevoelen.

Nieuwe Utrecht-
sche pharmaco-
pee.

Zoo werd in Utrecht in 1734 tot eene tweede uitgave der aldaar vigeerende pharmacopee besloten, die echter eerst in 1749, onder den titel van *Pharmacopoea Ultrajectina nova*, is uitgegeven. In de „Praefatio" wordt er op gewezen, dat de vroeger uitgegeven *Pharmacopoea ultrajectina* (1656) niet meer aan de eischen der geneeskundige praxis voldoet. Vele verouderde voorschriften moesten verdwijnen om voor nieuwe plaats te maken, en vooral die geneesmiddelen worden opgenomen, die in de stad Utrecht het meest gebruikt worden.

De Sectio prima bevat eene lijst van de medicamenta simplicia, waaronder „de animalia et quae ex iis sumuntur” nog met 82 artikelen voorkomen.

Zoo worden niet minder dan 13 verschillende vetsoorten genoemd, waaronder paardenvet, snoekenvet, menschenvet en hondenvet zijn opgenomen, maar ook Axungia ovis en Axungia porci. Ook voor de Fossilia en Marina is een lange lijst gegeven.

Met de Sectio quarta beginnen de voorschriften der Galenica, waaronder Extractum en Tinctura cort. Peruviani voorkomen, terwijl die der Chemische praeparaten het kleinste deel dezer vernieuwde pharmacopee vullen.

Onder de „Pilulae et Extracta” komt voor de Laudanum purum, bereid door Opium crudum met water en daarna met spiritus uit te trekken en indampen der verkregen oplossingen tot extractdikte. Bij de „Tincturae compositae” is de Tinctura anodyna seu Laudanum liquidum Sydenhami opgenomen, die bereid moet worden uit Opium Crudum, Crocus, Caryophylli, Cortex Cinnamomi en Vinum album Hispanicum, terwijl in de afdeeling „de Salibus” de Spiritus nitri dulcis voorkomt en bereid wordt door destillatie uit een vooraf gedigereerd mengsel van Spiritus nitri fortissimi (salpeterzuur) met Alcohol vini, verkregen bij de rectificatie van spiritus vini rectificatus met sal marinus decrepitatus.

Aan het onderwijs der aanstaande apothekers werd van overheidswege ook in Utrecht al zeer weinig zorg <sup>Pharmaceutisch
onderwijs te
Utrecht.</sup> besteed. De apotheek was de eenige plaats, waar de toen vereischte kennis kon opgedaan worden. Als

in 1759 een verzoekschrift aan den Raad der stad was gezonden, ten einde voor de leerlingen in de artsenijsbereidkunst de vergunning te verkrijgen om van April tot September twee maal in de week tot den stadstuin te worden toegelaten „ten einde zich te kunnen oefenen en de usualia te leeren kennen” werd dit verzoek geweigerd.

Later schijnt echter de vergunning toch verkregen te zijn, daar onder de uitgaven, waartoe een apothekersleerling was verplicht, 2 gulden genoemd wordt als jaarlijksche bijdrage voor den hortus, benevens 2 gulden en 1 stuiver voor den catalogus.

De kosten voor het apothekersexamen waren ook in Utrecht vrij hoog. De candidaat moest alle benodigdheden voor zijn praeparaten zelf bekostigen, aan de leden der Commissie presentiegeld betalen en zelfs het nazien der simpliciakast met een vrij hooge som vergoeden. Daarenboven was hij nog verplicht, de Commissie ververschingen en een maaltijd aan te bieden.

Eerst in 1797 werd die maaltijd afgeschaft.

Leidsche pharmacopee, 3e druk.

Van de Leidsche pharmacopee verscheen de derde, vermeerderde en verbeterde druk in 1751. Onder „de antidotis et opiatis” zijn opgenomen het toen nog hooggeroemde *Diascordium Fracastorii*, alsmede het *Mithridatium Damocrates* en de welbekende *Theriaca Andromachi senioris*.

Dit laatste electuarium, dat ook in de hiervoor vermelde Utrechtsche pharmacopee voorkomt, bevat 70 artikelen, waarbij *Caro viperina* (slangenvleesch) met *Castoreum*, *Mastich* en allerlei aromatische en

andere plantaardige producten, maar waaronder weder het opium, als het meest werkzame bestanddeel, moet genoemd worden. Mel Narbonense en Vinum generosum Canarinum zijn als constituenta opgegeven.

Onder de „uitwendige” geneesmiddelen in deze pharmacopee, is de Empl. ranarum, met en zonder kwik, merkwaardig. Levende kikvorschen en aardwormen, vooraf met eene bepaalde hoeveelheid wijn afgewasschen, zijn ter bereiding van deze pleister voorgescreven!

De zoogenaamde „scheikundige bereidingen” zijn verdeeld, al naar zij verkregen worden, in:

- „1^e per distillationem (aquae, spiritus simplices et compositi, olea);
- 2^e per digestionem (tincturae, elixiria, resinae);
- 3^e per sublimationem (flores benzoïn);
- 4^e per deliquium (oleum tartari);
- 5^e per incinerationem (sal absinthii, cardui bened. etc.);
- 6^e per decoctionem et crystallisationem (cremor tartari).”

Afzonderlijk worden opgegeven de bereidingen van Cornu cervi, van Spiritus salis ammoniaci (door destillatie van sal ammoniacum met sal tartari en aqua pluvialis) en van Flores salis ammoniaci martiales (door sublimatie van een mengsel uit gelijke deelen lapis haematitis en sal ammoniacum).

In het laatste hoofdstuk: „de Fossilibus” zijn de zouten aan de beurt, zooals Nitrum, Sal prunellae, Sal polychrestus (door gloeiing van zwavel met salpeter, oplossing en kristallisatie), Sal marinus, Vitriolum.

De Spiritus nitri Glauberi — Salpeterzuur — wordt bereid door destillatie van nitrum purissimum met oleum vitrioli en de Spiritus nitri cum bolo door de nitrum met bolus vulgaris te vermengen en uit een aarden retort te destilleeren, eerst bij een zachte, daarna bij eene zeer sterke hitte, tot geen roode dampen meer ontwijken.

Leidsche pharmacopee, 4e druk.

In 1770 verscheen de vierde druk der Leidsche pharmacopee. Dit is eene fraaie octavo-uitgave met een titelplaat, voorstellende: een apotheek van zeer grooten omvang, in het midden Hippocrates. In dichtmaat wordt de beteekenis der plaat verklaard. Daarop volgt de opdracht: „Dedicatio nobilissimis, amplissimis, prudentissimisque Viris Reipublicae Leidensis,” zooals die reeds was opgenomen in den tweeden druk van 1718. Daarop volgt de „Praefatio. L. B. S.,” een bericht: „Typographus ad lectorem,” waarin de uitbreiding en veranderingen dezer nieuwe uitgave worden medegedeeld, en ten slotte een latijnsch gedicht van Henr. Snakenburg en een Nederl. lofzang van Joh. Schroder, in den overdreven stijl van dien tijd. Een klein proefje ten bewijze:

„Roemruchtige Artzeny! Uw wysheid weet te ontdekken,
Al wat tot nut en heil des stervelings kan strekken;
En nu ge op Leydens grond met zooveel luister praalt,
Zult gy de burglary, en al, wat adem haalt,
Verkwicking geven in haar kwalen.” enz.

Twee jaar na de uitgave van den derden druk der Leidsche pharmacopee, en wel in 1753, verscheen bij Pieter van der Eyk, Boekv. te Leiden, de „Nieuwe

Nederduitsche Apotheek. Op eene klare en verstaanbare wyze onderwys gevende, omtrent de beste dagelyks gebruikt wordende geneeskundige bereidingen; waar inzonderheid de scheikundige bewerkingen, volgens de gronden der vermaarde Heeren Boerhaave, Geoffroy en andere beroemde Mannen, zoo duidelyk beschreeven worden, als tot nog toe in geene andere Apotheeken geschied is."

Dit boek was blijkbaar bestemd ten gebruike voor het geheele land en kan terecht de voorloopster der later gevolgde, algemeene lands-pharmacopee genoemd worden.

De onbekende schrijver verdedigt in zijn voorbericht het gebruik der Nederduitsche taal voor zijn werk gevolgd, tegenover de algemeen door de geleerden gebruikelijke Latijnsche taal, waardoor onkundigen belet werden kennis te nemen van den vooruitgang der wetenschap, daar dit volgens het oordeel van velen slechts schade en schande ten gevolge had. Hij beriep zich echter op verschillende autoriteiten, die meenden dat het beter was „de onkundigen door boeken, in eene voor hen verstaanbare taal beschreven, eenigzins te hulpe te koome."

Het werk vangt, als alle pharmacopoeën van dien tijd, aan met de opsomming der „Enkele geneesmiddelen" waarbij geene beschrijving voorkomt, die toen trouwens, zooals reeds is opgemerkt, slechts in enkele boeken, en natuurlijk nog altijd in gebrekkigen vorm te vinden was, daarentegen worden wel de geneeskrachtige eigenschappen opgenoemd.

Zoo vindt men hier bij de kina :

„Quinquina, Arbor febrifuga, Cortex Peruvianus
 cujus pulvis dicitur: Pulvis Patrum, Jesuiticus, Car-
 dinalis de Lugo; Specificum vegetabile, (koortsbast,
 kina) welkers poeder, dikwerf, om het voor onkun-
 digen te verbergen, met verscheide vreemde namen
 uitgedrukt word; is een zamentrekkend versterkend,
 en om de tusschenpozige koortsen uit te roeien, vrij
 zeker, thans zeer gewoon, en hoog geagt geneesmiddel.”

Bij de Nux Vomica (Braak-nooten, Kraansoogen)
 wordt vermeld:

„Zyn allen viervoetigen dieren doodelyk, maar voor
 de menschen niet gevaarlyk; hoewel ze, onzes weetens,
 nooit inwendig gebruikt worden.”

Bij „de Dieren en Dingen, die van dezelve gebruikt
 worden” zijn onder „Adeps” niet minder dan elf vet-
 soorten opgenoemd. Het slangenvet — „Adeps vipe-
 rinus” — dat als zweetdrijvend en pijnstillend, zoo in- als
 uitwendig, geroemd wordt, en zelfs het menschenvet
 — „Adeps hominis” — dat verzacht, zuivert en geneest,
 zijn daarbij niet vergeten.

De verdere indeeling en behandeling, onderscheidt
 dit boek overigens niet van de hier vermelde phar-
 macopeeën uit dien tijd.

In 1766 werd een tweede, verbeterde druk van deze
 „Apotheek” door denzelfden uitgever bezorgd.

Onder de pharmaceutische litteratuur van dezen tijd,
 verdient voorzeker de oorspronkelijke arbeid van onzen
 landgenoot, den Apotheker K o r n e l i s E l z e v i e r,
 te worden vermeld.

Deze schrijver — geb. in 1700 — was tevens een
 verdienstelijk dichter en letterkundige.

Zijn woordenboek werd in 1755 te Amsterdam, in twee zware quarto deelen, uitgegeven, onder den titel van: „Lexicon galeno chymico-pharmaceuticum, of, Apothekers woordenboek, vervattende de voorschriften der samengestelde geneesmiddelen, die in alle bekende Dispensatoriën worden aangetroffen.”

Het werk is samengesteld uit velerlei bronnen, als het „Antidotarium Weckeri, Romanum; het Armenarium Med. Chym. Mynzichti; het Dispensatorium Austriaco-Viennense, Brandenburgicum, Valeri Cordi en van Quirinus Aug. de Tordona; de Lexicon van Jungkenus en van D. de Spina; de Pharmacopoea Almeriana, Altenburgensis, Angustana, Antverpiensis, Argentanea, Bateana, Blancardi, Bruxelliensis, Francofurtensis, Fulleri, hodierna Ratisbonensis, Indica, Leidensis, Leovardiensis, Londinensis vetus en nova, Norimborgensis, Parisiensis, Persica, Regia M. Charraz, Regia Zwelferi, Scroderi, Ultrajectina vetus en Viennensis.”

Ook heeft de schrijver gebruik gemaakt van de Beschrijvingen van Aug. de Sala, Barbette, Diemberbroek, Halmale, Hofmannus, le Mort, Marchand, Sexuertus, Valerius Cordus, Verbrugge, alsmede van de Collectanea Chymica Leidensis, Fasc. Med. Sing. Cnoeffelii, Luminare Maj. Joan Multoni, Miscella curiosa Germ., Thesaurus aromatiar. P. Suardi en de Thesaurus Pharm. Hofmanni.

Naast de voorschriften uit bovengenoemde boeken, heeft Elzevier tal van opmerkingen en verbeteringen aan zijn werk toegevoegd, terwijl het geheel van veel inspannenden arbeid getuigt. Zijn „Voorreden aan

den bescheiden lezer" is kenmerkend voor zijn tijd en voor de allengs ontwakende inzichten aangaande de kennis der geneesmiddelen.

Elezevier schrijft aldaar o. a.: „Ik had gedacht een wydloopige verhandeling voor dit werk te plaetsen, en daarin aan te toonen, dat het Bijgeloof, de Onkunde en de Baetzucht, de grondoorzaken zijn, dat de Pharmacie zoolang onverbeterd is gebleven, en nog niet verbeterd wordt.

Doch ik werd van een ander besluit, eensdeels, omdat ik in de aentekeningen onder elk voorschrift, in het werk zelf, myn gedachten reeds heb geopenbaard, die ik onnoodig oordeel hier weêr te herhalen; ten andere, omdat ik van voornemen ben (zoo het God wil) een werk over de enkele geneesmiddelen (simplicia), die in myn Kabinet zyn, te schryven, en daer alles naeuwkeurig te onderzoeken.

Van een naeuwkeurige kennis der Enkele Geneesmiddelen hangt alles af. Ontelbare schryvers, gelyk Ranauw, Plucke, Lemery enz., hebben voorlang op goede gronden gezegd en geschreven, dat aan veele dingen door een soort van bygeloovigheid krachten worden toegeeigend, die ze niet bezitten. Men nam voor dezen acht op den invloed der sterren, op de kleur, op de gedaente en diergelyken. De Rhabarber, de Curcuma en diergelyke geele dingen, dienden tegen de Gal, omdat ze geel zyn; de Agaricus werkt op de slym, omdat die wit is; de Citroenen versterken het hart, omdat zy de gedaente van een hart hebben; (doch hoe sluit die gelykenis?) het Longekruid (Pulmonaria) is voor de long dienstig, omdat het gelyk

de long met vlakken voorzien is; de Krieken van over zee (Alkekingi) past men de blaes toe, omdat ze in een blaesje besloten zyn, enz. (want waar zou ik eindigen?) Ik beken dat de uitwerking van veelen dezer genoemde zaken, midts behoorlyk bereid zynde, aen de verwachtingen voldoet; maer niet, omdat ze geel, wit, gevlekt, hartvormig of in blaesjes besloten zijn." ¹⁾

„Men heeft tyden gezien, waer in men gebruik hadt, de met stuipjes gekwelde kinderen, fyn bladgoud, tot een fyn poeder gewreven, in te geven, met een goed gevolg; maer is die goede uitwerking toe te schryven aen dit versterkend vermogen, dat men het goud toeëigende?

Het goud tot poeder gebragt, is een zuurbrekend middel, (volgens Lemery), zal men dan hetzelfde werk ook niet en zelfs beter, verrichten met andere zuurbrekende Enkelden (simplicia) gelyk Korael, Kreeftsoogen, Paeoniewortels enz., die zoo kostbaar niet zyn? Ik geloof ja!"

„De kracht van een enkeld geneesmiddel bestaet niet altyd in een daer van door kunst afgezonderd deel. De Mentha, Melissa, Kaneel, Kruidnagels, Moskaetnoot en andere dingen, die fyn en vlug van reuk

¹⁾ In een bij Baillièrè et fils te Parijs, in 1888, verschenen *Traité d'omo-homoeopathie*, par le docteur Conan (Meriadec), wordt het oude systeem van Porta, waarbij uit het uiterlijk der plantendeelen tot den aard van hare geneeskracht besloten werd, in volle eer hersteld en o. a. de koffieboon en de noot, die in haar uiterlijk op den vorm onzer hersenen wijzen, als geneesmiddelen geroemd, die op deze inwerken. Zelfs van de planeten, wordt de invloed op den mensch nog in het breede beschreven en geroemd.

zyn, hebben hun grootste vermogen in den vluggen olie besloten, en derhalve kan men een goeden Geest, een heilzaam water en een krachtigen olie daer uit halen; maar het extract daer uit is onkrachtig en derzelve vast zout kan niet meer uitwerken, als gemeen sal tartari."

"De Borago, Lactuca, Solanum, Endivia, etc. zyn verkoelende of liever koude kruiden: dat is waar; maar waerom? Deze dingen hebben veel wezentlyk zout (sal essentielle) in zich: doch dat zout klimt niet door den helm, als men er het water van overhaelt; het blyft op den bodem van den ketel liggen; want uit het overschot kan men het wezentlyk zout bereiden van het kruid dat men heeft gedestilleerd: des meest alle die waters in wezentlyke kracht niet hooger te achten zyn, dan gemeen rivier- of regenwater."

"Het Mostaerdzaed is scherp: bittere amandels bitter; doch de oliën daer uit geperst, zyn zacht en mals. Derhalve bestaet de bitterheid niet in het olieachtige, maar in het meelachtige deel; (ik noem het dus, hoewel ik beken niet te weten of het eigentlyk zoo is). Ik zeg dat om de verwondering weg te nemen van sommige menschen, die verwonderd waren dat ze een zoeten olie uit bittere amandelen persten. Echter destilleert men een scherp geest uit de bittere amandelen en het mostaerdzaed."

"Ik wensch dat de geneesheeren en apothekers proeven doen en natuurkenners worden; want zonder Natuurkunde is een geneesheer of apotheker niet bekwaem, en met dezelve kan men ontelbare zaken

uitvinden, de genezing gewisser en min kostbaar maken. Maar zoolang men naer de starren ziet, en geen acht slaat op hetgeene voor de voeten ligt, is er geen beterschap te verwachten; en zoo lang de Baetzucht meester speelt over de liefde tot zyn evenmensch, is deze niet te hopen."

"Als men mij vraegt of alle winkelbereidingen, tot één toe, in myn Lexicon zyn beschreven, zoo antwoord ik, dat ik alle Winkelboeken (dispensatoriën) heb gebruikt die te vinden waren, hebbende geen kosten noch moeite gespaerd om te krygen die my ontbraken, b.v. de Pharmacopoea Viennensis, die op eene zware boete niet uit Oostenryk mag gevoerd worden, heb ik echter, hoewel met veel moeite en kosten, gekregen."

"Ik heb de Nederduitsche Tael, de krachtigste en rykste Tael die bekend is, en die alleen door weinige Nederlanders volgens de eigenschap verstaen wordt, verkozen. Dat is my tot een feil aangerekend, doch de Grieken, Latynen en Arabiers, hebben in hunne Tael geschreven en de konst den verstandigen voor het oog gesteld: Waarom zou ik dan het Nederduitsch niet mogen gebruiken? Ik schryf voor Nederlanderen, voor Hollanderen, ja zelfs voor Vlamingen en Brabanderen, doch het is myn schuld niet als die geen Nederduitsch verstaen. Willen zy myn werk verwerpen omdat ik niet in het Latyn schryf, het zy zoo, ik schryf voor myn Vaderlander!"

's-Gravenhage gaf in 1758 de derde verbeterde en vermeerderde uitgave van zyn in 1659 en in 1738

Haagsche pharmacopee, 3e dr.

verschenen en reeds vermelde dispensatoria, onder denzelfden titel van *Pharmacopoea Hagana*. Zij is ook nu uitgegeven door de stadsdoctoren, met instemming van de overige te 's Hage practiseerende geneesheeren, en opgedragen aan Burgemeesteren der stad.

De vijf bedoelde stadsdoctoren ontvingen nu voor hunnen arbeid, gezamenlijk 80 Ducaten.

Deze vernieuwde pharmacopee getuigt in vele opzichten, boven hare voorgangsters, van een meer wetenschappelijk streven.

Op de „Praefatio” volgt een lijst „nominum auctorum citatorum,” waarnaar verwezen wordt bij de zeer korte omschrijving der plantaardige voortbrengselen en die dus een belangrijk overzicht geeft van de botanische litteratuur van dien tijd.

De inhoud is verdeeld in verschillende hoofdstukken, omvattende: de *vegetabilia officinalia*; de *animalia eorumque partes officinales*; de *fossilia* en de *metalla et quae ex his fiunt*. Onder deze laatste vindt men: *Semi metalla officinalia*, *Sulphura*, *Betumina officinalia*, *Sales officinales et quae ex his fiunt*, *Terrae*, *Lapides* en *Marina officinalia* met *Corallium*, *Muscus corallinus* alsmede *Spongina*.

De Index wijst niet minder aan dan 11 aceta, 57 aquae, 17 balsama, 13 conservae, 10 elixiria en 23 emplastra. De *Emplastrum, dictum Diapalmae*, wordt bereid, door oude olijfolie met een gelijk gewicht goudglit en onder toevoeging van water te koken tot het goudglit is opgelost, waarna $\frac{3}{4}$ reuzel moet bijgevoegd worden. Verder treffen wij aan 17 extracta, 6 muc-

lagines, 40 soorten spiritueuse destillaten en 38 syrupi.

De Theriac komt als Theriaca Andromachi Senioris met 65 ingrediënten voor, waaronder Opium en Castoreum, voorts de Theriaca Edinburgensis met 11 artikelen en de Theriaca Diatesseron, die slechts uit 5 artikelen bestaat. Bovendien behoort bij dezen geneesmiddelvorm ook de hier opgenomen Mithridatium Damocrates, een opiaat met 50 ingrediënten, grootendeels aromatica met het onontbeerlijke opium.

Van tincturae zijn er niet minder dan 55 opgenomen en van trochisci 15.

Van deze Pharmacopoea Hagana werd in 1762 eene Nederlandsche vertaling uitgegeven door den boekverkooper Ducros, waarvan het gebruik echter op grond der vele daarin voorkomende fouten werd verboden.

Tusschen de Haagsche stadsdoctoren en het apotheekersgilde aldaar ontstond nu en dan een zeer gespannen verhouding. Zoo ontving de Deken van het

gilde, in dato 15 Januari 1747, het volgende schrijven:

„Vermits wy stadsdoctoren van 's Hage met veele surprise gezien hebben zeker papier inhoudende eene ordonnantie van het zoogenaamde Kermes Minerale, als een voorschrift om zich naar te richten, aan de Apothekers toegezonden en uitgegeven op den naame van het Collegium Pharmaceuticum (beginnende dus niet minder arrogant en fastueus als indecent, vermits die naam alleen gegeven word aan de gezamenlyk vergaderde stadsdoctoren, Deken en Hoofd mannen van het Apothekersgilde ter praesentie en onder praesidie van een der Ed. achtb. Heeren Burgemeesteren

Haagsche doctoren en apothekers.

en dien volgende klaarblykt, dat gylieden buiten deze vergadering alleenlyk niet geconsidereert worden als Deken en Hoofdmannen van het Apothekersgilde) hebben wy goedgevonden, zonder zoo min over dit als over den verderen inhoud van hetzelve, waarop in verscheidene opzichten eene menigte remarques zoude kunnen gemaakt worden, verder in detail te komen, ulieden maar alleen indachtig te doen zyn dat zulke attentaten tegen plicht en buiten uwlieders bereik op de eere der Doctoren, en zulke inbreuken en volkomen nieuwheden tegen derzelve algemeen recht, inzonderheid tegen het speciale gequalificeerde recht der stadsdoctoren, tegen de Keuren van de Ed. Achtb. Heeren van de Wet van 's Hage, tot hiertoe altyd in stand geweest, en eindelyk tegen de Privilegien in het generaal aan Doctoren door den Souverain gegeven, van geene andere uitwerking kunnen zyn, als van disordre en dissensie.

En schoon Gylieden hier van zekerlyk overtuigd zynde eenige billyke represailles verwachten mocht, hebben wy nochtans den zachten weg voor alle andere in deze wel willen inslaan, ulieden serieuslyk vermaanende het gemelde gedrukte papier onder den naame van de Lescriptie van het kermes minerale aan alle de hier woonende Apothekers, niet alleen zonder onze kennisse toegezonden, maar ook zonder onze toestemming of de minste approbatie van de maniere van bereidinge van dat middel. . . . wederom te laten ophaalen en teffens in 't vervolg" enz.

Het Haagsche archief vermeldt niet, wat op dit schrijven is gevolgd. Waarschijnlijk is het, dat het gilde-

bestuur zich niet heeft verwaardigd er op te antwoorden ; maar wel is gebleken, dat het geschilderde bord, met het gewraakte opschrift „Collegium pharmaceuticum”, voor de buitenste kamerdeur van het gilde werd geplaatst.

In latere jaren schijnt de verhouding tusschen beide colleges echter weer vriendschappelijk te zijn geweest, en kwamen toen stadsdoctoren vaak ten maaltijd bij het apothekersgilde, waarbij ook de Burgemeester nu en dan tegenwoordig was. Bij deze maaltijden ontbrak het voorzeker niet aan opgewekten kout. 's Gravenhage toch bood daartoe ruimschoots gelegenheid aan, ook op geneeskundig gebied. Zoo hield in 1760 een beruchte kwakzalver — een zekere zich noemende Graaf de Saint-Germain, die ook voorgaf diamanten te kunnen maken — aldaar, in het Hotel Marechal de Turenne, séances, waarin hij, voor een onfeilbare verjongingskuur, een middel aanpreeps en verkocht, dat uit sennebladen, venkel- en anijsvruchten, alsmede uit cremortartart bestond, en dat nog in onzen tijd als Saint-Germain thee bekend is.

Sedert 1750 was te 's Gravenhage, op verlangen der stadsdoctoren, de inspectie der apotheken ingevoerd, op grond van de herhaalde teleurstellingen, door de geneesheeren ondervonden bij de uitvoering hunner voorschriften. Bij hun verzoek wezen zij er op, dat dergelijke inspectie reeds plaats had in alle voorname steden, vooral in de provincie Holland, en in het bijzonder in de stad Leyden. Naar aanleiding hiervan, werd, op 9 Juni 1750, eene Ordonnantie vastgesteld, waarin de inspectie werd geregeld, en opgedragen aan de stadsdoctoren, met den deken en de hoofd-

Inspectie der
apothekers te
's-Gravenhage.

lieden van het apothekersgilde. De inspectie zou geschieden ten allen tijde. De apothekers kregen vooraf daarvan bericht en moesten dan zorgen present te zijn. Zij moesten alles bereiden volgens het Haagsche dispensatorium, behalve de Theriac en Mithridaat, die van wege het gilde werden gereed gemaakt.

Dr. Schwencke
en zijn hortus te
's Gravenhage.

In hetzelfde jaar deed de Haagsche geneesheer, Dr. M. W. Schwencke, het verzoek, om den titel te mogen voeren van Professor Botanices. Schwencke had voor eigen rekening zijn tuin tot een hortus medicus doen inrichten, en gaf, voor aanstaande chirurgyns en apothekers, lessen in de botanie. Hem werd van wege het stadsbestuur eene toelage verstrekt van 500 gulden 's jaars, onder verplichting om in zijn tuin voortdurend publieke lessen te geven, zonder eenige contributie te mogen vorderen, en tevens genoemden tuin, alsmede den tuinier, voor zijn kosten te onderhouden.

Pharmaceuti-
sche examens
aldaar.

Uit hetgeen omtrent de examens in dien tijd te 's Gravenhage te vinden is, blijkt, dat om als apotheker aldaar te worden toegelaten, vereischt werd:

- 1°. kennis der Latijnsche taal;
- 3°. herkennen van levende planten, welk onderdeel van het examen alleen des zomers kon plaats hebben.

Na gunstigen afloop werd de candidaat toegelaten tot de manuale proef, bestaande in het bereiden van eenige composita, als tabellae, unguenta, emplastra, ook wel electuaria, waarnevens ook enkele chemische praeparaten moesten bereid worden, zooals Mercurius dulcis, Lapis infernalis etc.

Deze examens werden afgenomen in tegenwoordig-

heid van een magistraatspersoon, ten overstaan van stadsdoctoren, door deken en hoofdliden van het apothekersgilde.

Streng schijnen de Haagsche examinatoren niet geweest te zijn. Dikwijls vindt men opgegeven, dat de candidaat niet voldaan hebbende, toch toegelaten werd, onder voorwaarde van zich te blijven oefenen om daarvan later bij een soort van her-examen blijken te geven.

In 1793 werd het theoretische examen, dat in onbruik geraakt was, hersteld op voorstel van den Burgemeester en met goedvinden der beide colleges, dat van stadsdoctoren en dat van het apothekersgilde. Er is niet opgegeven, waarin dit theoretische examen bestaan heeft. Dat het Latijn daartoe niet werd gerekend, blijkt uit eene opgave van de apothekers, die na 1793 geëxamineerd zijn, waar, bij de opgave der vakken waarin de candidaten voldeden, het Latijn afzonderlijk naast het theoretische examen genoemd wordt.

Te Maastricht kwam eerst in dezen tijd — het midden der 18de eeuw — en niet dan langzaam, eenige wettelijke regeling in de uitoefening der artseneij-bereidkunst tot stand. De oudste bepalingen betreffen slechts het beëedigen van apotheken en het visiteeren der winkels door stadsdoctoren, vergezeld van een paar leden van den Raad der stad.

Wettelijke bepalingen te Maastricht.

In 1760 werd het gebruik der Luiksche pharmacopee (gedrukt tot Luik by Everard Kints in 1741) verplicht gesteld, en tegelijk het zoogenaamde Troys gewicht uitsluitend ten gebruike toegelaten. Tevens

Luiksche pharmacopee van 1741.

Apothekers-
gilde te Maas-
tricht.

werd toen bepaald, dat zich niemand als apotheker zou mogen vestigen, dan na door stadsdoctoren geëxamineerd en door den Raad geadmitteerd te zijn. Kort daarop werd door een aantal Maastrichtsche apothekers geklaagd, dat er inbreuk op hunne rechten werd gemaakt door doctoren en anderen, die geprepareerde medicamenten verkochten. De Raad der stad stelde dit request in handen van de Ordinaire Gedeputeerden, wat ten gevolge had, dat de apothekers te Maastricht, van 1 Maart 1762 af, tot een afzonderlijk gilde werden vereenigd, dat zich had te gedragen naar het volgende reglement:

Wetten oft Statuyten van het toekomstige
Broederschap der apothekers en
Drogisten te Maastricht.

I.

„Eerstelyck sal niemand binnen deze stad vermogen apoteeckers of drogerie winckel te houden of te openstellen dan die borgers dezer stad zyn en by requeste van den Ed. achtbaren Raad, daartoe versogt en verkregen hebben consent en permissie op poene van tien silvere ducatonen, de helfte ten behoeve van dit broederschap en de andere helfte te verdeelen met het Rooms armenhuys en de Gereformeerde Diaconie.”

II.

„Daar sal nu voortaan een apart Broederschap der apothekers zyn, waarover twee Deekens ofte meesters zullen zyn, eenen Luyxen en den anderen Brabandsen,

alle twee jaaren soo als die van d'andere ambagten door de Heeren Borgemeesters aan den Ed. Achtb. Raad voor te stellen om verkoozen te worden."

III.

„Dat alle apothekers en drogisten alreeds hier resideerende sullen gehouden wesen haare naemen te laten aenteecken en op 't boeck van 't Broederschap inwendig den tyd van 14 dagen, voor welke aantekeninge zy zullen betaelen eenen halven Ryxd^r tot d'onkosten van deze aanstaande Broederschap en dat die welke voorseyde aantekeninge inwendig den bestemden tyd niet zal hebben geffectueert, sal vervallen in eene amende van vier silvere ducats, te verdeelen als art. I."

IV.

„Vermits het groot getal der apothekers en drogisten thans in deze stad bevondende wordende sal nogh voor eerst geenen nieuwen geadmitteert worden, al hoewel er sig aan den Ed. Achtb. Raad mogten adresseren, die de noodige qualiteiten daartoe vereycht besaeten, ten waere voors^t getal dusdanig quaemen te verminderen, dat den Ed. Achtb. Raad noodsakelyk vond van 'er nieuwen te admitteren, in welcken gevalle de soonen der afgestorvene apothekers ceteris paribus altyd sullen geprefereerd worden."

V.

„Niemand sal tot apotheker of drogist worden geadmitteerd, tenzy hy alvorens syn examen en proeff sal

uytgestaen hebben voor de twee stadsdoctoren, de twee deeckens ofte meesters van deze Broederschap en nog een door haar te assumeren apoteker oft een drogist respectivelyk wanneer een apoteker ofte drogist geexamineerd sal worden."

VI.

"Voorseyde proeve der apotekers sal bestaan in vier ofte vyff composita galenica en twee chymica, dry syroopen, pleysters, pillen, unguenta, etc., nae tyds gelegenheyt te vervaardigen en daarvoor te betaelen twintig guldens, te verdeelen als volgt jeder stadsdocter vier guldens, jeder Deecken der gilde en geassumeerde drie guldens, den secretaris van 't Broederschap twee guldens en den knaap eenen gulden, daarenboven ten behoeve van 't Broederschap in cas van admissie zestig guldens. Blyvende d'oncosten der praeparatie van voors^t proeve ten laste van den candidaat en in cas die geenen den welken voorseyde proeff doen doch onbequaem bevonden wierd, heeft hy geen regt om restitutie van penningen te eyschen, nog mag geen winckel opsetten, maer mag sig op nieuws aen voors. examineurs adresseren om syn proeff te doen."

VII.

"Niemand sal tot voorseyde proeve toegelaeten worden, tenzy hy met goede certificaten aen stadsdoctoren en meesters van dit Broederschap verthoont hebbe, dat hy drie jaren als leerling en ten minsten twee als meester of winkelknegt by eenen of meerdere

voornaeme meesters getrouwelyck hebbe gedient en der Doctoren recepten en ordonnantiën, leesen, verstaen ende deselve soo als behoord verveerdigen can, sullen die geene die sig alhier als leerling sullen aangeven, betalen drie guldens voor 't aantekenen en voor de leerbrief vyff guldens."

VIII.

„Alle apotekers sullen beloven by eede dat sy niet alleen alle haare medicamenten volgens de Luyxe Pharmacopoea door den Ed. Achtb. Raad by resolutie van den 1 December 1760 goedgekeurt na haare beste kennisse getrouwlyk prepareren, vermengen en uytleveren sullen, maer ook alle recepten stiptelyk en nauwkeurelyk sullen vervaardigen, en niet naer hun eygen goedvinden en wel besonderlyck agt neemen van geene decoctien ofte infusien in copere vaten te prepareren, oock sullen deselve alle hunne spiritussen, essentien, tincturen, elixirs selfs moeten prepareren, sonder deselve van elders te laten komen, nog te mogen toelaeten dat hunne vrouwen of dogters eenige medicamenten vercoopen oft prepareren sullen, soo nogtans een doctor jetwes volgens een ander Pharmacopoea begeerde vervaardigt te hebben, sal den apoteker gehouden wezen sulx te doen, mits houdende voorn. compositie apart op poene ter contrarie van vier silvere ducaton te verdeelen als hier voor."

IX.

„Sullen verders de apotekers gehouden wesen haare winkels te voorsien met alle de medicamenten soo

simpele als gecomponeerde in de voorn. Pharmacopoea vervat, ten minste die composita dewelcke reeds door den Ed. Achtb. Raad zyn vastgesteld ofte nader vastgesteld staan te worden op poene dat die door de visitateurs daer aen in gebreecke bevonden sal worden, de eerste reyse te verbeuren een silveren ducaton ten behoeve van stads finantie, voor de tweede reise en meerdere soo als geordoneert is by Ress. magistraal van den 1^{en} Xber 1760.

Desen articul sal oock plaats hebben als oock de boete daarby vervat ten opsigte van die, welke sig van ander als het onlangs geordonneerde gewigt sullen bediend hebben, oock tegen die gene de welke sullen excederen den prys der drogues en composita, die by de bovenstaande Luyxse Pharmacopoea de waarde van eenig medicament merkelyck quam te verhoogen ofte te verminderen, in welck geval den prys van den Ed. Achtb. Raad sal worden vastgesteld."

X.

„En sal ten dien eynde door stads doctoren eens ofte meermaels in 't jaer goed onderzoek gedaan worden in alle de drogisten en apotekers winckels en door deselve alle quaede simplicia en composita moeten weggenomen worden sonder dat yemand daar yets mag tegenseggen, doende verders de visitateurs rapport aan den Ed. Achtb. Raad, om naar exigentie van saken tegens de nalatige voorsien te worden en worden de stadsdoctoren verders geauthoriseerd buyten de ordinaire visitateurs andere visitateurs te meugen doen,

soo als deselve ten meesten nutte sullen bevinden te behooren."

XI.

„Indien het gebeurde dat eenige doctor ordonnende yets dat niet in het gebruyk en waare ofte dat den apoteker niet en hadde, sal den apoteker niet vermogen quid pro quo te neemen maer gehouden syn aan den doctor te vraegen wat hy in plaetse van dien wil genomen hebben en ingevalle den doctor niet waare te bekomen, sal hy met een ander doctor be- raadslaen wat best daervoor behoorde genomen te worden, op verbeurte van vier silvere ducaton te verdeelen als hier voor by art. I."

XII.

„Geene apotekers, drogisten ofte andere personen, welke die ook soude mogen zyn, sullen voortaan vermogen eenige inwendige medicynen voor te schryven, ordonneren, geven ofte voor sieken te practiseren als medicinae doctores ofte licentiaten, gepromoveerd op eene aensienlyke bekende universiteyt, op eene boete van vier silveren ducaton, telkens te verbeuren ten behoeve en te verdeelen als in art. I."

XIII.

„Item sal een apoteker wel vermogen plaasters, pappen en stovingen te prepareren, sonder deselve nogtans te mogen apliceren, tenzy in saake van cleen gewigte, en voorts sal geen doctor, geen chirurgyn, geen apoteker, geen drogist des eenen in des anderen ampt ofte functie treden, op poene van thien goud gls voor d' eerste reyze en van arbitratie straffe voor

recidiviteyt, soo als geordonneert is by magistrale Resolutie van den 4^{en} September 1651."

XIV.

"De weduwen der drogisten en apotekers sullen haare winkels met eenen meesterknecht ofte een harer soons daer toe in staat en in voegen als hier boven geexamineert en geadmitteert zynde en zyn proeve gedaan hebbende, mogen onderhouden, en nevens den meesterknecht eenen leerjongen setten en dat zoo lange het haar gelieven sal, ofte dat zy haar ten anderen huwelyck quaeme te begeven, dog soo het geval dat eene weduwe haren winckel verkogde ofte uit de neeringe scheyde, sal sy daarnae geenen winckel vermogen wederom op te setten, sonder hervorens daarvan op nieuws gevraagt en bekomen te hebben permissie van den Ed. Achtb. Raad."

XV.

"Een meesterknecht als vooren geexamineerd en geadmitteert zynde, sal niet vermogen binnen dese stad voor sig selven eene drogerie nogte apotekers winckel op te setten, ofte sig op een ander winckel te vervoegen, voor en al eer syn huurtyd met de wed^e aangeaan, geexpireerd sal zyn en nae die tyd winckel voor sig selven opsetten, sal sig schriftelyk conformeren aan het geene hier vooren gestatueerd is."

XVI.

"Niemand sal mogen aanneemen een knecht die by een ander drogist ofte apoteker ofte denselver weduwen binnen dese stad aangenomen en verbonden is gedurende den tyd van het verband, tenzy met schriftelyck

consent van dien aan wien hy verbonden was, op poene dat een knecht contrarie doende, ofte een meester ofte desselfs weduwe in dier voegen eens anders knecht aannemende, yeder verbeuren sullen vier silvere ducats te verdeelen als art. I."

XVII.

„En sullen alle drogisten en apotekers ofte weduwen derselver sig van eenen nieuwen knecht versierende, daarvan kennisse geven aen de regerende meesters van dit Broederschap, ten eynde desselfs naem aengeteeckent worde, sullende voor gesegde aanteeckeninge telkens betaalen twee schellingen ten behoeve van het Broederschap, sullen deselve verders gehouden zyn aan voors. dit Reglement teffens voor te lesen opdat hy weete waer nae sig te reguleren, en voor de fouten door haare gesellen begaan instaan en recherchabel wesen."

XVIII.

„Tot vermydinge van ongelucken sal geen drogist nogte apoteker het arsenicum ofte rottencruyt ofte eenig ander vergift, alsmede opium en andere periculouse medicamenten an jemand meugen vercopen, tenzy aan bekende personen, en mits van deselve daarvan nemende een geteeckent briefje om sig daar mede te kunnen verantwoorden, en sullen verders gehouden wesen alle vergift, alsmede opium en andere periculouse medicamenten in haar winckels apart te bewaren daar niemand toegang heeft als den meester, drogist ofte apoteker alleen, op poene van twaalf silvere ducats by jeder contraventeur te verbeuren ten behoeve en te verdeelen als by art. I."

XVIV.

„Sullen oock niet vermogen sonder speciaal voorschrift ofte onderteeckeninge van een doctor, eenige violente purgation, braakmiddel, vrugt- en stonden-dryvende ofte slaapmiddelen uyt te reycken op poene als art. Precedenti.”

„Reserverende sig den Ed. Achtb. Raad de magt van altoos dese pointen te mogen veranderen, vermeerderen, verminderen, na exigentie van tyd ende plaatse.”

Dekens van
het Maastricht-
sche Gilde.

Acht dagen na de uitvaardiging van bovenstaand Reglement werden tot eerste dekens van het Gilde benoemd:

Van Luiksche zijde:	Van Staatsche zijde:
Frederick Heuckeluis,	Carel Paters,

die den 25 October van hetzelfde jaar werden gecontinueerd; vervolgens werden benoemd in:

1764 N. Royen	en Carel Paters.
1766 " "	" Jan Paters.
1768 " "	" " "
1770 Johan Hasselenberg	" Gerard Dolman.
1772 F. Minckelers	" " "
1774 J. H. Hasselenberg	" " "
1776 F. Minckelers	" " "
1778 " "	" " "
1780 " "	" R. Dolman.
1782 Laur. Minckelers	" R. Dolleman.
1784 Johan Proyen	" N. Dolleman.
1786 " "	" " "
1788 " "	" " "

1790 N. du Moulin en D. Dolman.
 1792 „ „ Coninx.

In 1794, toen eene nieuwe benoeming zou plaats hebben, was de stad belegerd en ging deze aldra in handen der Franschen over, die alle gilden afschaften.

Onder de Maastrichtsche Apothekers wordt de naam van Joannes Petrus Minckelers steeds met eere genoemd. Aan hem toch wordt de uitvinding van het lichtgas toegekend. Hij was de zoon van den Apotheker Laur. Minckelers, den gildedeken in 1782 vermeld, en is vele jaren als Hoogleeraar te Leuven werkzaam geweest. Na de opheffing van deze Hoogeschool, vestigde hij zich als apotheker in de zaak van zijn vader, welke apotheek hij tot aan zijn dood in 1824 heeft voortgezet.

Joannes Petrus
Minckelers.

Tijdens zijn professoraat werd hem door den Hertog van Arenberg opgedragen, om een onderzoek in te stellen naar de meest geschikte gassoort voor het vullen van luchtballons; talrijke proeven werden door hem genomen met gassen, verkregen door droge destillatie der meest verschillende stoffen, toen hij den 1sten October 1783, bij het verhitten van steenkolen in een geweerloop, een gas verzamelde, dat zich, behalve door zijn soort. gewicht, ook door groote brandbaarheid onderscheidde.

In 1784 publiceerde Minckelers de resultaten van zijn omvangrijken arbeid, onder den titel van: „Mémoire sur l'air inflammable, tiré de différentes substances,” en het is bekend, dat hij sinds dien tijd jaarlijks zijn collegezaal door middel van steenkolengas ver-

lichtte. Jaren lang voor den Engelschman Murdoch, of den Franschman Lebon, heeft dus Minckelers het lichtgas uit steenkolen bereid.

Terecht heeft dan ook de Gemeenteraad van Maastricht, ter eere van de nagedachtenis van haar beroemden stadgenoot, zijn naam gegeven aan de straat, waar hij jaren lang woonde.

Verdere bijzonderheden over den arbeid der Gilden.

Behalve hetgeen hier reeds werd medegedeeld, is er van de bemoeiingen der verschillende apothekersgilden in ons vaderland niet veel belangrijks meer te vermelden. Slechts enkele feiten verdienen nog onze aandacht.

De Haarlemsche apothekers onder de Keur van 1717.

Zoo blijkt uit het Haarlemsche archief, dat de apothekers aldaar, onder de Keur van 1717, niet tevreden waren. Zij meenden steeds, dat hun rechten niet genoeg werden beschermd tegenover de vele eischen, die hun bij hunne instructie gesteld waren, en de hooge bijdrage, die zij aan de gildekas hadden te betalen. Bovenal was de voortdurende controle, die de doctoren op hen uitoefenden, een bron van ergernis. In stede dat deze hen zouden beschouwen als hunne medewerkers, zagen zij in hen slechts hunne gehoorzame dienaren, hoewel de doctoren zelven zich niet aan de wettelijke bepalingen hielden, o. a. van niet meer dan 4 stuivers te rekenen voor het schrijven van een recept en van geen deelgenoot te zijn in eenige apotheek.

Het was in dien tijd ongeveer, dat een zekere Jan Huwe zich als geneesheer te Haarlem vestigde. Deze had vroeger elders een paar jaren als apotheker gefungeerd, en leverde, in zijn nieuwe woonplaats, de

door hem voorgeschreven geneesmiddelen aan zijn patienten. De Haarlemsche apothekers beklaagden zich daarover bij het Gildebestuur in een request, in dato 9 Aug. 1724, waarin zij verklaarden nimmer een recept van dien doctor gezien te hebben, en hem derhalve beschuldigden van het afleveren van geneesmiddelen. Eerst in Februari 1725 werd deze zaak onderzocht en Huwe dientengevolge schuldig verklaard aan de hem ten laste gelegde feiten, met veroordeeling tot eene boete van 60 caroliguldens, alsmede tot het afleggen der belofte om nimmermeer geneesmiddelen af te leveren, op straffe dat hem, in dat geval, het recht zou worden ontnomen om in Haarlem de geneeskunst uit te oefenen. Tegen dergelijke beslissing was geen hooger beroep, waaruit blijkt hoe groote macht de gilden uitoefenden.

Naast de bestaande stads-pharmacopee, gaven de gildebesturen vaak voorschriften ten opzichte van de wijze van bereiding der daarin voorkomende praeparaten, al naarmate de noodzakelijkheid daarvan bij de visitatiën der apotheken bleek. Zoo o.a. besloot het Haarlemsche gildebestuur, dat bij de bereiding van het Extr. Cort. Peruviani het „subsidiüm en 't geen zich aan de wanden van het vat afzet”, niet onder het extract mocht geroerd worden; dat de Lichen islandicus 2 uren moest koken; dat het Decoctum hordei niet met aqua pura mocht bereid worden, en dergelijke voorschriften meer.

De gildebesturen stelden hun eigen huishoudelijke Reglementen vast. Een dergelijk stuk, in dato 15 November 1785, uit het archief te Haarlem, is het navolgende:

Haarlemsche
Gildewet van
1785.

„Leges domesticae Collegii medici Harlemensis.”
L. S.

„Deken en Assessoren van het Coll. med. binnen deze stad, hebben ingevolge het rapport der Heeren Willemse en Rocquette, medicinae doctores; Pastoors, pharmacopoeus en Kragtingh, chirurgus; onze Deken en medeassessoren, op den 5^{den} October l.l. gecommitteerd ter revisie, alteratie en ampliatio onzer domestique wetten; goedgevonden en verstaan, met vernietiging van alle de voormalige gestatueerde Wetten en speciaal die van den 7^{den} Maart 1742, alswelke van nu af aan voor geannuleerd en afgeschaft gehouden worden; als nu op nieuw de navolgende Leges domesticae te arresteeren, ten einde zich in 't vervolg daarnaar te gedragen.”

Art. 1.

„De Deken zal gehouden zyn op den eersten Woensdag van iedere maand de ordinaire, en het geheele jaar door op den eersten Dingsdag, na den veertienden derzelve maand, de middelmaandsche comparitie te beleggen, tegen vier uren des namiddags of hy zal verbeuren 12 stuiv.”

Art. 2.

„Wie der leden na de laatste klokslag in de kamer komt, verbeurt 2 stuiv.; na het quartier 4 stuiv.; na het half uur of in het geheel niet compareerende de volle boete: 6 stuiv. Edoch indien de comparitie op een dubbele of hooger boete aangelegd is, zal ook de verbeurte pro rato zyn.”

Art. 3.

„De Deken zal alleen het recht hebben om extra-comparitie te beleggen; ten ware iemand der assessoren iets noodzakelyks had intebrengen, als wanneer hy den Deken tot het aanleggen van eene extra-comparitie zal verzoeken, doch bij absentie, ziekte of weigering van den Deken zal hy zelve zoodanige comparitie mogen aanleggen, en wie der leden zoodanige comparitie aanlegt en zelve niet compareert, verbeurd de boete van alle de leeden in deezer voege: na de laatste klokslag 14 stuiv.; na het quartier 1 gulden 8 stuiv., en na het half uur, als voor absent gehouden, 2 guld. 2 stuiv.”

Onder de overige boeten bevat art. 5: dat in alle vacatiën by het doen der Proeve van een Pharmacopoeus of op eenige dispensatie in of buiten het coll. medicum, de klok geslagen zynde, de hierop gestelde boeten geheel verbeurt zyn.

Art. 7 regelt de plaatsing der leden aan de vergadertafel. Zij veranderde met het jaargetijde. Des zomers zat de Deken voor den schoorsteen, des winters in den hoek ter rechterzijde van den schoorsteen.

Art. 11 behandelt het uitbrengen der stemmen: „Die voor zyn beurt adviseert of zonder permissie van den Deken tusschen beide spreekt, zal ieder reis verbeuren 3 stuiv. Die op zyn beurt weigert te adviseeren, verbeurt *f* 1—5 stuiv.”

Art. 14.

„Zoo lang er zich partijen voor het Collegie susteren zal niemand vermogen Taback te rooken of Thee te

drinken, tenzy by langen duur der discussie de Deken hiertoe verlof geeft."

Art. 16.

„De winkels der apothekers zullen viermaal 's jaars door de assessoren worden gevisiteerd, zullende hiervan niemand zich mogen onthouden als de Deken, die, in geval een der twee overige doctoren ziek waren, den post des zieken zal moeten vervallen en zoo een van deze twee eenig ander belet heeft, zal hy den post des belanghebbenden kunnen en mogen waarnemen, mits daartoe vooraf door denzelven verzocht zijnde

Tot het doen der winkelvisitatie zal de Deken alleen gehouden zijn het voorstel te doen op de ordinaire sessie van November, February, Mey en Augustus op de verbeurte van *f* 1—4 en iedere week daarna verzuimende telkenmale *f* 1—6.

De leden, welke de winkelvisitatie waarneemen, moeten telkens zooveel mogelyk veranderen, opdat niet altyd dezelfde leden by elkanderen blyven, zoo nochtans dat by elk der twee commissiën een doctor, chirurgyn en apotheker tegenwoordig zy.

De twee wyken der stad moeten door de commissiën tot de winkelvisitatie zoodanig verdeeld worden dat iedere commissie als 't mogelyk is, evenveel winkels visiteere."

Art. 17.

„Op de ordinaire sessie in welke de winkelvisitatie moet geproponeerd worden, zullen de leden gezamentlyk afspreken, en de voornaamste simplicia en com-

posita bepaalen, welke men by de apothekers zal eischen; van dezelve zal de assessor pharmacopoeus eene afzonderlyke aantekening houden, om dus van tyd tot tyd de gansche Pharmacopoea door te loopen, byzonderlyk in het oog houdende de meest gebruikt wordende Pharmaca te vraagen. Blijvende het nogtans vry ook zulke te eischen, welke na de uitgave van ons Dispensatorium in gebruik zijn gekomen, zonder echter by de apothekers, in cas dezelve by hen niet voorhanden zyn, daarop sterk te urgeeren.

Van de gevondene defecta zullen de commissarissen tot de winkelvisitatie in het Collegie moeten rapport doen en deeze door den assessor Pharmacopoeus aangeteekent worden, op de boete van 3 stuiv."

Art. 18.

„De namen van de chirurgyns en apothekersknechts zullen, behalve door den quaestor en scriba, ieder op hunne boeken, nog daarenboven moeten aangeteekent worden door de twee laatste leden in rang, in een boekje daartoe voorhanden, mits de chirurgyns, de chirurgynsknechts en de apotheker, de apothekersknechts, benevens hunne geboorteplaats met dag en jaar aanschryven, op verbeurte van ieder die zy in hunne qualiteit van stilzittende leden komen te vergeten van 3 stuiv."

Art. 19.

„De Catalogi Plantarum van het usuale vak in de hortus medicus, zullen voor de chirurgynsknechts door den assessor chirurgus en voor de apothekers-

knechts door den assessor pharmacopoeus moeten ge-
teekent worden op de boete van 3 stuiv."

In het geheel bevatten deze Leges 31 artikelen, waarvan
de niet opgenomen nummers van minder belang zijn.

Collegium me-
dicum te Rotter-
dam.

In de notulen van het Rotterdamsche Collegium
medicum komen vele klachten voor over kwakzalverij.
Zoo werd op 29 Febr. 1756 de zaak behandeld van
een zich noemenden geneesheer, J. H. Swinglius, die zich
op den Schiedamschen dijk had gevestigd. Hem was
van wege het Collegium aangezegd, zijn diploma te
vertoonen, en 15 gulden te storten. Hij verzocht echter
uitstel van betaling, daar hij eerst wilde zien hoe het
met de practijk zou gaan en hij het gevorderde bedrag
niet terstond kon voldoen. Op de vraag naar zijn
diploma, antwoordde hij het tot drie maal toe te
hebben verloren en het eindelijk niet had terugge-
vonden. Volgens zijn bewering was hij te Straatsburg
gepromoveerd en had in den laatsten oorlog als regi-
ments-doctor gediend. Op de vraag over welk onderwerp
hij had gedisputeerd, gaf hij op: „de Petalae cura-
tione," wat men echter niet verstond, en toen hem
daarop in het Latijn gevraagd werd naar den naam
van den Professor, onder wien hij had gestudeerd,
wist hij niet te antwoorden. Het Collegium meende
eerder met een kwakzalver dan met een doctor te
doen te hebben en gelastte hem zijn „borretje" in te
halen en de practijk niet uit te oefenen, vóór hij zijn
promotiebrief zou hebben vertoond.

In 1762 werd, naar aanleiding van een geval met

doodelijken afloop, den apothekers te Rotterdam aangezegd, dat zij voortaan niet meer mochten inenten dan in tegenwoordigheid van een gepromoveerden doctor.

In de bibliotheek van het Rotterdamsche Departement der Nederlandsche Maatschappij ter bevordering der Pharmacie, is, in een aldaar aanwezig exemplaar der Pharmacopoea Galeno-chemico-medica, gevonden een door den Rotterdamschen geneesheer Wouter van Lis ingeschreven „Order voor de Leerlingen in de apotheek,” die als volgt luidt:

„De een zal zich de geheele week gereed houden om op orde van den Patroon of van den Meesterknegt de noodige boodschappen te doen, die haast vereischen. In den tusschentijd zal hij het zindelijke werk verrigten; zorgen voor signaturen, poederpapieren, het opredderen der papierlade. Nazien wat er in de potten, flesschen, laden, doozen ontbreekt; of er de noodige decoctums en infusioos gekookt zijn; of er genoegzame schoone flesschen, potten en van doosjes, kurken, enz., genoeg voorhanden zijn. Of er niets bederven kan en vooral of alles op zijn plaats geborgen is. Hij zal een lijst van de ontbrekende middelen formeeren en 's avonds aan den patroon of meesterknegt vertoonen.”

„De andere zal de geheele week aan de winkel blijven. Hij zal zorgen dat de decoctums en infusioos, die hem gelast worden, behoorlijk gekookt en doorgegoten worden; alle de gereedschappen zal hij zindelijk en schoon houden; iedere morgen de hem gegeven flesschen, potten, enz., spoelen; altoos eene zindelijke afneemdoek en een droogen doek in de

winkel gereed hebben; alle gereedschappen op de regte plaats hangen en zetten. Iedere morgen zal hij de onderste rijen potten en flesschen afstoffen en eens in de week de geheele winkel en wel des vrijdags schoonmaken; hij zal op de fornuizen en destillatiën passen en dezelve zindelijk houden."

"Beiden zullen in den tusschentijd deskundig ordonnantiën helpen gereedmaken, zich op de kennis der middelen en der prijzen toeleggen en nooit buiten opzicht van hun patroon of meesterknecht iets gereed maken waarvan zij niet zeker zijn."

"Beiden zullen zij aantekenen wat zij verkogt hebben, hoeveel zij gegeven en wat zij ontvangen hebben."

"Elk zal zorgen dat hij een tabel heeft van alles wat er in de geheele winkel voorhanden is, waarop de oude en nieuwe Latijnsche en de Hollandsche naam, de plaats en de prijs uitgedrukt staan, van welke tabel hun een voorbeeld zal gegeven worden en die iedere maand, als de prijs veranderd is, nieuw ingevuld wordt. Voorts zal elk hunner alles toebrengen wat tot de orde, vigilantie en zindelijkheid (zoo noodig in de apothekerswinkels!) strekken kan; in bijzondere gevallen zal de een bij absentie van den anderen altoos het noodige, schoon het zijn taak voor die week zelfs niet ware, moeten verrigten en in alles zonder tegenspraak den Patroon of Meesterknecht moeten gehoorzamen."

Zij zullen altoos de volgende vragen moeten kunnen beantwoorden: Zijn er geen boodschappen voor de doctoren om visite te maken? Dit moet duidelijk

staan opgeteekend. Wat is er verkogt? Hoeveel en welke recepten zijn er geweest? Wat is er gevuld? Wat ontbreekt er? Zijn de middelen buiten bederf? Waar staat dit of dat medicament? Is alles op zijn plaats? Is alles schoon en opgeredderd? Is er geen verzuim? Zijn er geen klagten? Zijn er geen nieuwe klanten gekomen? Is men beleefd geweest bij het beregten? Zijn de menschen voldaan? Wie begunstigt de winkel met gewone klandisie het meest? Is er niets verkeerd bezorgd? Doet de looper zijn plicht? Heeft de eene leerling over verzuim van den anderen te klagen?" Waarlijk, zorg in overmaat!

In de bibliotheek van het Bataafsch Genootschap te Rotterdam, is een boekwerkje aanwezig van den Rotterdamschen Apotheker, Willem de Loos, in 1770 aldaar uitgegeven onder den titel van „Scheikundige verhandeling over verscheidene, zoo gewone als ongewone vochten, waarmede men letters maken kan; of over eenige sympathetische inkten. Benevens eene verhandeling over den Pyrophorus of Vuurdrager, en deszelfs kortere bereiding." In de voorrede deelt de schrijver mede dat het eene verhandeling is, „gedaen in ons scheikundig Gezelschap."

Scheikundige
verhandeling
van den Rotter-
damschen apo-
theker de Loos.

Het onderwerp is verdeeld in vier Hoofdstukken, waarvan het eerste handelt over den gewonen zwarten schrijfinkt, waarvan de bestanddeelen — galnoten en groene vitriool — in het kort beschreven worden.

Het tweede hoofdstuk handelt over de sympathetische inkten; het derde bevat eenige „scheikundige vermakelijkheden" terwijl het vierde, de bereiding van de vochten voor genoemde inkten beschrijft, en het

geheel met een artikel over den Pyrophorus wordt afgesloten.

De Apotheek
door M. Nieu-
wenhuyzen.

In 1782 werd te Leiden bij L. Herding uitgegeven een werkje, getiteld „De Apotheek in vraagen en antwoorden voor eerstbeginnenden.” klein 8°, 183 pag., door M. Nieuwenhuyzen, Med. stud.

De schrijver ontving, tijdens zijn geneeskundige studie te Leiden, lessen van den aldaar gevestigden en zeer ervaren Apotheker Galenus van den Kaay, die bij hem zoo veel lust voor de pharmacie schijnen opgewekt te hebben, dat hij bovenstaand boek ter perse bezorgde.

Na zijn promotie, vestigde Martinus Nieuwenhuyzen zich als doctor in de geneeskunde te Edam, alwaar hij met zijn vader, Jan Nieuwenhuyzen, in 1784, de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen heeft opgericht, die onze volksbeschaving zoo uitnemend heeft geleid en gesteund.

De Voorrede van het genoemde werk begint met de woorden: „Ziet hier een Handboek, hetgeen mij dagt, dat in ons vaderland nog ontbrak,” enz.

Achtereenvolgend worden behandeld, „de Materia medica of de kennis der enkelvoudige drogerijen;” de „Chemie of scheikunst,” en ten slotte de „Chemia of Ars galenica, de eigenlijk gezegde Artzenijmengkunst.”

Apotheker
Jongsma te
Leeuwarden.

Hier en daar waren in de tweede helft der 18de eeuw de vaderlandsche apothekers ook werkzaam in het belang van de stad hunner inwoning. Zoo, Ernestus Jongsma, Apothecarius, die mede vroedschap der stad Leeuwarden is geweest en van wien wij tevens

een werkje bezitten „Artzenykondig verhoog ofte beschryvinge over het Liqueur anodynus mineralis Hoffmanni,” 1764. Dit geneesmiddel werd in dien tijd zeer geroemd, en was het onderwerp van velerlei verhandelingen.

Doch ook elders in ons vaderland werkten in dien tijd verscheidene pharmaceuten met lust en toewijding in eene wetenschappelijke richting. Een van deze was de in Groningen, sinds 1760, als apotheker gevestigde Boudewyn Tieboel. Op 12 Augustus 1732 te Franeker geboren, werd hij op negenjarigen leeftijd als leerling in een apotheek aldaar geplaatst. Na een vierjarigen leertijd, vertrok hij naar Amsterdam, waar hij in den apotheker Albertus Conradi een uitmuntenden leidsman vond. Daarna volbracht Tieboel zijn studie te Leiden, en vestigde zich in 1758 als apotheker te Leeuwarden, om zich twee jaar later voor goed te Groningen neder te zetten, alwaar hij 44 jaar werkzaam is geweest.

Apotheker
Tieboel te Groningen.

De laatste tien jaar van zijn leven bracht hij ambteloos door, en overleed in 1814 op den hoogen leeftijd van ruim 81 jaren.

Tieboel wordt in het werk van Dr. H. P. M. van der Horn van den Bos: „de Nederlandsche scheikundigen van het laatst der vorige eeuw,” met eere vermeld onder de scheikundigen, die geijverd hebben voor de bevestiging der wetenschappelijke inzichten, waarmede toen een nieuw tijdperk in de scheikunde werd ingeleid.

De arbeid van Tieboel is zeer omvangrijk, en verdient in alle opzichten hier vermeld te worden:

1. Verhandeling over de bereiding van het Oleum animale.

Opgenomen in de „Verhandelingen van de Holl. Maatschappij van Wetenschappen te Haarlem,” 1770, bladz. 121.

2. Verhandeling over de bereiding der Tincturen, welke in de geneeskunde gebruikt worden; benevens eenige proeven om dezelve volgens eene nieuwe manier, voordeelijker, in korter tijd en krachtiger te bereiden. Met afb.

Geplaatst in de „Verhandelingen van het Zeeuwsch Genootschap,” 1771. Dl. II, bladz. 251.

3. Verhandeling over de zoete olie van koperrood, enz. Oleum vitriolie dulce. Liquor anod. min. Hoffmanni. Aether of Spiritus aethereus Trabernij, enz.

Opgenomen in de „Verhandelingen van de Holl. Maatschappij van Wetenschappen te Haarlem,” 1773, bladz. 131.

4. Scheikundige waarneming, dienende tot nader betoog van de aanwezigheid des ijzers in het sneeuw- en regenwater.

Als boven, 1776, bladz. 316.

5. Scheikundig onderzoek omtrent een soort van valsche Mirre.

Geplaatst in de „Hedendaagsche vaderl. Letteroefeningen,” 1777. Dl. VI. St. 2, bladz. 487.

6. Scheikundig onderzoek omtrent den aard van graveelstoffen.

Als boven, 1778. Dl. VII. St. 2, bladz. 7.

7. Over de bereiding der Potasch.

Opgenomen in de „Alg. vaderl. Letteroefeningen,” 1779. Dl. I. St. 2, bladz. 544.

8. Over het Zwavelwater.

Geplaatst in de „Alg. Konst- en Letterbode,” 1792. Dl. I, bladz. 204.

9. Over de aanwezigheid der Campher in de aetherische oliën.
 Opgenomen in de „Alg. vaderl. Letteroefeningen,” 1800.
 Dl. X. St. 2, bladz. 513.
10. De Kina en deszelfs geschiedenis, soorten, vervalschingen, eigenschappen en scheikundige samenstelling, naar Dorfurt. Vertaald en met bijvoegselen vermeerderd. Groningen, 1803. 8°.
11. Over sommige dwalingen, welke men in het voorschrijven van geneesmiddelen moet vermijden.
 Vertaald naar de dissertatie van J. P. During, en:
 Over de voornaamste mercuriale geneesmiddelen.
 Vertaald naar de dissertatie van S. Fokkema. Groningen, 1804. 8°.
12. Waarneming omtrent den luchtzuiverenden damp van brandende salpeter.
 Opgenomen in de „Alg. vaderl. Letteroefeningen,” 1804.
 Dl. IV. St. 2, bladz. 582.
13. Scheikundige mengelstoffen, bestaande in waarnemingen en proefnemingen, betreffende de geneeskundige, pharmaceutische en technische Chemie. Groningen, 1806. 1ste stuk, (niet vervolgd).
14. Nomenclatuur der scheikundige theorie. Uit de beste en nieuwste schrijvers, volgens den leidraad van J. B. Trommsdorff en anderen verzameld. Voorzien met een drievoudig register. Zutphen, 1806.
15. Scheikundige vermaaklijkheden. Groningen, 1811.
 In 1781 ontving Tieboel van het Bataafsch Genootschap der proefondervindelijke Wijsbegeerte te Rotterdam, als accessit, een zilveren medaille voor zijn antwoord op de prijsvraag van het genootschap:

„Nadien de zoogenaamde vaste lucht sedert eenigen tijd een voornaam onderwerp is geworden van de onderzoekingen der natuurkundigen,” enz.

Aan Deiman en van Troostwijk werd, voor hun antwoord op deze prijsvraag, een gouden medaille toegekend.

Het Prov. Utrechtsch genootschap bekroonde Tieboel in 1785 met de gouden medaille voor zijn antwoord op de prijsvraag: „Welke zijn de eigenlijke oorzaken, waarom de scheikunde bij onze naburen, en vooral bij de Duitschers, in meer aanzien en algemeene oefening is dan in ons vaderland? Welke is de beste wijze om, ten minsten, in de voornaamste steden van onze Unie, de scheikunde in hare grondbeginselen te doen onderwijzen? Welke zijn de bekwaamste middelen, om die noodzakelijke en voor den mensch heilzame kunst bij de Artzenijmengkundigen in algemeene oefening te brengen? En, eindelijk, hoe zoude men de deugzaamheid der chemische bereidingen, inzonderheid die van buiten ingevoerd worden, best kunnen onderzoeken, ten einde de vervalsching voor te komen?”

Dit antwoord is opgenomen in het 4de deel van de werken van het Genootschap, 1786, tegelijk met dat van de Amsterdamsche Apothekers, T. P. Schonk en P. J. Kasteleyn, beiden even als Tieboel, leden van het Genootschap.

Aan het laatstbedeelde antwoord werd een zilveren medaille als accessit toegekend.

De prijsvraag was uitgeschreven op voorstel van het lid, den Amsterdamschen Apotheker W. van Bar-

neveld, in Sept. 1784, om te beantwoorden vóór 1 Oct. 1785.

Ook het antwoord van Schonk en Kasteleyn werd in vele opzichten zeer verdienstelijk geacht. Bij de beantwoording van het derde lid der prijsvraag, wijzen zij op den jammerlijken toestand der vaderlandsche pharmacie en noemen daarbij als voorbeeld „het magtig, het volkrijk Amsterdam, waar men in Chymistwinkels, Drogistwinkels, Kruidenwinkels, en wie weet waar al niet meer, daaglijksch eenige honderde ordonnantiën, door Doctoren voorgeschreven, ongestraft durft en ziet gereedmaken. 't Is Amsterdam vooral, waar men allerhande verdervelijke, zogenaamde geneesmiddelen door volkoomen onkundigen, in de openbare nieuwsmaaren, jaar uit, jaar in, openbaar, te koop veilt. 't Is Amsterdam, waar zij die zig chymisten noemen (Lieden die aan geene Proefnemingen, aan geen visitatiën hunner praeparatiën, aan geene de minste lastdraaging onderworpen zijn) de voornaamste binnen- en buitenlandsche afleveringen van door hun bereidde (of door hun van buiten ingevoerde) chymicaliën in-hebben. 't Is Amsterdam, waar een aantal van 150 Apothekers zich vermoeijen, uit oorzaak van alle de ingesloopen en sterk heerschende ondermijningen, met den Doctor uit te hangen, ten einde op eene zekere kwakzalverachtige wijze hun bestaan te vinden, twelk zij buiten dat, van wegen al het vermelde niet kunnen hebben; en dusdoende den tijd doorworstelen, welke zij tot beoefening hunner eigene kunst verplicht waren te besteden. . . . Ziedaar, den toestand der Pharmacie in de magtigste, de volkrijkste stad onzer Unie.

Toestand der vaderl. pharmacie op het einde der 18e eeuw.

't Is derhalven uw plicht, Mijne heeren! die de hoofden vertoont van de onderscheidene ligchaamen der Apothekers, dat gij de aangetoogene en ook andere gebreken uitroeit, dat gij de Apothekeren helpt herstellen, en beschermen in hunne rechten: dat gij ook hen doet blijven binnen hunne paalen en hen belet die te overschrijden," enz.

Doch keeren wij tot Tieboel terug. Zijn antwoord op de laatstbedoelde prijsvraag had vooral eene zeer wetenschappelijke strekking en getuigt van veel scheikundige kennis. Ook uit de boven vermelde opgave zijner werken blijkt op afdoende wijze, dat Tieboel, onder de verdienstelijke mannen van dien tijd, eene eervolle plaats bekleedde, en de Nederlandsche pharmacie veel aan hem te danken heeft.

In het reeds aangehaalde boek van Dr. van der Horn van den Bos — de met eervolle vermelding bekroonde prijsvraag van het Prov. Utrechtsch Genootschap voor kunsten en wetenschappen. Utrecht, 1881 — wordt aan den bovenvermelden, met zilver bekroonden arbeid van Tieboel over „de vaste lucht" veel aandacht geschonken, en dit verwondert ons niet, daar Tieboel ijverig heeft deelgenomen aan den strijd, door Lavoisier tegen het phlogiston-stelsel gevoerd; een strijd, die de meest beroemde scheikundigen van dien tijd, jaren lang, heeft bezig gehouden, en het gelukkige gevolg had, dat de lust tot onderzoek op scheikundig gebied in belangrijke mate toenam.

Het laatste vierde gedeelte der 18de eeuw dankt inderdaad aan dezen phlogiston-strijd eene in alle

opzichten merkwaardige uitbreiding der scheikundige wetenschap.

Onder de in ons vaderland recht verdienstelijke medearbeiders in deze richting, moet het gezelschap, bekend onder den naam van: „Hollandsche scheikundigen,” met eere vermeld worden. Het werd, omstreeks 1790, opgericht door J. R. Deiman, Doctor in de geneeskunde te Amsterdam; A. Paets van Troostwijk, koopman aldaar; P. Nieuwland, in 1789 Lector in de mathesis, sterrekunde en scheepvaart aan het Amsterdamsche Athenaeum, en in 1793 als Hoogleraar naar Leiden beroepen; en N. Bondt, scheikundige, in 1793 tot Hoogleraar in de Botanie benoemd aan genoemd Athenaeum. Bij dezen voegde zich later nog Anth. Lauwenburg, Apotheker te Amsterdam, en na den dood van Bondt, ook G. Vrolik, zijn opvolger, toenmaals als Hoogleraar in de Botanie, later ook in Physiologie, Ontleed- en Verloskunde, aan het Amsterdamsche Athenaeum werkzaam. De twee eerstgenoemden waren de oprichters van het gezelschap en reeds vele jaren vereenigd, om, voorgelicht door de toen zoo belangrijke proeven van Scheele en Priestly, door eigen ervaring zich eene overtuiging te vormen in den steeds toenemenden strijd tegen het phlogiston, waardoor zij later, na hun volkomen overgang, zoo belangrijk hebben bijgedragen om de leer van Lavoisier te steunen en uit te breiden.

De arbeid van het genoemde gezelschap was in alle opzichten gelukkig. Door de uitgave, in 1792 aangevangen, van hun „Recherches physico-chimiques”

De „Hollandsche scheikundigen.”

hebben zij op uitnemende wijze de eer van ons vaderland gehandhaafd. De ontdekking der samenstelling van het stikstofmonoxyde in 1793, en van het olievormend gas in 1795, waardoor tevens de samenstelling der brandbare gassen werd opgehelderd, behooren tot hunne meest belangrijke en toen hooggewaardeerde werkzaamheden.

De Amsterdamsche Apotheker A. Lauwerenburg.

Het lid van het gezelschap, de Amsterdamsche Apotheker Anthoni Lauwerenburg, vinden wij vermeld in het Apothekers-Proefboek, berustende in het Amsterdamsche archief. In 1781 ontving hij op 23-jarigen leeftijd zijn diploma als apotheker.

De hem bij zijn examen opgegeven praeparaten, waren de volgende:

„Confectio Alkermes.

Syrup. Rosarum c. Senna.

Pilulae Ruffi.

Unguent. Diapomph.

Emplastr. galban. crocat.

Turbeth. minerale.

Tinct. salis Tartari.”

Lauwerenburg heeft in zijn verder leven den roem van een bekwaam scheikundige verworven en was onder de „Hollandsche scheikundigen” een verdienstelijk medewerker. Hiervan kunnen Crell's chemische Annalen, enz. eene afdoende getuigenis opleveren.

De Amsterdamsche Apotheker Schonk.

Met den reeds genoemden Apotheker F. P. Schonk, ontwierp Lauwerenburg, op last van den Raad van Amsterdam bij Resolutie van 4 Mei 1796, het plan tot oprichting van een scheikundig laboratorium, waarvoor van verschillende zijden reeds lang geijverd was.

Daarmede wenschte men ook den sinds 1785 aangestelden Professor in de Chemie aan het Amsterdamsche Athenaeum, Dirk van Rhyn, Prof. Chem. Pharm. et Mat., in de gelegenheid te stellen om zijn onderwijs uit te breiden, door het nemen van proeven en het bereiden van geneesmiddelen.

Reeds in 1786 vinden wij o. a. in de Verhandelingen van het Prov. Utrechtsch Genootschap, 4e deel, 1e stuk, de noodzakelijkheid van een dergelijk laboratorium voor de opleiding van apothekers in het breede betoogd, en wel door den boven vermelden Groningenschen Apotheker Tieboel, den genoemden Apotheker Schonk en den mede te Amsterdam gevestigden Apotheker P. J. Kasteleyn.

Trots al die pogingen, zouden er nog vele jaren voorbijgaan, vóór aan dien wensch gevolg werd gegeven. In den cursus 1803/4 weigerde Prof. van Rhyn onderwijs te geven bij gebreke van een laboratorium, en eerst in 1847, bij de komst van Dr. E. H. von Baumhauer, die het aannemen van het Professoraat daarvan afhankelijk stelde, is in Amsterdam een scheidkundig laboratorium opgericht. Tot aan den dood van W. S. Swart, Prof. Math. Astr. Phys. et Chemiae, in 1847, was slechts een zeer ongeschikt lokaal, behorende bij een der Politiebureaux, daarvoor aangewezen, terwijl van hulpmiddelen bijna geen sprake was.

Een vruchtbaarder tijdvak dan het laatste gedeelte der 18e eeuw, was, zoowel buiten als in ons vaderland, voor de ontwikkeling der natuur- en scheikundige begrippen nog niet voorgekomen. De stichting van vele

Het opgewekte wetenschappelijke leven op het einde der 18e eeuw.

wetenschappelijke vereenigingen in ons vaderland bewijst reeds voldoende, hoezeer dat streven ook hier te lande op hoogen prijs geschat werd.

In 1752 werd de Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen te Haarlem opgericht. Vlissingen stichtte in 1769 zijn Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen; Rotterdam in 1770 het Bataafsch Genootschap der Proefondervindelijke Wijsbegeerte; Haarlem in 1778 het Genootschap Teyler, terwijl in hetzelfde jaar de Staten van Utrecht de vergunning gaven tot oprichting van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.

Aan den belangrijken arbeid, die bijna overal in dezen tijd en bovenal op scheikundig gebied werd volbracht, is ook door enkele verdienstelijke Nederlandsche apothekers deelgenomen op eene voor de vaderlandsche artsenijsbereidkunde hoogst eervolle wijze.

Onder die mannen moet allereerst worden genoemd :

De Amsterd.
Apotheker Kasteleyn.

Petrus Johannes Kasteleyn. In 1746 te Breukelen geboren, werd hij op 12-jarigen leeftijd te Utrecht als apothekersleerling geplaatst, ging twee jaar later in de leer naar Amsterdam en van daar, op raad zijner voogden, in 1765 naar Suriname. Daar vond Kasteleyn op de plantaadje „La vicontre” eene goede betrekking. Hij was er nauwelijks één jaar, toen hij het ongeluk had een zijner vrienden, Jan Willem Arends, met een geweerschot te doodden. Ofschoon de rechtbank hem onschuldig verklaarde, werd het leven hem aldaar zoo folterend, dat hij in 1766 naar Amsterdam terugkeerde, waar hij zich zes jaar later als apotheker kon vestigen.

Kasteleyn was een verdienstelijk scheikundige. Zijn „Chemische oefeningen” 1785. 3 dln.; „Beschouwende en werkende pharmaceutische, oeconomische en natuurkundige Chemie” 1786. 1 deel; „Beschouwende en werkende Chemie” 1788. 3 dln.; „Chemische en physische oefeningen” 1793. 2 dln. — na zijn dood door Bondt en Deiman voortgezet — leveren met nog meerdere andere geschriften daarvan ruimschoots het bewijs, en bezorgden hem reeds in 1786 het lidmaatschap van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.

Bovendien was Kasteleyn een verdienstelijk dichter. Vele oorspronkelijke en vertaalde stukken, waaronder verschillende tooneelspelen, getuigen van zijn lossen en vloeienden dichttrant, terwijl zijn „Nieuwste Poëzy”, 2 dln., volgens het oordeel van dien tijd, door kracht en stoutheid uitmunt. Het Leidsche dichtgenootschap: „Kunst wordt door arbeid verkregen,” bekroonde hem met onderscheidene medailles.

Kasteleyn ondervond ook in Amsterdam velerlei tegen-
spoed. Hij verloor bij eene langdurige ziekte één zijner
oogen, moest zijn apotheek zien verloopen en overleed,
levensmoe, den 18^{den} April 1794 op 48-jarigen leeftijd.

Ook Willem van Barneveld, in 1747 te
Hattum geboren, was een ijverig beoefenaar der Natuur-
en Scheikunde. Op 23-jarigen leeftijd werd hij te Am-
sterdam tot apotheker bevorderd, waarna hij zich
spoedig aldaar vestigde.

De Amst. Apo-
theker van Bar-
neveld.

In 1782 schreef hij in het mengelwerk der „Heden-
daagsche, vaderlandsche letteroefeningen” een uitvoe-
rig opstel, getiteld: „Scheikundige aanmerkingen om-

trent gemeen regenwater met loodstof bezwangerd." Bij gebrek aan welwater, werd namelijk in Amsterdam regenwater gedronken, dat door looden goten in bakken werd verzameld, en nu wees v. B. er op, dat hij steeds het regenwater loodhoudend bevond, indien het huis, waar het werd verzameld, door boomen omringd was. Hij meende dat er, bij de rotting der in de goten gevallen bladeren, zuren gevormd werden, die het lood in oplosbare verbindingen overbrachten, waardoor het water verontreinigd werd.

De belangrijke ontdekking van Deiman en Troostwijk in 1790 — de ontleding van water, in waterstof en zuurstof, door eene electrische vonk — werd ook door v. B. naar waarde geschat. Hij hield over dit onderwerp in 1791, in Felix Meritis te Amsterdam, een voordracht: „de samenstelling van het water, proefondervindelijk verklaard volgens Lavoisier,” waarvan voor verschillende tijdschriften van dien tijd uittreksels werden bewerkt. Maar ook door zijn overige geschriften, o.a. „over het drinkbaar maken van stinkend water door kalk en koolzuur,” waarbij hij aannam, dat de kiemen uit de lucht, die in het water vielen, daarin voortteelden en stierven, welke voortplanting door het invoeren van koolzuur zou belet worden, en niet minder door zijn arbeid over physische onderwerpen, maakte van Barneveld zich zoo verdienstelijk, dat hij door onderscheiden geleerde Genootschappen als lid werd opgenomen, o.a. werd hem ook het lidmaatschap der eerste klasse van het Kon. Ned. Instituut aangeboden.

Ook van de Maatschappij Tot Nut van 't Algemeen

was hij een ijverig lid en medebestuurder, in welke laatste hoedanigheid hij door tal van redevoeringen zich wist te onderscheiden.

Vooraf met zijn werk: „Geneeskundige Electriciteit,” Amsterdam, 1785—1789, 3 dln. 8° met pl., in het Hoogduitsch overgezet, onder den titel van: Wilh. von Barneveld. Medicinische Elektrizität. Aus dem Holland. mit Kupf. Leipzig, 1787 8°, heeft hij zich in zijn tijd grooten roem verworven.

In 1818 verkocht van Barneveld zijn apotheek, om zich in zijn geboorteplaats te vestigen, waar hij een jaar later tot Burgemeester werd benoemd. Hij overleed, na een vruchtbaar en welbesteed leven, in 1826.

Naast deze beide verdienstelijke Nederlandsche Apothekers, moet tevens P. van Werkhoven worden vermeld, die, in 1772 te Utrecht geboren, zich later aldaar als apotheker vestigde. Met Kasteleyn tot voorbeeld, gaf hij na den dood van dezen — van 1798 af — een tijdschrift uit, getiteld: „Nieuwe chemische en physische oefeningen,” waarvan 2 deelen en 10 st. het licht zagen. Menige belangrijke bijdrage over geneesmiddelen, hunne kenmerken van echtheid en hun onderzoek, getuigen van zijn wetenschappelijken zin, terwijl hij door belangrijke verhandelingen op scheikundig gebied, zoowel oorspronkelijke als vertaalde stukken, zich recht verdienstelijk heeft gemaakt. In het 1ste deel o.a. van genoemd Tijdschrift schreef van Werkhoven: „Onderzoek der proeven, welke in Duitschland over de voorgewende verbranding in stikgas gedaan zijn door Fourcroy en Vauquelin.”

De Utrechtsche Apotheker van Werkhoven.

Met den Utrechtschen Hoogleeraar in de Scheikunde, N. C. de Fremery, vertaalde hij „Lavoisier's *Traité élémentaire de Chimie, présenté dans un ordre nouveau et d'après les découvertes modernes.*” Paris, 1789. Deze overzetting, onder den titel van „Grondbeginselen der Scheikunde,” met aanmerkingen en bijvoegsels vermeerderd, is in 1800 in twee 8° deelen, met platen, uitgegeven.

De uitgave van dit werk, in onze taal, was voor de ontwikkeling der vaderlandsche pharmacie in wetenschappelijken zin inderdaad van uitnemende betekenis.

Lavoisier.

Lavoisier toch — ook reeds in onze Inleiding met enkele woorden herdacht — heeft meer dan één der toenmalige beroemde scheikundigen op de meest vruchtbare wijze gearbeid. Zijne talrijke geschriften, maar bovenal het bovengenoemde standaardwerk, zijn voor het scheikundig weten en denken in dien tijd van onberekenbaar nut geweest.

Grondvester der antiphlogistische theorie, bleek Lavoisier tevens hervormer bij uitnemendheid. Zijn groote gave van ordenen, regelen, ontwikkelen en juist definieeren, komt in zijn „*Traité de Chimie*” helder te voorschijn. De eerste wetenschappelijke nomenclatuur der scheikundige verbindingen zijn wij aan hem, in vereeniging met Guyton de Morveau, Berthollet en Foureroy, alle beroemde Fransche scheikundigen, verplicht.

Lavoisier's *Traité de Chimie* werd voor het eerst, in 1789, te Parijs uitgegeven en aldra in de meeste Europeesche talen overgebracht. De Duitsche vertaling

verscheen reeds in 1792 en werd in 1803 op nieuw herdrukt.

De Fremery en van Werkhoven hebben de overzetting in onze taal, die ruim 10 jaar na de eerste oorspronkelijke uitgave plaats had, met tal van aanmerkingen en bijvoegsels kunnen vermeederen, door daarin de nieuwste ontdekkingen over te nemen uit den zoo zeldzaam vruchtbaren tijd, als het laatste gedeelte der 18^e eeuw voor de scheikunde opleverde.

Ook van de belangrijke uitvindingen van verschillende werktuigen en toestellen op natuurkundig en scheikundig gebied door onzen beroemden landgenoot van Marum, maakten zij bij hunnen arbeid een nuttig gebruik, zoodat deze Nederlandsche vertaling Lavoisier in alle opzichten waardig was.

Daarenboven bezitten wij nog van van Werkhoven: „Handboek der Scheikunde voor ongeoeffenden,” naar het Hoogduitsch, groot 8°. 1815. Utrecht.

Het bovengenoemde driemanschap: Kasteleyn, van Barneveld en van Werkhoven, alle drie, Nederlandsche apothekers, hebben door hun wetenschappelijken arbeid de vaderlandsche pharmacie ten hoogste aan zich verplicht.

De laatst behandelde bijzonderheden en levensschetsen hebben ons verder gevoerd, dan de gang onzer Geschiedenis eigenlijk toeliet. Wij keeren derhalve nu eenige jaren terug, om na te gaan, wat de verschillende gildebesturen nog verder in het laatste deel der 18^e eeuw, in het belang der vaderlandsche artseneijbereidkunst, tot stand brachten.

De apothekersgilden op het einde der 18^e eeuw.

De allengs echter zich openbarende politieke onrust der tijden had haren verlamdenden invloed ook op het gebied der vaderlandsche artsenijsbereidkunst, voorzeker in toenemende mate doen gevoelen, zoodat weinige beteekenende hervormingen in dien tijd tot stand kwamen. Toch waren de laatste jaren der 18e eeuw, ook in dien zin, nog vruchtbaarder, dan men had durven verwachten.

Eerste bedien-
de-examens te
Groningen.

In Groningen werd, bij Raads-resolutie van 14 Febr. 1782, besloten bij het Collegium medicum aan te dringen op het handhaven van het Reglement, in dato 13 Febr. 1739, waarbij de „eerste of Meesterknecht van iedere geotroyeerde apotheek” verplicht werd zich aan een klein examen te onderwerpen, waaruit „hunne bekwaamheid en de kunst van medicynen naar voorgeschreven ordonnantiën te vervaardigen mogte blyken.”

Voortgezette
beperking van
het aantal apo-
thekers aldaar.

De beperking van het getal apothekers, bij het Reglement van 1729 ingevoerd, werd door het stedelyk Bestuur van Groningen gehandhaafd. Nog op 19 Oct. en 24 Nov. 1798, werd aan het Collegium medicum, namens den Raad, de vraag voorgelegd of er meer dan acht apothekers mochten zijn. Het rapport van het Collegium luidde afwijzend, zoodat een in dat jaar bij den Raad ingekomen verzoek, om zich als apotheker te Groningen te vestigen, werd gewezen van de hand.

Het Amster-
damsche Colle-
gium gedurende
de 2e helft der
18e eeuw.

Het bedrijf van het Amsterdamsche Collegium medicum, in de tweede helft der 18de eeuw, wordt ons door Wagenaar in zijn „Geschiedenis van Amsterdam,” vrij uitvoerig medegedeeld.

Het college vergaderde ook toen nog altijd in de

Nes, boven de Vleeschhal, maar de kamer was nu met twee groote schilderstukken versierd, twee volle colleges van Inspectoren voorstellende. Op het eene, door Cornelis Troost in 1724 afgewerkt, ziet men de afbeeldsels van de Doctoren Hendrik van Bronkhorst, Casparus Commelin en Daniël van Buuren, en die van de Apothekers Jeronimo de Bosch en Martinus Haasbaart. Op het andere stuk, in 1756 door Tibout Regters geschilderd, ziet men, behalve de 4 leden doctoren, denzelfden Jeronimo de Bosch en naast dezen, den Apotheker Petrus Thierens. Ook was er nog eene schilderij van 1683, waarop de Apothekers Joannes de Vriest en Jacobus Dankerts de Ry, in hunne waardigheid van Inspectoren, waren afgebeeld.

Het Collegium medicum bestond toen uit 4 doctoren en 2 apothekers. Jaarlijks werd een maaltijd gehouden, waarvoor steeds 150 gulden in rekening werd geboekt.

Het stads-archief te Amsterdam bevat de volgende naamlijst van Inspectoren, onder den titel van „Nomina et Series Inspectorum Collegii medici”, waarop de volgende leden-apothekers uit het geheele, thans behandelde tijdvak zijn vermeld. Zij worden hier opgegeven, naar mate door overlijden oudere leden afvielen:

1655. Jan Teunisse Pool.
 1656. Charles de Givry, 8 jaren Inspector.
 1659. Franciscus de Penyn, 14 „ „
 1665. Henricus Heemskerck, 11 „ „
 1674. Rudolphus de Lange, 5 „ „
 1677. Joannes de Vriest, 9 „ „
 1681. Petrus M. Voeris.

1682. Jacobus Dankerts de Ry, 5jaren Inspector.
 1687. Christoffel Valentyn, 17 " "
 1688. Lambertus Bidloo, 26 " "
 1704. Jacobus van den Burg, 18 " "
 1715. Jeronimo de Bosch, 51 " "
 1722. Martinus Haasbaart, 5 " "
 1727. Joannes van de Poll, 24 " "
 1751. Petrus Thierens, 13 " "
 1764. Jan Nicolaas Sievers, 9 " "
 1766. Dirk Timmer, 21 " "
 1773. Reinhardus Wernerus
 Lelius de Rhoer, 21 " "
 1788. Johannes Frescarode.
 1794. Daniël Hermanus Post.

Pharmacopoea
Amstelodamen-
sis nova.

In 1792 werd door Inspectoren, toen, behalve de vier geneeskundigen H. G. Oosterdijk, N. L. Burmannus, A. Bonn en F. E. Willet, de beide bovenvermelde Apothekers de Rhoer en Frescarode als leden tellende, eene derde Latijnsche pharmacopee, onder den titel van *Pharmacopoea Amstelodamensis nova* uitgegeven, waartoe het Privilege door de Staten van Holland en West-Friesland in 1791 was verleend.

De Nederlandsche vertaling dezer Pharmacopoea, eveneens door dezelfde Inspectoren bezorgd, verscheen in 1795.

Ook tusschen deze pharmacopee, en hare voorganger van 1726, is een belangrijk verschil op te merken.

In de Voorrede wijzen de schrijvers er op, dat het reeds 66 jaar geleden is sinds de vorige pharmacopee werd uitgegeven, en dat het nu, om velerlei redenen,

hoog noodig was geworden een nieuwe pharmacopee samen te stellen, welke arbeid hun door Burgemeesteren der stad opgedragen en gereedelijk door hen aanvaard was. Bij de uitvoering echter hadden zij ondervonden, wat een moeielijke en hachelijke taak het was, in dien tijd een pharmacopee te schrijven, doordien er bijna dagelijks nieuwe boeken over de apotheek en de scheikunde werden uitgegeven.

Vervolgens vermelden de schrijvers o. a. ook, dat zij, „omdat in onze stad zoo dikwijls het regenwater beproefd wordt of het met lood bezwangerd is”, niet alleen het „Proefwater van Wirtemberg” (een aftreksel van operement en kalk met water), maar ook dat van Hahnemann (een aftreksel van zwavelkalk en wijnsteen met water) hebben opgenomen, „hetwelk boven 't andere dit vermogen heeft, dat, indien het water ijzer in zich bevat, dit helder blijft, doch lood in zich hebbende, van kleur verandert.”

Bij de opgave en verdeling van het medicinaal gewicht — het pond aangenomen als $\frac{3}{4}$ van een gewoon pond — werd bepaald, dat ook de vloeibare geneesmiddelen moesten gewogen worden.

De materia medica is in een alphabethische naamlijst, alleen met vermelding van de afkomst of van de moederplant en de daarvan gebruikelijke deelen, opgegeven. Onder deze is de China China, nu ook als Cortex Peruvianus, en wel als flavus, ruber en regius aangeduid.

Daarna volgen de pharmaceutische praeparaten en voorts die van scheikundige samenstelling, als salia, zouten, waartoe alle zuren worden gebracht, die alle

met empirische namen zijn aangeduid. Met 36 metaalbereidingen, w. o. de merc. subl. corros en de merc. dulcis, sluit deze afdeeling. Daarop volgen dan verder Pulveres, Trochisci, Pilulae, Electuaria, w. o. het Elect. Diascordium en de Theriaca, nu op 8 en 4 artikelen teruggebracht.

Ten slotte volgt een afdeeling: Geneesmiddelen voor uitwendig gebruik. De gansche inhoud wordt afgesloten met eene „Beschrijving en gebruik van den vochtmeter”, toen als „Hygrometer” bekend, en nu voor het eerst in deze pharmacopee opgenomen. Voor de geschiedenis van dit belangrijke werktuig is deze beschrijving niet zonder beteekenis.

De eerste Aro-
meter.

„De Natuur- en Scheikundigen,” zoo luidt zij, „zyn gewoon de byzondere zwaarte der natuurlyke lichamen, zo der vasten als der vloeibaaren, door middel der waterweeg-kunde te onderzoeken en te bepalen; dan, opdat dit wel en volkomen gedaan worde, heeft men niet alleen een toestel van kostbaare werktuigen noodig, maar 'er wordt ook tevens veel ervarenheid in de natuurkunde, en eene groote handigheid in het neemen van proeven vereischt. Daar nu het een zowel als het ander niet gevonden wordt by allen, welke belang hebben in het kennen der zwaarte van zulke lichaamen, welke zy tot hun gebruik behandelen moeten, is 'er eene eenvoudige wyze uitgedacht, om, met hulp van een werktuig, hetwelk men Hygrometer noemt, min geoeffenden in de natuurkunde gelegenheid te geeven, de byzondere zwaarte der vloeistoffen schielyk en gemaklyk te kunnen opsporen en bepalen. Zodanige vochtmeters zyn ver-

vaardigd by Paulus Wast, en zyn tot het neemen van deze proeven voldoende, vermits zy allen met dezelfde schaal voorzien zyn, welke van den graad 0 getekend tot die van 40 opklint."

"Zo nu een van deze Hygrometers in de geestryke vochten in een flesch, die wyd en ruim genoeg is, ingedompeld wordt, steekt hy boven de oppervlakte van 't vocht zoo veel-meer uit, als het vocht meer vastheid heeft, en zinkt zooveel meer naar den grond, als de geest fijner is, zodat die graad, welke de oppervlakte van het vocht raakt, deszelfs byzondere zwaarte te kennen geeft."

"Gedestilleerd regen-water dient tot een grondslag en tekent 0. In gemeenen brandewyn 12 gr.

In zuiveren overgehaalden brandewyn 34 gr.

In Wyngest, door loogzout van water bevryd, omtrent 38 gr.

Indien nu de gemeene of overgehaalde brandewyn niet aan de graden beantwoordt, dan moet dezelve, versterkt en te fijn zynde, met gedestilleerd water verlengd worden, tot dat men de vereischte hoedanigheid bekomen heeft. Dit wel waargenomen wordende, kunnen de Apothecars gemakklyk en veilig van deze Hygrometers tot hun werk gebruik maaken. Men merke echter aan, dat dit alles dus plaats heeft in een getemperde lucht, terwijl 'er in eene zeer heete of zeer koude lucht eenig verschil wordt waargenomen, byzonder zoo verre dit de fijnste geesten betreft."

"Dan, dewyl het van groot belang is, hoedanig deze werktuigen gemaakt worden, hebben wy, om alle misvatting voor te komen, besloten, alle die Hygro-

meters, welke in de winkels moeten voorhanden zyn, vooraf te beproeven, en met ons zegel te voorzien, opdat daar door alle bedrog geweerd worde. Zij moeten dus voor een matigen prijs op het Collegium medicum zelfs gehaald worden, zullende voorzien zijn met zodanig eene lyst, welke, zo zy met de vocht-meter vergeleken wordt, by alle graaden de soortlyke zwaarte van 't beproefde vocht tot die van het water kan te kennen geven."

De vaderland-
sche apothekers
in dien tijd.

De maatschappelijke betrekking der apothekers liet steeds, ook in dit gedeelte der 18^e eeuw, in ons vaderland veel te wenschen over. Het publiek verwarde den werkring van den geneesheer en dien van den pharmacent, waartoe de eerstgenoemde veel aanleiding gaf, maar ook de apothekers zelve niet weinig bijdroegen.

Het genezen van zieken berustte nog bijna uitsluitend op empirie en deze wederom op langdurige waarnemingen. In de kennis omtrent den aard der geneesmiddelen en de werking van deze op het zieke lichaam, kon menig ervaren apotheker den jongen doctor beschamen. Daarenboven meende men vrij algemeen, dat er tusschen hem, die het recept schreef, en dengene die het gereed maakte, geen ver uiteenloopende kennis kon bestaan. Dat echter vele geneesheeren daarmede geen vrede hadden, is wel verklaarbaar, en menig verzet hunnerzijds was daarvan het gevolg.

Zoo schreef in 1751 een geneesheer onder den pseudoniem van „Jatrophilus liber" een boekje, getiteld: „Bewys, dat het in eene welgeregelde stad niet behoorde dat apothekers zieken visiteren; of op hun

eigen gezag medicynen geven" waarop een Gouda'sch apotheker onder den verdichten naam van „Veridicus Goudanus" in zijn „Antwoord aan zekeren Jatrophilus Liber, geneesmeester, over zyn zoogenaamd bewys, dat het in een welgeregelde stad niet behoorde, dat de apothekers zieken visiteeren of op hun eigen gezag medicynen geven. Waarby komt, Bewys van het doodelyk gevaar, dat de Gemeente loopt in een stad waar de doctoren hun eigen medicynen geven", een even kras als afdoend verweerschrift uitgaf.

Nu was juist in Gouda — zooals ook in vele kleinere steden van ons vaderland — de toestand allertreurigst. Daar er geen Gilde in die stad bestond, was iedereen er vrij om zich als apotheker neder te zetten. Ten einde nu de blaam van onbekwaamheid te ontgaan, hadden de elf aldaar gevestigde apothekers, op 10 Novemb. 1750, aan de Ed. Gr. Achtb. Heeren van de Magistraat der stad een Request ingeleverd om de visitatie hunner apotheken te verzoeken, en tevens om de toekomstige apothekers te examineeren, ten einde zodoende het voor hen ergerlijke afleveren van geneesmiddelen door de doctoren en chirurgijns te doen ophouden.

„Zoo daar geen einde aan komt," zegt Veridicus, „kunnen de apothekers onmogelyk ophouden zieken te visiteeren, want door te zeggen „gaat naar den doctor, zouden zy hunne keelen moeten toebinden."

„De apothekers", zoo leest men verder, „willen het visiteeren en ordonneeren graag aan de doctors overgeven (gelijk zij zelfs in hun Request verzoeken dat hun verboden mag worden) mits dat die hun eigen medicynen niet leveren."

Toestand te
Gouda.

„Waarom,” vraagt Veridicus, „hebben het de doctors alleen tegen de apothekers, en niet met een, tegen zommige chirurgyns, die geen ordonnantiën kunnen schryven, geen simplicia kennen, ja nauwelijks een van buiten geleerd examen kunnen uitstamelen? Waarom die Heeren van de zeepdoos niet over den hekel gehaald, die zich den eernaam van Doctor, Apotheker en Chirurgyn durven aanmatigen? Zy kunnen geen diapalm koken, maar ook de doctors verstaan de pharmacie niet. Er zyn er, die hunne ordonnantiën door barbiersjongens laten gereed maken, die de namen der geneesmiddelen zelf niet kunnen noemen.”

„Sommige doctors verstaan zelfs het voorschryven niet, zooals de Hoogleeraar Gaubius in de voorrede van zyn boekje: „De dosibus medicamentorum” schryft, dat apothekersknechts het schryven van recepten beter verstaan dan de meeste doctoren. Daar zijn voorbeelden, dat een doctor 20 greinen Laudanum opiatum voorschreef (die hoeveelheid is doodelijk) in plaats van 1 grein. Nu kan een apotheker zulks zien en dan den doctor waarschouwen. Maar als een doctor zyn eigen medicynen leverd, is zulks niet te zien, als by de uitkomst, dat is, als het te laat is.”

Nog jaren later, in 1785, schreef Amicus hominum: „Over het gevaar dat er in gelegen is, indien men apothecars over lichaamskwalen laat practiseeren, ten klaarsten aangetoond.”

Lang daarna, ja zelfs tot op onzen tijd, heeft dit misbruik onder de vaderlandsche apothekers voortgevoerd en de eerste vrucht der meer wetenschappelijke

ontwikkeling van de pharmaceuten in onze dagen, was de geheele onthouding van alles, wat met de uitoefening der geneeskunst in verband stond.

Beslissingen, in zake maatregelen ter bevordering der volksgezondheid, zijn in de notulen van de Collegia medica dier dagen, en ook in die van het Amsterdamsche Collegium, slechts spaarzaam te vinden. Een enkele handeling van dit laatste college zij hier vermeld:

Bevordering
der volksge-
zondheid.

Op 28 Januari 1795 werd van overheidswege — toen „Provisioneel comité van algemeen welzijn” — aan bedoeld college, op verzoek der hierbrouwers, bij gelegenheid dat er groot gebrek aan versch water bestond, de vraag gesteld „of het water in de Gaasp — de vaart naar Weesp — de proef van het zoete water kon doorstaan?” waarop het volgende antwoord gegeven werd:

„Het bedoelde water is na examinatie in alle deelen goed bevonden.

Is goed en zuiver van smaak en helder.

Schuymt wel met de Spaansche en Groene zeep.

De couleur van de Siroop van Violen verandert niet.

Met het Vitrioolzuur geschiedt er geen opbruising, noch praecipitatie.

Met het Oleum tartari per deliquium geschiedt er insgelyks ook geen praecipitatie, noch effervescentie.

Met de Spiritus salis ammon. geschiedt er geen verandering. Doch gemengd met de Sol. Mercurii in aqua forte heeft er een witte melkachtige praecipitatie plaats, uyt welke proef men moet besluyten, dat een zoutachtig lighaam zig in dit water bevindt, 't welk dit te weeg brengt.”

De politieke
toestand op het
einde der 18e
eeuw.

Het jaar 1795 bracht eindelijk de reeds lang ge-
vreesde politieke ellende in ons vaderland. Over
de bevroren rivieren en stroomen, drongen de Fran-
schen ons land binnen en de „Republiek der zeven
vereenigde Nederlanden” verdween, om plaats te maken
voor de Bataafsche Republiek met haar diep
ingrijpende veranderingen op staatkundig en sociaal
gebied.

Request van
Amsterdamsche
Apothekers.

Op 12 Augustus 1795 werden, door de Represen-
tanten van het volk van Amsterdam, nieuwe Over-
lieden bij de verschillende gilden aangesteld, echter
niet bij dat der apothekers. Daarop werd een request
ingezonden van hunnentwege door Petrus Ooster-
land, Jan van Heekeren, Nicolaas van
Spall, Hendrik Willem Quack, Theodorus
Petrus Schonck en Willem van Barneveld,
allen Apothekers te Amsterdam, waarin zij beweerden
evenzeer een gilde te bezitten, wijzende op de Keur
van 15 Januari 1638, waarbij dit onder toezicht van
Inspectores Collegii medici was gesteld. Zij verzochten,
bij de aanstelling van nieuwe overlieden, tevens:
1° jaarlijksche afwisseling van de helft der Inspectoren;
2° een voordracht van een dubbeltal door en voor
de apothekers, waaruit de Burgers Representanten
zouden kiezen; 3° het getal der apothekers voortaan
te brengen op vier, als dat der doctoren; en ten
4° de apothekers Inspectoren tevens te benoemen tot
huishoudelijke overlieden van een apothekersgilde.

„De consideratiën tot advys” van het Collegium medi-
cum waren voornamelijk, „dat zij zich minder als
Gilde-overlieden dan wel als eene Commissie van toe-

zigt beschouwden, waarvan de leden steeds als Inspectoren waren aangeduid. Nooit waren zij bij jaarlijksche afwisseling, maar steeds bij overlijden opgevolgd."

Naar hunne meening was de oprichting van een Collegium pharmaceuticum, naast het Collegium medicum, onraadzaam, omdat voortdurend aanleiding tot allerlei moeilijkheden zou ontstaan.

In hoever de beide pharmaceutische leden van het Collegium medicum met dit advies hadden ingestemd, blijkt niet.

In het begin van 1797 werden alle gildebesturen gedwongen, om aan een van Regeeringswege aangesteld „Comité van algemeen welzijn" eene belofte van trouw af te leggen. Het Amsterdamsche Collegium medicum bestond toen uit Prof. Bonn ¹⁾, Dr. Willet, Prof. van Rhijn ²⁾, en de Apothekers: J. Frescarode en D. H. Post. Beide laatsten weigerden aan den eisch van het Comité te voldoen, daar zij meenden dat het lidmaatschap van het Collegium geen openbare betrekking was, die hen daartoe verplichtte. Zij werden daarop in hunne functie gesuspendeerd, en namen in de vergadering van het college, op 14 Maart 1797, afscheid van de overige drie leden, onder hartelijke en wederzijdsche aanbieding van vriendschap.

De overgebleven leden werden echter ook spoedig daarna, en wel bij Publicatie van 29 Januari 1798, onder dankzegging ontslagen.

Op 27 Februari 1798 hielden zij hun laatste ver-

¹⁾ Prof. Anat. et chir. 1772—1817.

²⁾ Prof. chem. Pharm. et Mat. 1785—1817.

Opheffing van
het Amsterdamsche
Collegium
medicum.

gadering, waarin de notulen werden afgesloten met den wensch, „dat de ingestelde nieuwigheden en veranderingen so vele verbeteringen als wesentlyk en bestendig heyl voor Amstels Burgery en inwoonderen mogen toebrengen.”

Zoo was dan nu aan veel onrust en beroering een einde gekomen. De laatste jaren toch van het Amsterdamsche Collegium medicum hadden voor de leden niets dan moeite en teleurstelling opgeleverd. Behalve de uittreding der pharmaceutische leden, en de wel aangevraagde, doch niet gevolgde aanvulling van het Collegium, was bovenal de benoeming eener „Commissie tot het ontwerpen van een plan voor een Comité van gezondheid” op 28 October 1796, tot welker instelling, op verlangen van het Comité van algemeen welzijn, in de vergadering van den Raad der stad op 21 October van dat jaar was besloten, voor de leden van het Collegium medicum een grievend feit.

Zijn Voorzitter, Prof. Bonn, die met de beide overige leden in genoemde Commissie waren benoemd, maar allen pertinent weigerden daarin zitting te nemen, protesteerde namens het Collegium nadrukkelijk tegen het onrecht dat hetzelfde zoo onverdiend was aangedaan en noemde het eene ergerlijke miskennis der rechten van een college, „dat de stad meer dan anderhalve eeuw trouw gediend en steeds met luister en aanzien bestaan had.”

Het Amsterdamsche Collegium medicum bestond, bij zijn aftreden, juist 160 jaar. Op verzoek der overheid werd een overzicht van ontvangsten en uitgaven over de laatste 10 jaren ingeleverd, waaruit o. a.

blijkt, dat aan den Hortus jaarlijks gemiddeld *f* 2499.8 was uitgekeerd. De jaarlijksche maaltijd kostte steeds *f* 150.—. Voor elke Mr. apothekersproef werd ontvangen *f* 250.—, (dit bedrag was toen in enkele steden van ons land bijna het dubbele). Als tuingeld (toegang Hortus) was door de doctoren betaald *f* 5.— elk jaar; door de apothekers *f* 4.10; door de apothekersknechts *f* 4.—.

De in de vergaderkamer aanwezige portretten van Inspectoren werden door de naastbestaanden opgevraagd en aan hen afgegeven.

De bovengenoemde „Amsterdamsche Commissie voor het ontwerpen van een Plan tot aanstelling van een Comité van gezondheid” bestond uit Prof. van Swinden; Dr. Deiman; Dr. A. Roy; Dr. Schutte; Paats van Troostwijk, koopman; de Apothekers van Barneveld, Lauwerenburg en Schonk; de Heelmeesters Van Bergen, Van Gesscher, Van Hussem, Swagerman en de Bree, alle mannen, die in dien tijd in Amsterdam in hoog aanzien stonden, en voor de hun opgedragen taak volkomen berekend bleken.

Nog geen jaar na de benoeming — op 8 Sept. 1797 — bracht deze Commissie aan den Raad der stad een uitvoerig Rapport uit, dat onder den titel van „Rapporten strekkende als Bylagen tot de verzameling van stukken, betrekkelijk de aanstelling van een Comité van gezondheid of Commissie van geneeskundig toezicht te Amsterdam”, in 8 stukken niet minder dan 35 Rapporten omvat. Zij zijn in 1798 in druk uitgegeven

Amsterdamsche
Commissie voor
een Comité van
gezondheid.

Deze arbeid, in alle opzichten getuigende van een helder inzicht in de behoeften der stad aan goede geneeskundige verzorging, werd met belangstelling ontvangen.

De bedoelde Rapporten omvatten :

- „I. alles wat dienstig is tot onderhouding of bevordering van de gezondheid;
- II. alles wat de herstelling der zieken betreft;
- III. alles wat de openbare gestichten betreft, voor zoo veel dezelve op de gezondheid der geenen, die in dezelve vergaderen of gehuisvest worden, invloed hebben;
- IV. alles dat dienstig is om over den staat van gezondheid, de uitgestrektheid en het geweld der ziekten, de sterfte der Ingezetenen, het af- of toeneemen der volkrykheid te oordeelen;
- V. de schikkingen die er zouden kunnen gemaakt worden, om een voldoende onderwijs daar te stellen in de Genees-, Heel-, Vroed-, Schei- en Artsenymengkunde; en byzonderlyk in de scheeps-Genees- en Heelkunde.”

In de eerste rubriek vindt men de volgende onderwerpen behandeld: het regenwater, het schuitenwater, de vervalsching van bieren, wynen en geestryke dranken; vleesch, visch en verdere vaste spyzen en hunne vervalsching; tinnen, koperen en aarden vaatwerk, terwyl onder de vyfde wordt gehandeld: over de Doctoren, Chirurgyns, Apothekers, Vroedmeesters en Vroedvrouwen; het verkoopen van geneesmiddelen door onbevoegden; kwakzalvers; gasthuizen; al het geen dienstig is om te oordeelen over den staat van gezondheid, enz.; het geneeskundig onderwijs.

Op advies dezer voorbereidende Commissie, werd reeds in het begin van 1798 door den Raad van Amsterdam benoemd eene „Commissie van geneeskundig toezigt”, welke grootendeels gekozen was uit de gedefungeerde Commissie van voorbereiding.

De omstandigheden, waaronder in de verschillende steden van ons vaderland de opheffing der Gilden-^{Opheffing van het Haagsche Collegie.} colleges geschiedde, loopen nog al uiteen. Dat van 's-Gravenhage ontving, 14 October 1798, een schrijven van wege het gemeentebestuur, waaruit bleek, dat het college werd geacht te behooren tot die corporatiën of broederschappen van neeringen, ambachten of fabrieken, die bij Publicatie van het Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek, in dato 5 October 1798, waren ontbonden.

Het Haagsche Collegium was het met die opvatting van het Gemeentebestuur niet eens, en wendde zich om inlichting aan den „Agent van nationale opvoeding” der Bataafsche Republiek met de volgende missive:

„Burger Agent!

„Het Collegium Pharm. gezien hebbende eene Bekendmaking van het Gemeentebestuur van 's-Gravenhage, in dato 14 October l.l., waarby hetzelfde Bestuur het bovengemelde collegie onder de Publicatie van het Uitvoerend Bewind van 5 October j.l., aangaande de ontbinding van alle gilden, corporatiën of broederschappen van neeringen, ambachten of fabrieken betrokken heeft.”

„En daar wy begrypen dat dit in 't geheel de meening der Publicatie niet zyn kan, vermits dezelve alleen spreekt van neeringen, ambachten of fabrieken en niet van kunsten en wetenschappen, waaronder naar ons inzien de Pharmacie behoort, zoo is het ons voorgekomen, alvorens aan de Bekendmaking van het Bestuur alhier, namelyk de overgifte van alle effecten, gelden, boeken, charters en papieren aan de daarby aangestelde Commissarissen te kunnen voldoen, de beslissing van U (aan wien volgens de Staatsregeling het oppertoezicht over de geneeskundige collegies is aanbevolen) te moeten inwachten.”

„Het is daarom dat wy de vryheid nemen u te verzoeken, te mogen weten of wy aan de Bekendmaking van het Gemeentebestuur alhier van 14 Oct. j.l., en welke hier bygevoegd is, verplicht zyn te moeten obedieeren, dan of wy ingevolge de Staatsregeling alleen onder uw agentschap en toezicht behooren, en ons als zoodanig considerende in onze functien van regenten van voornoemd collegie moeten blyven voortgaan totdat deswegen een algemeen plan van directie zal zyn daargesteld.”

(w. g.) J. A. DE SWAAN.

Hierop antwoordde de Agent, d.d. 27 October 1798, dat hij niets beslist kon zeggen, maar den raad gaf om vooralsnog niet met Commissarissen in onderhandeling te treden, noch boeken, papieren enz. af te geven.

Den 2den November daaropvolgend ontving het Haagsche college de mededeeling van het Gemeentebestuur, dat uitvoering aan de ontbinding moest gegeven worden. Naar aanleiding hiervan werd eene commissie benoemd om bedoeld Bestuur opmerkzaam te maken, „dat geene desobediëntie aan de gestelde machten de daden van het collegie bestuurt, maar dat het handelt op gezag van den Agent van Nationale opvoeding, aan wien bij de Constitutie de geneeskundige Staatsregeling speciaal was opgedragen, daar hij, Agent, het collegie gelast had met zijne werkzaamheden voort te gaan, tot tijd en wijle eene andere regeling zou aangekondigd worden.”

In het begin echter van 1799 werd ook dit Collegium van hooger hand opgeroepen om opening van zaken te verstrekken, waarop nu het volgende werd medegedeeld :

„Burger Agent!

Ingevolge eene notificatie van het Intermediair administratief Bestuur van 't voormalig Gewest van Holland, dd. 7 Jan. 1799, hebben wij de eer U bij dezen te zenden de navolgende opgaven omtrent het Collegium pharmaceuticum :

Het collegie bestaat uit vijf personen, te weten : de Deken, drie Hoofdmannen en een Secretaris.

Het collegie heeft in gebruik een kamer door de stad verstrekt, waarin zich bevinden eene simpliciakast, benevens eenige gereedschappen tot het examen manuale, alsmede verscheidene rariteiten en eenige boeken.

De stad contribueert aan het collegie jaarlijks

f 300, waarvan *f* 250 voor de inspectie der winkels en *f* 50 voor brandstoffen enz. bestemd zijn.

Een candidaat, zijn proeven aangegeven hebbende, betaalt *f* 285, wanneer het een Hagenaar is; *f* 260, zoo het een apothekerszoon is, en zoo 't een vreemdeling is *f* 310. Een meesterknecht *f* 73.

Ieder apotheker betaalt jaarlijks *f* 3.— ieder drogist dertig stuivers. Iedere knecht en leerling betaalt bij zijn intekening *f* 3.— en bij het afhaken van zijn leerbrief na het expireeren zijner leerjaren, *f* 5.—.

Het getal der apothekers bedraagt 21, dat der drogisten 8.

De werkzaamheden van het collegie omvatten de verplichting voor de leden, om eenmaal 's maands te vergaderen ter behandeling van voorkomende zaken en het inschrijven van knechts en leerlingen.

Eene commissie uit het collegie is verplicht (met eene commissie van stadsdoctoren, welke beide commissiën met de Inspectie belast zijn) ten minste eens in 't jaar, of zoo dikwijls dit noodig wordt geacht, volgens de Instructie, waarvan er één aan u reeds is ter hand gesteld, te vacceeren tot de Inspectie van de apothekerswinkels, ten einde met alle exactitude de aldaar voorhanden zijnde simplicia, composita, chemicalia etc. te examineeren en meteen te waken, dat de apothekerswinkels in eene behoorlijke orde onderhouden worden, door bij zoodanige inspectie de kwalijk bereide of bedorven geneesmiddelen af te keuren en weg te werpen, en die apothekers in

de bij de Instructie vermelde boeten ten profyte van de armen te bekeuren, en dus doende mede te werken tot het groot belang van alle lijders.

Het collegie is ook verplicht met stadsdoctoren, welke alhier het Collegium medicum uitmaken, de voorkomende candidaten te examineeren in het examen theoret. Latinum, Simplicia, Botanie en manuale, waarvoor ons collegie aan stadsdoctoren uit bovengemelde inkomsten voor ieder examen hun de leges betaalt.

Het collegie betaalt ook uit gemelde inkomsten de knechts, alsmede den stadsbode, die bij het inspecteeren der winkels adsisteert.

Namens het Collegie"

Met kloeken zin heeft het Haagsche Collegium pharmaceuticum nog enkele jaren voor zijn bestaan gestreden, tot het eindelijk op 30 Mei 1806 zijn gansche bezit aan de inmiddels reeds opgetreden „Commissie van Geneeskundig Toevoorzicht" overgaf. Het bestond uit een recepis van f 160.— voorts uit 15 stel zilveren lepels en vorken, benevens het archief, de boeken en vele rarieteiten.

Twee leden van het Collegium hadden zitting gekregen in de nieuwe Commissie. Het waren de Apothekers Pierre Jean de Fontaines en Pieter Heyligers.

De overige Collegia medica of pharmaceutica in de verschillende steden des lands gingen allengs, zonder of wel onder geringeren tegenstand dan die van het Haagsche Collegium, hun einde te gemoet.

De hoogst bedenkelijke toestand van ons vaderland was overigens wel in staat om de gemoederen voortdurend in angstige spanning te houden, en te dwingen tot lijdelijke onderwerping in zooveel, wat, onder andere omstandigheden, wellicht tot heftige tegenweer zou geprikkeld hebben.

Opheffing van
het Collegium te
Dordrecht.

Zoo vindt men in de notulen van het Collegium pharmaceuticum te Dordrecht opgeteekend, dat in zijn vergadering van 2 Nov. '98 mededeeling gedaan werd van eene ingekomen Publicatie van het Staatsbewind der Bataafsche Republiek, waarin werd verboden voortaan in de aangestelde rangen te vergaderen. Er werd besloten verder als „individuele personen” bijeen te komen.

Briefwisseling
tusschen het
Haarl. Collegium
en de Commissie
te Amsterdam.

In Haarlem werd het Collegium medicum eerst vele jaren later ontbonden. Nog in 1802 voerde het de volgende correspondentie:

„De Commissie van Geneeskundig Toezicht der stad Amsterdam aan het Collegium medicum der stad Haarlem.”

„Geachte Medeburgers!

Daar wij in de Haarlemmer Courant van 23 Sept. l.l. gezien hebben eene advertentie van J. Tersier, daarbij aanbiedende zijne gewone Magnesia Anglicana met bijvoeging der geneeskrachten door hem daaraan toegeschreven, en hij hierin (vooral met opzicht tot het laatste) zoowel als de courantiërs, tegen het Besluit van het Uitvoerend Bewind d. d. 7 Nov. 1800 gehandeld heeft, is bij

ons geresolveert den eersten voor onze Commissie te ontbieden om hem te ondervragen wegens de overtreding van dat Besluit enz en aan UEd. per missive te verzoeken (hetgeen wij bij dezen de vrijheid nemen te doen) dat gijlieden den Haarlemmer courantier aan het gemelde Besluit van het Uitvoerend Bewind herinnert of zoodanig handelt als UEd. zult vermeenen te behooren.

Heil en achting:

De Commissie voornoemd en uit
deszelfs naam:

AMSTERDAM, (w. g.) A. LAUWERENBURGH,
1802, 2 October. *Secretaris."*

Het antwoord hierop luidde:

"Geachte Kunstgenooten!"

"In antwoord op UEds. missive van den 2^{den} October ll. hebben wij de eer te berichten, dat wij de noodige voorziening hebben genomen, ten einde den courantier te beletten om in het vervolg eenige advertentie te plaatsen, welke tot bevordering van kwakzalverij zoude kunnen strekken."

Waarmede enz.

HAARLEM, 10 Oct. 1802.

Het in het eerstgenoemde schrijven aangehaalde Besluit van 7 Nov. 1800, uitgevaardigd door het Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek, bevat inder-

daad onder het opschrift: „Vrijheid, Gelijkheid, Broederschap!” vrij scherpe bepalingen tegen de onbevoegde uitoefening van eenigen tak der Genees- en Apothekerskunst.

Wetenschappelijke arbeid in het laatst der 18e, en het begin der 19e eeuw.

Te midden van al de beroering, waaraan ons vaderland ten prooi was, ging de wetenschappelijke lust toch niet geheel verloren. Als bewijs daarvoor strekken de verschillende uitgaven van velerlei geschriften, ook van meer bepaald pharmaceutischen aard.

In 1794 verscheen eene Nederlandsche vertaling der in 1792 in het licht gegeven vierde uitgave van het zoo beroemde „Lehrbuch der Apothekerkunst von Karl Göttfried Hagen,” welk boek zulk een machtigen invloed op de wetenschappelijke ontwikkeling der Duitse apothekers heeft uitgeoefend.

Hagen was „Hofapotheker, Medicinalrath und Professor der Physik und Chemie zu Königsberg”.

Onder de Duitse apothekers was hij als „Vater Hagen” algemeen bekend en geëerd.

Zijn werk beleefde negen uitgaven, waarvan de laatste in 1821 is verschenen.

Leerboek der Apothekerskunst van Hagen.

De Nederlandsche uitgave draagt den titel van Leerboek der Apothekerskunst. Utrecht 1794. 2 dln. 8°. De naam van den vertaler wordt in deze uitgave niet genoemd, en diens maatschappelijke betrekking laat zich uit zijn Voorrede zelfs niet gissen.

Het werk zelf wordt als de eenige voor den artsennijbereider onmisbare handleiding aanprezen, en op dien grond de vertaling verdedigd.

De inhoud is in vier afdeelingen gesplitst, waarvan in de eerste: de apothekerskunst in het algemeen, alsmede de utensiliën enz. worden behandeld, terwijl de overige: de ruwe geneesmiddelen, de pharmaceutische bewerkingen en eindelijk de pharmaceutische praeparaten beschrijven.

Ook in 1807 is nog eene Nederlandsche bewerking, naar eene latere Hoogduitsche uitgave, verschenen.

Ongeveer in denzelfden tijd leefde en werkte in Hermbstädt. Deutschland voor de ontwikkeling der pharmacie, Sigismund Fried. Hermbstädt, die aanvankelijk in Erfurt in de Geneeskunde studeerde, maar later zich vooral wijdde aan de beoefening der practische Pharmacie, en, nadat hij in 1786 tot Med. et Philos. Dr. bevorderd was, van 1797 af als „Hofapotheker, Medicinalrath, Mitglied der Academie und Professor der Chemie, Pharmacie und Technologie”, vele jaren in Berlijn werkzaam is geweest.

Hermbstädt bezorgde in 1792 de Duitsche vertaling van Lavoisier's *Traité de Chimie*, alsmede van Scheele's werken en schreef zelf vele pharm.-chemische en chem.-techn. boeken. Onder de eerste had vooral zijn „Catechismus der Apothecarskunst” voor de Pharmacie van dien tijd eene groote beteekenis. Dit boek werd in onze taal overgebracht door den Amsterdamschen Apotheker F. M. Lijnen en in 1799 uitgegeven onder den titel van „Catechismus der Apothekerskunst of eerste grondbeginselen der Artsenijmengkunde.” De vertaler wijst er in zijn Voorbericht op, dat het boek vooral dienen moet om eerstbeginnenden te onderrichten en hen op te leiden tot verder geregeld onderzoek. Eene

Catechismus
der apothekers-
kunst van
Hermbstädt, ver-
taald door Lij-
nen.

onderwijzing als deze acht hij ten hoogste noodig, en bij het gemis van een dergelijk werk in onze taal, meende hij met deze overzetting een nuttigen arbeid te verrichten.

De Catechismus omvat:

1ste Hoofdstuk: Bepaaling, oogmerk, verdeling en beschouwing der artsienijmengkundige bewerkingen;

2de Hoofdst. Van het vuur, de lucht, het water en de aarde;

3de „ Van de geneesmiddelen uit het mijnstoffelijk rijk en van hunne bereidingen;

4de „ Van de geneesmiddelen uit het plantenrijk en van hunne bereidingen;

5de „ Van de geneesmiddelen uit het dierenrijk, waarbij o.a. „de menschelijke harsenpan” is opgenomen, ook de „regenwormen” en de „May-worm”, de Pissebedden en het Kikvorschenzaad (spermaranarum).

Het 6de Hoofdst. behandelt „de zamengestelde geneesmiddelen” en is in 14 Afdeelingen verdeeld, beginnende met „De loogzoutachtige geneesmiddelen” en eindigende met „Pleisters, Zalven en Smeersels”.

Aanhangsel
tot genoemd
werk.

Een jaar later — in 1800 — bezorgde Lijnen ook de vertaling van „Herbstädts „Aanhangsel tot den Catechismus der Apothekerskunst”, behelzende „eene beknopte verklaring van de grondbeginselen en de daarop gegronde bewerkingen, welke in dat werkje vervat zijn, volgens het Lavoisieriaansche systema.”

In eerstgenoemden Catechismus namelijk waren meerendeels nog de scheikundige leerstellingen van

Stahl gevolgd, en bij de snelle ontwikkeling der scheikundige begrippen van Lavoisier, had Hermbstädt te recht gemeend, dat het noodzakelijk was deze laatste ook in zijn werk toe te passen. De vertaling van dit „Aanhangsel” was dus toen even noodig als nuttig.

